

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI**

**MÜLTECİLERİN HUKUKİ DURUMUNA İLİŞKİN SÖZLEŞME
VE TÜRKİYE**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Volkan KESKİNKAYA**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. İlyas DOĞAN**

Ankara–2010

ONAY

Volkan KESKİNKAYA tarafından hazırlanan “*Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme ve Türkiye*” başlıklı bu çalışma, 29.01.2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda *oyçokluğu* ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Kamu Hukuku Anabilim* dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İlyas DOĞAN (Başkan)

Doç. Dr. F. Bilge TANRIBİLİR (Üye)

Yrd. Doç. Dr. Bülent ALGAN (Üye)

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	v
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

MÜLTECİ KAVRAMI VE MÜLTECİ HUKUKUNUN GELİŞİMİ

A- Göçmen, Sığınmacı ve Mülteci Kavramlarının Gelişimi	6
1- Birinci Dünya Savaşından Önceki Durum	7
2) Birinci Dünya Savaşı Sonrasındaki Durum	8
3) Birleşmiş Milletler döneminde Mültecilik	9
4- Mülteci Kavramı ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği	11
B- İkinci Dünya Savaşından Sonra Mülteciliğe İlişkin Ortaya Çıkan Uluslararası Düzenlemeler	14
1- 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme	14
2- 1967 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsü İle İlgili Protokol	18
3- 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Dışındaki Bölgesel Sözleşme ve Bildiriler	21
a- Afrika Birliği Teşkilatı Tarafından Hazırlanan 1969 Tarihli Bölgesel Sözleşme	22
b- 1984 Tarihli Cartagena Bildirisi	24
c- 1967 Tarihli Birleşmiş Milletler Ülkesel Sığınma Bildirisi	25
d- 1977 Tarihli Avrupa Konseyi Ülkesel Sığınma Bildirisi	26
C- Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği Açısından Mülteci Hukuku	
1- Avrupa Konseyi Açısından	27
2- Avrupa Birliği Açısından	29
3- Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye'nin Ulusal Eylem Planı Açısından	34

II. BÖLÜM
1951 TARİH MÜLTECİLERİN HUKUKİ DURUMUNA İLİŞKİN
SÖZLEŞMEYE GÖRE MÜLTECİ OLMA ŞARTLARI, MÜLTECİ
STATÜSÜNÜ ENGELLEYEN SEBEPLER VE MÜLTECİ STATÜSÜNÜN
SONA ERMESİ

A- Mülteci Olmak İçin Gereken Şartlar	40
1- Yabancı Olmak	41
a- Birden Çok Vatandaşlığa Sahip olan Kişiler ve Vatansızların Yabancılık Unsuru Açısından Değerlendirilmesi	42
b- Yabancılık Unsuru Yönünden Mahallinde Mülteciler	47
2- Baskı-Zulme Uğrama Korkusu ve Baskı ve Zulme Temel Teşkil Eden Nedenler	50
a- Haklı Nedene Dayanan Korku	50
b- Baskı ve Zulüm ile Baskı ve Zulme Temel Teşkil Eden Nedenler	52
(1) Irk	54
(2) Millet	56
(3) Din	58
(4) Siyasal Düşünce	61
(5) Belirli Bir Sosyal Gruba Mensup Olmak	62
B- Mülteci Statüsünün Kazanılmasını Engelleyen Nedenler	66
1- Birleşmiş Milletlerin Korumasından Yararlanma	69
2- Uluslararası Koruma İhtiyacı İçinde Olmama	69
3- Savaş Suçu, Barışa Karşı Suç veya İnsanlığa Karşı Suç İşlendiği Gerekçesiyle Mülteci Sıfatının Kazanılmaması Durumu	70
4- Ağır Genel Suçlar Nedeniyle Mülteci Statüsünün Kazanılamaması	74
5- Birleşmiş Milletler Amaç ve İlkelerine Aykırı Eylemler	77

C- 1951 Sözleşmesi'ne Göre Ev Sahibi Ülkelerin Yetki ve Sorumlulukları	80
D- Mülteciliğin Sona Ermesini Gerektiren Durumlar	82
1- Vatandaşı Olduğu Ülkenin Korumasından Kendi İsteği İle Yeniden Yararlanma	84
2- Vatandaşlığını Kaybettiği Ülkenin Vatandaşlığını Yeniden Kazanması	86
3- Vatandaşlığı Kazanılan Yeni Ülkenin Korumasından Yararlanma	87
4- Terk edilen veya Zulüm Korkusu ile Dışında Bulunduğu Ülkeye Yerleşmek Üzere Dönme	87
5- Mültecilikle İlgili Koşulların Ortadan Kalkması Nedeniyle Ülkesinin Korumasını Reddedememe	89
6- Mültecilikle İlgili Koşulların Ortadan Kalkması Nedeniyle Daimi İkamet Ülkesine Dönme Durumu	89
E- Sınırdışı Edilme ve Mülteciliğin Sona Ermesi	90

III. BÖLÜM

MÜLTECİ STATÜSÜNÜN BELİRLENMESİNDE UYGULANACAK USULLER VE TÜRK HUKUKU

A- Genel Olarak	98
B- Olguların Saptanması	101
1- İlkeler ve Yöntemler	101
2- Şüphenin Başvuran Lehine Yorumlanması	103
C- Olguların Saptanması Sürecinde Faklı Uygulamaları Gerektiren Özel Haller	103
1- Zihinsel Özürlülerin Durumu	103
2- Refakatsiz Küçükler	104
D- Türk Mevzuatı Açısından Mültecilerin Yasal Durumu	
1-Uluslararası Düzenlemeler	106

a- 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme	107
b- Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1967 Tarihli Protokol	112
2- Türk Mevzuatındaki Düzenlemeler	114
a- 5543 Sayılı İskan Kanunu	114
b- 5682 Sayılı Pasaport Kanunu	116
c- 5683 Sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun	117
d- 5901 Sayılı Vatandaşlık Kanunu	118
e- 1111 Sayılı Askerlik Kanunu	121
f- 3885 Sayılı Ahıska Türklerinin Türkiye’ye Kabulü ve İskanına Dair Kanun	123
g- 4104 sayılı Muharip Yabancı Ordu Mensuplarından Türkiye’ye İltica Edenler Hakkında Kanun	125
h- 1994 Yönetmeliği	127
ı- Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği	134
j- İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü’nün 22.06.2006 Tarihli Uygulama Talimatı	138
h- Diğer Mevzuat Hükümleri	140
3- Türk Mevzuatı Açısından Ulusal ve Uluslar arası Mülteciler ile Sığınmacılar	140
a- Uluslararası Mülteciler	140
b- Ulusal Mülteciler	141
c- Sığınmacılar	142
SONUÇ	148
KAYNAKÇA	153
TÜRKÇE ÖZET	160
İNGİLİZCE ÖZET	162

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABÖ	: Afrika Birliği Örgütü
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK	: Avrupa Konseyi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
E.	: Esas
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
k.	: Kanun
K.	: Karar
md.	: Madde
MSHS	: Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi
s.	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UMÖ	: Uluslararası Mülteci Örgütü

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı insanlık tarihinin en eski sorunlarından olan mülteci sorununu ulusal ve uluslararası mevzuat açısından değerlendirmektir.

İnsanoğlu yerleşik yaşama geçtikten sonra hukuk kuralları doğmaya başlamıştır. Sosyal yaşamın başlaması ile ekonomik-sosyal sorunlar ve inanç sorunları ortaya çıkmıştır. Bu farklılaşma ve farklı düşüncelerin ortaya çıkışı baskı, şiddet ve zulmü beraberinde getirmiştir. Oluşan bu baskı, şiddet ve zulüm sonucunda insanlar kendileri için daha güvenli yerler aramaya başlamışlar ve sonuçta başka topluluk ve devletlere sığınma gereğini duymuşlardır. Böylece mülteci kavramı oluşmaya başlamıştır.

3500 yıl öncesinden başlayan bu sorun pek çok dini ve siyasi belgelerde ve yazıtlarda yerini almıştır. Bu birikim şimdiki mülteci hukukunun temellerini atmıştır. Her yeni zulüm hareketi sonucunda mülteci sorununun bir başka yönü ortaya çıkmış ve geçici çözümlerle problemler çözülmeye çalışılmıştır. Yirminci yüzyıla gelindiğinden ise insanoğlu bu sorunu geçici tedbirlerle çözemeyeceğini anlaştırmış ve uluslararası kuruluşlar mülteci hukukunu kodifiye etmeye başlamışlardır.¹

Ayrıca sorunun temelinde komşu devletin sağladığı güvenli ortamın olduğuda ifade edilir. Ancak bu sığınanlar için güvenli bir yeri ifade eder. Yüzyıllar öncesinde devlet himayesi geleneğinin başlamasıyla, bireysel haklar, devlet görevlileri, egemenlik anlayışı, uluslararası ilişkiler, vatandaş-devlet ilişkileri konularında düşünce temelinde gelişmeler başlamıştır.²

¹ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları No:15; Ankara-1995, s. 5-6; Aydoğan ASAR, **Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı ve Hakları**, Baskı Emek Ofset Ltd. Şti, Ankara-2001, s. 224; Önder BETER, **Sınırlar Ötesi Umutlar Mülteci Çocuklar**, Sabev Yayınları No:15, Ankara-2006, s. 10; Sema BUZ, **Zorunlu Çıkış Zorunlu Kabul Mültecilik**, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Yayınları, Ankara-2004, s. 31

² Joanne van SELM-THORBURN, **Refugee Protection in Europe Lessons of the Yugoslav Crisis**, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, The Netherlands- 1998 s. 2

Sığınma hakkının kullanımına ilişkin ilk örnekler M.Ö. 2000’li yıllara kadar uzanır. Bu tarihlerde Hitit’lerin başka bir ülke ile yaptığı anlaşmada Kral, kendisine sığınan kişileri iade etmeyeceğini belirtmiştir. Daha sonra bunu diğer eski çağ uygarlıklarının bazılarında ve Roma’da görmekteyiz.³

Ortaçağda ise monarşilerin güçlenmesiyle sığınma hakkının kabulü devlet yetkileri arasında sayılmıştır. Aynı dönemde büyük sığınma hareketleri yaşanmıştır. Yine dinde reform hareketleri de sığınma olaylarına neden olmuştur. Öyle ki yüz binlerce insan yerlerinden edilmiştir. Avrupa’da yaşanan bu yerinden edilme hareketleri modern sığınma geleneğinin başlangıcı olarak kabul edilmiştir.⁴

Dinler tarihinde de sığınma olgusuna rastlanır. Semavi dinlerin kutsal metinlerinde sığınma konusuna yer verilmektedir. Semavi dinlerden en çok İslamiyet sığınma konusuna değinir. Hatta bir sığınma hareketi olan hicret İslam tarihinin dönüm noktalarından biridir. Hicretin yapılma nedeninin de zulüm ve eziyet olduğu bilinmektedir. Ayrıca İslam geleneğine göre sığınmacılar, sığındıkları toplumun asli üyesi kabul edilirler. İslam inancına göre devlet, sığınanların tüm haklarını güvence altına alır.⁵

Günümüzde ise iklim şartlarındaki değişiklik, doğal afetler, su kaynaklarının azalması ve verimli toprak alanlarının daralması nedeniyle sığınma hareketlerinin yaşanacağı düşünülmektedir.⁶

³ M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 5–6–7–8; Önder BETER, **a.g.e**, s. 11; Taner KILIÇ, “**Bir İnsan Hakkı Olarak İltica**” Erişim: http://www.amnesty.org.tr/yeni/index.php?option=com_content&view=article&id=413 02.05.2008

⁴ M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 5–6–7–8–10–11 Önder BETER, **a.g.e**, s. 11

⁵ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 17, İstanbul–1998, s. 458; Ahmet YAMAN, “**İslam Kaynaklarında ve Geleneğinde Mülteci Algısı**” Erişim: <http://multeci.ihh.gor.tr> 31.12.2008; Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, **Dünya Mültecilerinin Durumu 1997–1998 Bir İnsanlık Sorunu**, Oxford University Press (Türkçe Baskı: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği, Ankara–1997);

M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 11–12–13

⁶ Abdulhalim YILMAZ, “**Türkiye’de Mültecilerin Hukuki Sorunlarının Çözülmesi ve STK’ların Rolü**” Erişim: <http://multeci.ihh.gor.tr> 31.12.2008

Türk tarihi açısından konumuzu irdelersek, sığınma hareketlerinin öneminin büyük olduğunu ve çeşitli örneklerin yaşandığını görürüz. Türklerin Anadolu'ya gelmesinden itibaren çeşitli tarihlerde sığınma hareketleri yaşanmıştır. Bunda Türklerin hoşgörülü olması can ve mal güvenliği sağlaması gibi nedenlerin etkili olduğu belirtilmektedir.⁷

Sığınma hareketlerinin en önemlileri Osmanlı İmparatorluğu döneminde yaşanmıştır. Osmanlılar, Müslim-Gayrimüslim ayrımı yapmamış ve topraklarından çıkarılan birçok kişiye kucak açmıştır. Bu dönemde İspanya ve Portekiz'deki Yahudi ve Müslümanların imparatorluk topraklarına kabulü, Macar sığınmacıların⁸, İsveç Kralı Şarl'ın, Polonya Prensi Adam Czartorski'nin, Ekim Devriminden kaçan Baron Vrangel Piyort Nikolaviç'in Osmanlı topraklarına kabulü örnek olarak gösterilebilir.⁹

Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu, Anadolu'ya gelerek yerleşen Türk soylu sığınmacıları da topraklarına kabul etmiş ve belli yerlere yerleştirmiştir.¹⁰

Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasından sonra ülkemize gelerek sığınma talebinde bulunanlarda olmuştur. Öncelikle Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfus mübadelesi sonucunda Yunanistan'dan birçok Türk mübadil belirli yerlere yerleştirilmişlerdir. Mubadillerin dışında Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya'dan gelen soydaşlarımız o dönemde iskan kanunu çerçevesinde ülkemize yerleştirilmişlerdir. 1960'lı yıllara kadar ülkemize gelen ve yerleşmesine izin verilen göçmen, mübadil ve sığınmacıların sayısı 1.200.000 kişiyi geçmiştir. 1960–1980 yılları arasında gelen sığınmacıların bir

⁷ Muhteşem KAYNAK v.d. , **Iraklı Sığınmacılar ve Türkiye (1988–1991)**, Tanmak Yayınları, Ankara–1992, s. 11

⁸ Bunlar, Thökoly Imre, Habsburg Rokoczi, Ferenc Layroş, Ksuth Kont Borzecki (Mustafa Celalettin Paşa)'dır.

⁹ Kemal KİRİŞÇİ, “Osmanlı ve Cumhuriyet Türkiye'sinde Göç ve Sığınma”, Erişim:<http://multeci.ihh.gor.tr> 31.12.2008; Muhteşem KAYNAK - Refet YINANÇ - Cemalettin ŞAHİN ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 12-13-14-15-21-22; Önder BETER, **a.g.e.**, s. 12

¹⁰ Ceyda ÜMİT;www.yayin.adalet.gov.tr Erişim: 06.06.2009

kısmı ise uluslararası kuruluşların (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)) yardımıyla üçüncü bir ülkeye yerleştirilmişlerdir.¹¹

Coğrafi konumu itibariyle Türkiye'nin göç yolları üzerinde bulunması, ülkemizin, refah düzeyi yüksek ülkelere geçiş için kullanılmasına neden olmuştur. Refah düzeyi daha yüksek olan ülkelere ulaşmak isteyen kimseler ile hem batı demokrasisine sahip hem de doğu kültürünü içinde barındıran ülkemize gelmeyi de amaç edinmektedirler.¹²

1990'lı yıllara gelindiğinde ise ülkemiz açısından sığınma hareketleri altından kalkılması zor bir yük haline gelmiştir. Bulgaristan'dan gelen soydaşlarımızın yanında, Körfez savaşı, Halepçe katliamı, Bosna savaşı, Kosova savaşı sonunda ülkemize binlerce insan sığınmıştır.¹³ Ülkemizin kaynak ülke, geçiş yolu ülkesi ve hedef ülke olarak üç özelliği bünyesinde barındırması bu sonucu doğurmuştur.

Devletimiz kendisine sığınanları geri göndermeme, gerekli şartları taşıyanları, mülteci ve sığınmacı olarak kabul etme ve gönüllü geri dönüşler olursa bu durumda olanları destekleme yönünde politikaları kabul etmiş ve uygulamıştır.¹⁴

Sonuç olarak yukarıda da kısaca anlatıldığı gibi ülkemiz bu sorunun tam ortasında yer almaktadır. Uluslararası belgelerin düzenlenmesi, bu belgelerle yeni uluslararası kuruluşların kurulması (BMMYK) ve dünya toplumlarının sığınma konusunda geçmişe oranla daha da bilinçlenmesine rağmen hala tam olarak çözülemeyen bu problem, yaşadığımız çağın en

¹¹ Ceyda ÜMİT; www.yayin.adalet.gov.tr Erişim: 06.06.2009; Muhteşem KAYNAK - Refet YİNANÇ - Cemalettin ŞAHİN ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 15

¹² Şehar Cesur KILIÇASLAN, “**Mülteci Kadınların Sorunları**”, H.Ü.S.B.E. Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara–2001, s.3

¹³ Bu dönemde ülkemize Bulgaristan'dan 320.000 kişi, Körfez savaşı nedeniyle Irak'tan 450.000 kişi, Bosna savaşından kaçan 20.000 kişi ve Kosova'dan kaçan 17.446 kişi sığınmıştır.

¹⁴ Önder BETER, **a.g.e.**, s. 22–23; Ceyda ÜMİT, www.yayin.adalet.gov.tr Erişim: 06.06.2009

başta gelen ve çözümsüzlüğü ile anılan bu sorun yumağı olarak kalmaya devam edecektir.

Önemle üzerinde durulması gereken bir konuda bu çalışmada çokça yararlandığım değerli hocamız M. Tevfik ODMAN'ın eserleridir. Odman'ın dışında hiçbir hukukçu tarafından bu konuda derinlemesine yazılmış bir eser bulunmamaktadır. Ulaşabildiğimiz yabancı kaynaklar ise sorunun ya sosyolojik yönünü ya da bağımsız bir olayla ilgili olarak yapılması gerekenleri anlatmaktadır. Odman ise sözleşmenin büyük kısmını derinlemesine incelemiş ve diğer uluslararası belgelerle bağlantı kurarak 1951 Sözleşmesini açıklamıştır. Bizde Odman'ın eserleri ışığında çalışmamıza yön verdik.

Son olarak bu çalışmada ülkemizin duruşunu, sığınanlara uyguladığı hukuk kurallarını, iç hukukumuz ile uluslararası hukukun sorunu nasıl çözmeye çalıştığını Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme ve bağlı Protokol çerçevesinde açıklayacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

I- MÜLTECİ KAVRAMI VE MÜLTECİ HUKUKUNUN GELİŞİMİ

A- Göçmen, Sığınmacı ve Mülteci Kavramlarının Gelişimi:

Göçmen, sığınmacı ve mülteci kavramları birbirine çok karıştırılmaktadır. Bu kavramların birbirinden ayrılması konumuzun anlaşılması açısından büyük öneme sahiptir.

Göçmen, ülkesinde herhangi bir baskı ve zulüm nedeniyle korktuğu için değil, fakat daha iyi bir hayat ve ekonomik şartlara kavuşmak için ülkesinden ayrılan kişiye denir. Göçmenler, vatandaşı oldukları ülkenin korumasından yararlanmaya devam ederlerken kendi istekleriyle daha iyi şartlar için ülkelerini terk ederler.¹⁵ Göçmenlerden mültecileri ayıran en önemli fark, vatandaşı oldukları ülkeden ekonomik sebeplerle ayrılmalarıdır. Yani göçmen vatandaşı olduğu ülkeden kendi isteğiyle ayrılır. Zorunlu olarak değil. Göçmenleri kabul eden ülkeler de yine aynı şekilde göçmenleri kabule zorunlu değildir. Zira bu kişiler uluslararası hukukun koruması altında değildir. Yine belirtmek gerekir ki az gelişmişlik ve fakirlik zorunlu göç için yeterli sebep değildir. Ancak iç çatışmalar, etnik ve ya da dinsel gruplara baskı ve sistematik insan hakları ihlalleri, yoksulluk ile birleştiğinde, zorunlu göç kabul edilebilir.¹⁶

Sığınmacı ise, mülteci statüsü kazanmak için başvuruda bulunmuş fakat bu başvurusu henüz kabul edilmemiş kişilere denilmektedir. Sığınmacı statüsü bu haliyle geçici bir özelliğe sahiptir. Sığınmacılar, geri göndermeme ilkesi doğrultusunda geldikleri ülkeye geri gönderilmez ve sığınmacılara asgari yaşam standardı sağlanır. Kişi mülteci statüsünü kazandığı an

¹⁵ 2007 yılı verilerine göre dünyada 190.000'dan fazla göçmen vardır. Bunlardan 64.000'ü Avrupa'da, 44.000'ü Kuzey Amerika'da bulunmaktadır.

¹⁶ Soru-Cevap Mülteci Hukuku Erişim: <http://sorular.rightsagenda.org/soru-cevap/?g=2> 06.06.2009

sığınmacı statüsü sona erer. Mülteci statüsü ise geriye yürüyerek sığınma başvurusundan itibaren geçerli olur.¹⁷

1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme’de (bundan sonra 1951 Sözleşmesi) mülteci kavramı; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs olarak tanımlanır.

1-) Birinci Dünya Savaşından Önceki Durum:

Yirminci yüzyılda birden fazla büyük savaşın yaşanmıştır. Bununla birlikte savaş teknolojisinin hızla gelişmesi yıkımı artmıştır. Buna paralel olarak sığınmacıların ve mültecilerin, daha insani şartlar altında, zulüm korkusu olmaksızın yaşayacakları bir ülke bulmaları, uluslararası hukukun da önemli konu başlıklarından biri haline gelmiştir. İnsani yönü çok ağır olan bu kavramların içinin doldurulması görevi de, ulusal hukuk sistemlerinden çok, uluslararası hukuk sisteminin üzerine düşen bir görev olmuştur.¹⁸

Sığınma sorunu özellikle imparatorlukların yıkılması, ulus devletlerin kurulması ve sınırların yeniden çizilmesi sonucunda uluslararası toplumun dikkatini çekmeye başlamıştır. Baskı ve zulüm gören insanların sınırları aşması ve bu sorunun uluslararası çözümünü zorunlu kılmıştır.¹⁹ Birinci dünya savaşı öncesinde yaşanan sığınma hareketleri, Milletler Cemiyeti gibi bir uluslararası kurum henüz kurulmadığı için uluslararası çözüm de

¹⁷ Soru-Cevap Mülteci Hukuku Erişim : <http://sorular.rightsagenda.org/soru-cevap/?g=2> 06.06.2009

¹⁸ Mehmet ÖZCAN, **Avrupa Birliği Sığınma Hukuku**, USAK Yayınları, Ankara-2005, s. 1

¹⁹ Önder BETER, **a.g.e.** s. 1

bulunamamıştır. Devletler bu sorunu aralarındaki anlaşmalara hüküm koymak suretiyle çözmeye çalışmışlardır. İlk uluslararası metinler Milletler Cemiyetinin kurulmasından sonra ortaya çıkmıştır.

2) Birinci Dünya Savaşı Sonrasındaki Durum:

Yirminci yüzyıl, büyük savaşların, ihtilallerin, başkaldırıların ve bunlara bağlı olarak milyonlarca insanı kapsayan sığınma hareketlerinin yoğun bir şekilde yaşandığı bir yüzyıldır. Bu dönemde mülteci sorunu uluslararası bir sorun olarak kabul edilmiş ve konuya sosyal-hukuki çözümler üretilmeye, yerlerinden koparılan bu insanlara yardımda bulunmaya çalışılmıştır.²⁰ Denilebilir ki Mülteci Hukuku Yirminci Yüzyılda doğmuştur.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Milletler Cemiyeti döneminde mülteci sorununun çözümü için uluslararası örgütlenme faaliyetleri başlamıştır. Bunun sonucunda Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Mülteciler Uluslararası Nansen Ofisi, Hükümetler arası Mülteciler Komitesi ve Birleşmiş Milletler Yardım ve Yeniden Yapılandırma Yönetimi kurulmuştur. Milletler cemiyeti döneminde başlayan örgütlenme faaliyetleri Birleşmiş Milletler döneminde de hızla sürmüştür ve BMMYK kurulmuş ve 1951 tarihli Mültecilerin hukuki durumuna ilişkin sözleşme imzalanmıştır.²¹

Yirminci yüzyılın ilk başlarında sosyal ve ahlaki bir sorun olarak görülür mülteci sorunu. Bu sorunun hukuki düzenlemelerini batılı devletler kendi menfaatleri doğrultusunda yapmıştır. Göç olgusu ya yasaklanmış ya zorlaştırılmış ya da kolaylaştırılmıştır. Yine bu yüzyılda göçlerin kontrolünün, geçmişe kıyasla arttığı görülmektedir. Güçlü devletler egemenlik hakları açısından değerlendirdikleri sorunu menfaatleri doğrultusunda çözmeye

²⁰ M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 14

²¹ M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 14–15; Ceyda ÜMİT; Erişim: www.yayin.adalet.gov.tr 06.06.2009

çalışmışlardır.²² Kısaca denilebilir ki mülteci sorunu kimlerin hayata kabul edileceği sorunu olmuştur.²³ Güçlünün hukuku olan uluslararası hukuk mülteci sorunun çözümünde de aynı niteliği korumaya devam etmiştir.

1920 ile 1950 tarihleri arasında mülteci kavramı tanımı üç farklı yönden ele alınmıştır. Bunlar gelişimi sırasıyla; hukuki yaklaşım, sosyal yaklaşım ve bireyci yaklaşımdır. Hukuki yaklaşım ile varılmak istenen hedef, uluslararası yasal bir sistem oluşturmak ve bu sistemi işler hale getirmek iken, sosyal yaklaşımın amacı kendi ülkesinin yasal koruması altında bulunmayan veya bundan yararlanamayan kişilere sosyal yardım sağlamaktır. Son olarak bireyci yaklaşıma göre ise, kişisel özgürlük anlayışı içinde bulunan ve kendi ülke makamlarına güvenmeyen, güvenli yerlerde yaşamayı arzu eden kişilerin mülteci olarak kabul edildiği görülmektedir.²⁴

3) Birleşmiş Milletler döneminde Mültecilik:

Vatandaşlarını korumak devletlerin sorumluluğunda iken devletler bu sorumlulukların yerine getirmedikleri için kişiler hatta aileler bulundukları ülkeyi terk edebilmektedir. Ancak uluslararası toplum devletlerin koruyamadığı bu kişilerin haklarının korunması için müdahalede bulunabilir.²⁵

İkinci dünya savaşı sonrasında hazırlanan Birleşmiş Milletler Anlaşması 26 Haziran 1945 tarihinde San Francisco’da oy birliğiyle kabul edilmiş ve 22 Ekim 1945 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

²² M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 19–20

²³ Joanne van SELM-THORBURN, **a.g.e.** s. 5

²⁴ M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 21–24

²⁵ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği **Mültecilerin Korunması: Uluslar arası Mülteci Hukuku Rehberi Parlamenterler İçin Elkitabı**, Sayı:2, Ankara–2001, s. 8

Aynı nitelikleri taşıyan ilk uluslararası örgüt Milletler Cemiyetidir. Bu örgütün hukuki varlığı 1946'da sona ermiş ve yerini Birleşmiş Milletler (BM) almıştır.²⁶

BM anlaşmasının yürürlüğe girmesinden hemen sonra, BM'nin ilgilendiği ilk ve o an için en önemli sorun mülteciler olmuştur. BM, 1951 sözleşmesi yürürlüğe girinceye kadar, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB) kabul edilmiş, Uluslararası Mülteci Örgütü (UMÖ) kurulmuş ve bu örgüte hükümetler arası mülteciler komitesinin görevleri devredilmiştir.²⁷

UMÖ mültecilere, sürekli ve acil çözümler getirmek için kurulmuş olup bu örgütün anayasasında mülteci "*Haklı nedene dayanan baskı ve zulüm dahil olmak üzere ülkesine dönmek için nedeni olan kimse*" olarak tanımlanmıştır. Daha sonra bu tanım 1951 Sözleşmesi'nin mülteci tanımının kaynağını oluşturmuştur.²⁸

1948 yılında kabul edilen İHEB'nin içerisinde yer alan sığınma hakkı geleneksel hakların yanında yer almaktadır. Bunlar keyfi tutuklanamamayı düzenleyen 9. md, seyahat özgürlüğünü düzenleyen 13. md. ve en sonunda sığınma hakkını düzenleyen 14. md'dir.²⁹ İHEB'nin 14. maddesinde iltica hakkında söz edilmiştir. Ancak anlatılmak istenen sığınma hakkıdır. Sığınma ve iltica hakları da aynı anlama gelmemektedir. 1951 Sözleşmesi'nde düzenlenen hak iltica hakkıdır.³⁰

²⁶ Melda SUR, **Uluslararası Hukukun Esasları**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir-2000, s. 170

²⁷ M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 26-27

²⁸ M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 27-28

²⁹ **İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi md. 14:**“ Herkes zulüm karşısında başka memleketlere iltica etmek ve bu memleketler tarafından mülteci muamelesi görmek hakkını haizdir. Bu hak, adi bir cürme veya Birleşmiş Milletler prensipleri ve amaçlarına aykırı faaliyetlere gerçekten müstenit kovuşturmalar halinde ileri sürülemez.”

³⁰ M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 29-30

4- Mülteci Kavramı ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği:

14 Aralık 1950 tarihinde BM Genel Kurulu 428 (V) sayılı kararı ile yüksek komiserliğin resmen kurulmasını ve statüsünü kabul etmiş ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) 10 Ocak 1951 tarihinde faaliyete geçmiştir.³¹

BMMYK ile 1951 Sözleşmesinin hazırlık çalışmalarında mülteci tanımı üzerine durulmuş ve bu iki hukuki belgenin tanımlarının ilişkisi tartışılmıştır.³²

Mülteci, Devletler Hukuku Enstitüsünce 1936 yılında, *vatandaşı olduğu ülkede ortaya çıkan siyasi olayların sonucunda bu ülkeyi isteğiyle veya zorla terk etmiş, yeni bir vatandaşlık elde etmemiş ve herhangi bir devletin diplomatik korumasında olmayan kişi* olarak tanımlanmıştır.³³

BMMYK tüzüğüne göre ise; ikinci dünya savaşı öncesi kabul edilen uluslararası düzenlemeler kapsamına giren kimseler ile Milletler Cemiyeti döneminde kabul edilen UMÖ'nün anayasası uyarınca mülteci olarak kabul edilen kişiler ve 1 Ocak 1951 tarihinden önce meydana gelen olaylar sonucunda ülkesi dışında kalan ve ırk, din, milliyet ve politik görüşleri nedeniyle tehlike korkusu olan kişilerin mülteci olarak kabul edileceği belirtilir. Komiserlik, 1951 Sözleşmesinden daha geniş bir tanım yapmıştır. Bunun sebebi ise Komiserliğin, 1951 Sözleşmesinde olduğu gibi coğrafi veya tarihi bir sınırlamayla bağlı olmamasıdır.³⁴

³¹ BMMYK Mülteci Elkitabı, Ağustos 1998, s. 5; M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 30–31; Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, **STK'lar İçin Elkitabı**, Erişim: <http://www.unhcr.org.tr/MEP/index.aspx?pageId=162> 30.05.2009; Önder BETER, **a.g.e.**, s. 12; Mehmet ÖZCAN, **Avrupa Birliği Sığınma Hukuku Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı**, USAK Yayınları, Ankara–2005, s. 10

³² M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 30–31; BMMYK, **STK'lar İçin Elkitabı**, Erişim: <http://www.unhcr.org.tr/MEP/index.aspx?pageId=162> 30.05.2009; Önder BETER, **a.g.e.**, s. 12; Mehmet ÖZCAN, **a.g.e.** s. 10

³³ Rona AYBAY, **Yabancılar Hukuku**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 89, İstanbul–2005, s. 22

³⁴ M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 32

Aslında BMMYK tüzüğü, 1951 Sözleşmesini onaylamayan veya çekince ile onaylayan ülkeler için bir dayanak oluşturur ve tüzükteki ölçütlere uyan bir kimse 1951 Sözleşmesi veya daha sonra göreceğimiz 1967 Protokolüne taraf olunsun veya olunmasın BMMYK'den koruma talep edebilir. Bu kişileri ise BMMYK'nin tanıdığı mülteciler veya himaye kapsamına giren mülteciler denilmektedir.³⁵

Aşağıda incelenecek olan 1951 Sözleşmesinde mülteci oldukça dar bir şekilde tanımlanır. Buna göre mülteci statüsünün tayini için; ırk, din, milliyet, özel bir sosyal gruba mensubiyet ve politik düşünceye sahip olma koşullarına bağlanmış ve baskı ve zulüm altında olmak ön koşul olarak kabul edilmiştir. Ayrıca bu baskı ve zulüm haklı nedene dayanmalıdır. Yukarıdaki şartlar hayatın genel gerçeklerine uygun düşmemekte ve BMMYK'nin genişletilmiş yetkisine benzer bir şekilde sözleşme dışına çıkılabilmektedir.³⁶

Bununla beraber 1951 Sözleşmesi'nde yer alan tanımla BMMYK tüzüğündeki tanım birbirine çok benzemektedir. Çünkü bu tanımlar BM'nin aynı organı tarafından aynı zamanda yapılmıştır. Tüzükte yer alan tüm bireysel karakter taşımakta ve BMMYK'nin işini zorlaştırmaktadır. Bunun sonucunda BMMYK grup olarak değerlendirme yapabilmek için yetki almaya çalışmış ve 1960 başlarında “yardım kavramı” ortaya çıkmıştır. Böylece BMMYK'nin yetkisi arttırılmıştır. 5 Aralık 1961'de BM'in aldığı bir kararla BMMYK'nin yetkisi dışında kalanlara da yardım sağlaması yönünden yetkisi genişletilmiştir.³⁷

BMMYK'den söz etmek gerekirse, komiserliğin siyasi olmayan insani bir kuruluş olduğunu söyleyebiliriz. Komiserliğin temel amacı mültecileri korumaktır. BMMYK ilk kurulduğu 1950'li yıllarda BM'e bağlı küçük bir ofis

³⁵ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 33; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 5–6

³⁶ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 45

³⁷ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 43–44

iken bugün yüzün üzerinde ülkede faaliyet gösteren, milyar dolarlık bütçesi olan 4000'den fazla çalışanı olan dünyanın en büyük insani örgütlerinden birisi olmuştur. Kurulduğu tarihten bu yana komiserlik, elli milyondan fazla insana yardım götürmüş, iki Nobel ödülü kazanmıştır. Kuruluşunda geçici olacağı düşünülen komiserlik 60 yıldır faaliyetine devam etmekte ve görev süresi 5'er yıllık dönemler halinde uzatılmaktadır.³⁸

BMMYK, mülteci anlaşmasını teşvik eder ve devletlerin mülteci hukukuna uyumunu denetler. Yine aynı şekilde de BMMYK, devlet görevlilerini, avukatları ve sivil toplum örgütlerini mülteci hukukunun uygulanması yönünden teşvik etmektedir. Ayrıca BMMYK, saha düzeyinde, acil önlemler alır, mülteci kapılarının kurulumunu ve güvenliğini sağlar, yiyecek dağılımını ve sosyal ihtiyaçları organize eder, dağılan aileleri bir araya getirmeye çalışır ve anlara geri dönüş hususunda yardımcı olur, mültecilerin üçüncü ülkelere yerleştirilmelerine sağlar ve bunun için gerekli belgeleri hazırlar ve en sonunda hükümetlere mülteci hukuku konusunda danışmanlık yapar ve önerilerde bulunur. Komiserlik böylelikle mülteci hukukuyla ilgili olarak değişik aşamalarda rol alır. Komiserlik bu görevlerini insani ve sosyal temellere bağlı olarak sürdürür.³⁹

BMMYK'nin kurulmasıyla yirmi milyon mülteci ile ilgili çözümler bulunmuş, bu çözümler sonucunda politik gerilim azalmış ve barış ortamının devamı sağlanmıştır.⁴⁰

³⁸ BMMYK Parlamenterler İçin El Kitabı, s. 21; M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 34

³⁹ BMMYK Parlamenterler İçin El Kitabı, s. 21; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 6

⁴⁰ M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 33

B- İkinci Dünya Savaşından Sonra Mülteciliğe İlişkin Ortaya Çıkan Uluslararası Düzenlemeler:

1-) 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme:

Çalışmanın ana ekseninin oluşturan Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme mülteci hukukunun temelini oluşturmaktadır. Bu sözleşmede mültecinin tanımı, mülteci olma şartları, mültecilere uygulanacak asgari işlemler ve mülteci statüsünün sona ermesi konuları düzenlenmiştir.⁴¹

1951 Sözleşmesinin hazırlanma gereği ikinci dünya savaşı ertesinde ortaya çıkmıştır. Savaş sonrasında, savaş öncesinde olduğu gibi tek tek sorunların çözümüne yönelik sözleşmeler yerine bütün dünyada uygulanabilecek genel geçer kuralların düzenlendiği bir sözleşmenin hazırlanması iç içe gibi büyüyen bu sorunun acilen çözülmesi gereği hissedilmiş ve hazırlanan sözleşme 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁴²

1951 sözleşmesi ilk defa evrensel mülteci tanımına yer vermesi, geri göndermeme ilkesine kabul etmesi, mültecilerin haklarını belirlemesi açısından büyük önem taşır. Sözleşmede bazı temel ilkeler benimsenmiştir. Bunlar; geri göndermeme ilkesi, ayrımcılık yapılmaması ilkesi, sorunun devletler arasında işbirliği ile çözülmesi ilkesi ve yasa dışı yollarla ülkeye giriş yapan kişilerin cezalandırılmaması ilkesi olarak sıralanabilir.⁴³

Sözleşmenin coğrafi ve tarihi çekinceleri bünyesinde barındırması ve bu nedenle sözleşmenin uygulama alanının darlığı bu sınırlamaların kalkmasını gerektirmiş ve 16 Aralık 1966'da kabul edilen protokol ile

⁴¹ BMMYK Parlamenterler İçin El Kitabı, s. 8; Önder BETER, a.g.e. s. 13

⁴² BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 3; M. Tevfik ODMAN, s. 3; İsmail CİVELEK, Uluslar arası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar, “1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme”, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara- Kış 2000–2001, s. 101

⁴³ Ceyda ÜMİT, Erişim: www.yayin.adalet.gov.tr 06.06.2009

sınırlamalar kaldırılmıştır.⁴⁴ Mültecilerin hukuki statüsü ile ilgili protokol (bundan sonra 1967 Protokolü) 2 Ekim 1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁴⁵

1967 Protokolü, 1951 Sözleşmesine taraf olmayı gerektirmemektedir. Yani 1951 sözleşmesini imzalamayan bir ülke 1967 protokolünü kabul edebilir. Sonuçta bu iki belge mülteci hukukunun günümüzdeki temellerini oluşturur.⁴⁶

1967 Protokolünün kabulünden sonra mültecilik ile ilgili hükümleri üç grupta toplayabiliriz;

- a) Şimdi veya daha önce mülteci olan kimselerin tanımları,
- b) Sığınılan ülkede mültecinin hukuki durumunu belirleyen hükümler,
- c) İdari ve diplomatik alan ile ilgili hükümler.⁴⁷

BMMYK ile 1951 Sözleşmesi'nin aynı tarihlerde hazırlanmaya başlaması mülteci tanımında bu iki hukuki belgenin benzer olmasını doğurmuştur. Bu husus yukarıda belirtildi. Bu tanımlar Fransa, İngiltere ve ABD temsilcileri tarafından hazırlanmıştır. Bu grubun hazırladığı tanım bazı teknik değişikliklerle kabul görmüştür. Bu tanımda 1951'e kadar mülteci hareketleri esas alınmış ve daha sonra meydana gelebilecek mülteci hareketleri kapsam dışı bırakılmıştır. Ancak tanım bu şekilde kabul görmüştür. En nihayetinde 1951 Sözleşmesi bu tanıma barındırmıştır.⁴⁸

1951 Sözleşmesinin 1. maddesinin (A) fıkrasının 1. bendine göre; “12 Mayıs 1926 ve 30 Haziran 1928 Düzenlemeleri veya 28 Ekim 1933 ve 10 Şubat 1938 Sözleşmeleri, 14 Eylül 1939 Protokolü ya da Uluslararası

⁴⁴ Ancak sözleşmeyi ve protokolü kabul eden ülkemiz coğrafi sınırlamayı kaldırma gereğini duymayıp tarihi sınırlamayı kaldırmıştır.

⁴⁵ M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 35; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 4

⁴⁶ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 4; Ceyda ÜMİT; Erişim: www.yayin.adalet.gov.tr 06.06.2009

⁴⁷ M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 35; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 4

⁴⁸ M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 35–38; İsmail CİVELEK, **a.g.e.**, s. 101

Mülteci Örgütü Tüzüğü'ne göre mülteci sayılan; Uluslararası Mülteci Örgütü tarafından, faaliyette bulunduğu dönem içinde alınmış mülteci sıfatını vermeme kararları bu bölümün 2. fıkrasındaki koşullara sahip olan kimselere mülteci sıfatının verilmesine engel değildir” şeklindedir. Bu bend statüleri anlaşma, protokol ve benzeri uluslararası belgelerle düzenlenmiş kişileri kapsar. Bu bendin konuluş amacı 1951 sözleşmesinden önceki düzenlemelerle bağlantı kurmaktır. Bugün ise belgeler hukuken ortadan kalkmıştır. Ancak statüleri bu şekilde sözleşmeden doğan kişilerin çocuklarının mültecilik statüleri korunmaya devam edecektir.⁴⁹

1951 Sözleşmesinin 1. maddesinin (A) fıkrasının 2. bendi; “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır. Birden fazla tabiiyeti olan bir kişi hakkındaki vatandaşı olduğu ülke ifadesi, tabiiyetini haiz olduğu ülkelerden her birini kasteder ve bir kişi, haklı bir sebebe dayalı bir korku olmaksızın, vatandaşı olduğu ülkelerden birinin korumasından yararlanmıyorsa, vatandaşı olduğu ülkenin korumasından mahrum sayılmayacaktır.” şeklinde düzenlenmiştir.

1951 Sözleşmesinin 1. maddesini (B) fıkrasının 1. bendi ; “İşbu Sözleşme’nin amaçları bakımından kısım A, madde 1’deki 1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar ifadesi ya,
(a) 1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar veya

⁴⁹ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 10; M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 38–39; İsmail CİVELEK, **a.g.e.** s. 102

(b) 1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar anlamında anlaşılacak ve her Taraf Devlet bu Sözleşme'yi imzaladığı, tasdik ettiği veya ona katıldığı sırada bu Sözleşme'ye göre taahhüt ettiği yükümlülükler bakımından bu ifadenin kapsamını belirten bir beyanda bulunacaktır.” şeklindedir. Bu olayların neler olduğu belirtilmemektedir. Bu olayların birinci ve ikinci dünya savaşı nedeniyle meydana gelen olaylar olduğu yorumu yapılmaktadır. Sonuç olarak taraf devletlere bu olayları nasıl anlayacaklarına ilişkin sözleşmede iki seçenek sunulmuştur. Taraf devletler bunu, 1 Ocak 1951 tarihinden önce Avrupa'da veya dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen olaylar olarak anlayacaklardır.⁵⁰

Maddede düzenlenen “olaylar” ifadesi tanımlanmamış olmakla, ülke değiştirme, köklü siyasi değişiklik veya sistemli işkence gibi önemli olayları, tarih sınırlaması ise ilgilinin mülteci durumuna düştüğü tarihi belirtmek için kullanıldığı öne sürülür. Mülteci bu söz konusu olaylardan önce veya sonra ülkesini terk edebilir. Mültecinin baskı ve zulme uğrama korkusu, meydana gelecek sonuçlarla bağlantılı olması halinde yeterli sayılacaktır.⁵¹

BM'nin diğer organlarınca koruma altına alınan kişilere 1951 Sözleşmesi uygulanmaz.⁵² Ayrıca, barışa karşı suç, savaş suçu, insanlığa karşı suç işleyenler, iltica ülkesinin dışında ağır bir suç işleyenler veya BM'nin temel amaçlarına aykırı fiilleri bulunduğu kanaat kişiler hakkında da 1951 Sözleşmesi uygulanmaz.⁵³

⁵⁰ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 38–39; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 26–27; İsmail CİVELEK, **a.g.e.** s. 102

⁵¹ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 39; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 11; İsmail CİVELEK, **a.g.e.** s. 102

⁵² M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 39–40

⁵³ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 40

Kısaca denilebilir ki, Avrupa merkezli bir kavram olarak doğmuş olan mülteci kavramı, batı uygarlığının siyasi ve politik değerlerini yansıtmaktadır.⁵⁴

2- 1967 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsü İle İlgili Protokol:

1951 Sözleşmesi'nin 1 Ocak 1951'den önceki olayları kapsamaması ve dünyadaki gelişmelere sözleşmenin hükümlerinin yeteri kadar cevap verememesi önemli sorunlara yol açmıştır. Bu sorunların en başında aynı konumda olan kişilere farklı uygulamaların yapılması gelmektedir. Aynı zamanda 1951 Sözleşmesi Avrupa menşeli olması sebebiyle eleştirilmiştir. Bütün bunlar birlikte değerlendirildiğinde Mültecilerin Hukuki Statüsü ile İlgili Protokolün (1967 Protokolü) yapılması zorunluluğunun doğduğu görülür. Bu gelişmeler sonucunda BM Genel Kurul da, Mültecilerin Hukuki Statüsü İle İlgili Protokol'ü 16 Aralık 1966 tarihinde 2198 (XXI) sayılı kararıyla kabul etmiştir. Söz konusu Protokol, daha sonra 2 Ekim 1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁵⁵

1967 Protokolü, 1951 Sözleşmesi'nin ayrılmaz bir parçası olmakla beraber ondan bağımsızdır. Protokol, Sözleşme'nin mülteci tanımına getirmiş olduğu zamanla ilgili ve coğrafi sınırlamaları kaldırmaktadır.⁵⁶

1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü birlikte ele alındığında üç temel konuyu kapsadığı görülür. Bunlar:

“1- Temel mülteci tanımı ile beraber, mülteci statüsünün sona erdirilmesine ve mülteci statüsü haricinde bırakılmaya ilişkin hükümler,

⁵⁴ M. Tefik ODMAN, *Mülteci Hukuku*, s. 40

⁵⁵ M. Tefik ODMAN, *Mülteci Hukuku*, s. 41

⁵⁶ *BMMYK Parlamenterler İçin El Kitabı*, s. 10

2- Mültecilerin sığındıkları ülkedeki hukuki statüleri, hayatlarının veya özgürlüklerinin tehdit altına gireceği topraklara zorla geri gönderilmeme de dahil olmak üzere mültecilerin hak ve yükümlülükleri,

3- BMMYK'nin görevini yerine getirmesi ve sözleşme hükümlerinin uygulanmasına nezaret etmesinin kolaylaştırılması için BMMYK ile işbirliği yapmak dahil olmak üzere Devletlerin yükümlülükleri.”⁵⁷

1967 Protokolü ile coğrafi sınırlamanın kaldırılması sonucunda, 1951 Sözleşmesi'nin tüm dünyada uygulanabilmesi imkânı sağlanmıştır. Ancak, 1951 Sözleşmesi'ni coğrafi sınırlama ile kabul eden devletlere bu sınırlamayı 1967 Protokolü'ne göre de devam ettirme imkanı tanınmıştır. Buna karşılık, mülteci tanımı değiştirilmemiştir. Tanımın değiştirilmemesi sebebiyle savaş, politik ve ekonomik karışıklarla ile doğal afetler nedeniyle ülkesini terk etmek zorunda kalan kişilerin sorunu çözülememiştir. Yukarıda belirtilen olaylar, kişiler üzerinde gerçek bir korku yaratmasına karşın, bunlar baskı ve zulüm nedeniyle meydana gelen korku niteliğini taşımadığından bu olaylara maruz kalan kişiler, 1951 Sözleşmesi'nin dışında kalmışlardır.⁵⁸

1967 Protokolü'nün, 1951 Sözleşmesi'nin açısından değinilmesi gereken bir diğer konu da çekinceler ve beyanlarla ilgili düzenlemelerdir. 1967 Protokolü'nün VII. Maddesinde; “Taraf olma sırasında, her Devlet, 1967 Protokolü'nün 4. maddesi ve 1951 Sözleşmesi'nin 1, 3, 4, 16 (1) ve 33. maddelerinin dışında kalan hükümlerinin, 1967 Protokolü'nün 1. maddesi uyarınca uygulanması konusunda, 1951 Sözleşmesine taraf Devletin söz konusu madde çerçevesinde koyacağı çekincelerin, 1951 Sözleşmesi'nin kapsamına giren mültecilere uygulanmaması koşulu ile çekinceler koyabileceği, 1951 Sözleşmesi'ne Taraf Devletlerce, 1951 Sözleşmesi'nin 42. maddesine uygun olarak duyurulan çekinceler, geri alınmadıkları sürece, 1967 Protokolü uyarınca bu devletlerin üstlendikleri yükümlülükler için

⁵⁷ BMMYK Parlamenterler İçin Elkitabı, s. 10

⁵⁸ M. Tefvik ODMAN, Mülteci Hukuku, s. 42

uygulanacağı, bu maddeye uygun olarak çekince koyan bir Devletin, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne hitaben göndereceği bir bildiri ile bu çekinceyi her zaman için geri çekebileceği, Taraf bir Devlet'in, 1951 Sözleşmesi'nin 40. maddesinin 1. ve 2. fıkraları uyarınca yaptığı duyuruların, 1967 Protokolüne taraf olurken ilgili Taraf Devletçe Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne aksine bir bildiride bulunmadığı takdirde, 1967 Protokolü bakımından da, yürürlükte olacağının kabul edileceği belirtilmiştir. 1951 Sözleşmesi'nin 40. maddesinin 2. ve 3. fıkraları ile 44. maddesinin 3. fıkrası hükümlerinin bire bir yürürlükte olacağının kabul edileceği belirtilir.⁵⁹

1967 Protokolünü onaylayan Taraf Devletler 1951 Sözleşmesi'nin pek çok maddesini (Madde 2'den Madde 34'e kadar) 1967 Protokolü'nün mülteci tanımına uyan tüm kişilere uygulamayı kabul etmiş olurlar. Devletler, böylece her iki antlaşmanın da uluslararası mülteci koruma sisteminin merkezi olduğunu teyit etmişlerdir.⁶⁰

1951 Sözleşmesi ile 1967 Protokolüne taraf olan devletlerin belli sorumlulukları sözkonusudur. Öncelikle uluslararası hukukun gelen prensibi olan yürürlükte olan sözleşmeye iyi niyetle uymak gerekecektir. 1951 Sözleşmesi'ni onaylayan ülkeler kendi topraklarına gelen kişileri bu sözleşme uyarınca korumak zorundadırlar.⁶¹

İkinci olarak, 1951 Sözleşmesi'ne ve 1967 Protokolü'ne taraf devletler BMMYK ile işbirliği halinde bulunmalıdırlar. 1951 Sözleşmesinin 35. maddesi ve 1967 Protokolünün II. maddesi BMMYK'nin görevini yerine getirmesine ve özellikle de, BMMYK'nin bu antlaşmalarda bulunan hükümlerin uygulanmasına nezaret etmesine yardımcı olunması için taraf devletlerin işbirliğinde bulunmasını öngören bir anlaşmayı içermektedir.⁶²

⁵⁹ M. Tefik ODMAN, *Mülteci Hukuku*, s. 42–43

⁶⁰ BMMYK Parlamenterler İçin El Kitabı, s. 10

⁶¹ BMMYK Parlamenterler İçin El Kitabı, s. 11

⁶² BMMYK Parlamenterler İçin El Kitabı, s. 11

Üçüncü olarak, 1951 Sözleşmesi'ne taraf devletler, BM Genel Sekreterine, 1951 Sözleşmesi'nin uygulanmasını sağlamak için kabul edebilecekleri kanun ve yönetmeliklerle ilgili bilgi vermeyi kabul etmişlerdir.⁶³

Taraf devletlerin bir diğer sorumluluğu ise karşılıktan muafiyettir. Bir ülkenin yasalarına göre, bir yabancıya bir hak tanınması, söz konusu yabancının tabiiyetini taşıdığı ülkenin benzer bir muamele gösteriyor olmasına dayanıyorsa (karşılıklılık), bu durum mülteciler için geçerli olmayacaktır. Kendi ülkelerinde korunmadan yararlanamadıkları için karşılıklılık kavramı mültecilere uygulanmaz.⁶⁴

3- 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Dışındaki Bölgesel Sözleşme ve Bildiriler:

1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolüyle mülteci hukuku büyük gelişme göstermiştir. Dünyadaki bütün mülteci sorunlarını bu iki metin çerçevesinde çözmek mümkün olmamıştır. Örneğin, 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, doğal afetler, kıtlık, iç çatışmalar gibi sebeplerle iltica talebinde bulunan kişilerin hukuki durumlarını düzenlememektedir. Bu sebepleri düzenleyen bölgesel sözleşmeler ve bildiriler bu açığı kapatmaya çalışmıştır.⁶⁵

Burada konumuzla ilgisi ölçüsünde bölgesel sözleşmelerin ve bildirilerin bazıları ismen belirtilmekle yenilecek, bazıları ise kısaca açıklanmaya çalışılacağız. Bölgesel sözleşmelerin ve bildirilerin bazıları şunlardır: 1928 Tarihli Havana Sığınma Sözleşmesi, 1933 Tarihli Montevideo Politik Sığınma Sözleşmesi, 1954 Tarihli Karakas Diplomatik Sığınma Sözleşmesi ile 1954 Tarihli Karakas Ülkesel Sığınma Sözleşmesi, 1969

⁶³ BMMYK Parlamenterler İçin El Kitabı, s. 11

⁶⁴ BMMYK Parlamenterler İçin El Kitabı, s. 11

⁶⁵ M. Tevfik ODMAN, Mülteci Hukuku, s. 46

Tarihli Afrika Birliği sözleşmesi ile 1984 Cartagena Bildirisi, 1967 Tarihli Birleşmiş Milletler Ülkesel Sığınma Bildirisi ve 1977 Tarihli Avrupa Konseyi Ülkesel Sığınma Bildirisi.⁶⁶

a) Afrika Birliği Örgütüncü⁶⁷ Hazırlanan 1969 Tarihli Bölgesel Sözleşme:

1955 Bandung Konferansı sırasında Afrika'da 5 bağımsız devlet mevcut iken, Mayıs 1963'de Afrika Birliği Teşkilatı kurulduğunda bu miktar 31 çıkmıştır. Bu devletler bağımsızlıklarını aldıkları sırada, batılı sömürgeci devletler hala Afrika'dan tamamen çekilmemişlerdi. Bu devletlere karşısında dengeyi Rusya'nın liderliğindeki komünist blok sürdürmekteydi. Gelişmeler karşısında, yeni bağımsız olan Afrika ülkeleri, bloklardan kendilerini uzak tutabilmenin çaresini bir araya gelmede buldular ve bir Afrika Birliği kurmak istediler. Bunun sonucunda, 33 Afrika ülkesinin temsilcileri (çoğu devlet başkanları), 22- 24 Mayıs 1963'de, Afrika'nın en eski bağımsız ülkesi Habeşistan'ın başkenti Addis-Ababa'da Afrika Birliği Örgütü kuruldu.⁶⁸

Sömürgecilik, kolonileştirme, ırkçılık, etnik çatışmalar, kıtlık, doğal afetler gibi sebeplerle Afrika Kıtasında büyük mülteci hareketleri görülmüştür. Bu hareketler beraberinde getirdiği sorunlar sebebiyle 1969 tarihli bölgesel sözleşme kabul edilmiştir. Hareket noktası 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü olan bu sözleşmede mülteci kavramı çok geniş bir perspektif içinde ele alınmıştır. 1951 Sözleşmesinden farklı olarak coğrafi ve tarihi sınırlama getirilmemiştir. 1969 tarihli ABÖ sözleşmesi; sığınma, doğal afet, dış saldırı, işgal, yabancı devletin hâkimiyeti, ülkenin tamamında veya bir kısmında

⁶⁶ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 47–48; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 6

⁶⁷ Bu teşkilatın şu an 53 üyesi vardır. Bunlar: Cezayir, Angola, Botswana, Benin, Burkina Faso, Burundi, Kamerun, Cape Verde, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Comoros, Kongo, Cote d'Ivoire, Djibouti, Mısır, Ekvatoryal Gine, Eritrea, Etiyopya, Gambia, Gana, Gine, Guinea-Bissau, Kenya, Lesotho, Liberya, Libya Arap Sosyalist Halk Cemahiriyesi, Madagaskar, Malawi, Mali, Mauritania, Mauritius, Mozambik, Namibya, Nijer, Nijerya, Rwanda, Saharawi Arap Demokratik Cumhuriyeti, Sao Tome ve Principe, Senegal, Seychelles, Sierra Leone, Somali, Güney Afrika, Sudan, Swaziland, Tanzanya, Togo, Tunus, Uganda, Zaire, Zambia ve Zimbabve.

⁶⁸ http://tr.wikipedia.org/wiki/Afrika_Birli%C4%9Fi_%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC

kamu düzeninin bozulması gibi durumlar sonucunda yerlerinden olan kişileri kapsayacak şekilde düzenlenmiştir.⁶⁹

1969 Sözleşmesinde mülteci tanımı iki kısımdan oluşur. Bunlardan birinci kısım, 1967 Protokolü'ndeki tanımla, yani 1951 Sözleşmesi'ndeki tarih ve coğrafi sınırla sınırlanmamış olan tanımla aynı manadadır. İkinci kısımdaki mülteci teriminin kapsamına ise, tabiiyetini taşıdığı ya da asıl ülkesinin bir kısmı veya tamamının saldırıya uğramış, işgal edilmiş, yabancı egemenliğine girmiş olması ya da kamu düzenini ciddi biçimde bozan olayların meydana gelmiş olması nedeniyle tabiiyetinde bulunduğu ülkenin ya da asıl ülkesinin dışında bir yere sığınmak amacıyla daimi ikamet ettiği ülkeyi terk eden kimseler girmektedir.⁷⁰

Bu sözleşme ile 1951 Sözleşmesinin düzenlenmediği alanlara da vurgu yapılarak kıtanın içinde bulunduğu duruma gerçekçi çözümler bulunmuştur. Burada sözleşmeye taraf ülkelerin durumu, sınırları, yönetimlerinin sık el değiştirmesi, akrabalık ilişkileri, Afrika ülkelerinin geri kalmışlık düzeyi, alt yapı eksiklikleri, ülkeler arasındaki büyük mesafeler, kaçış yollarının yetersiz olması gibi çeşitli objektif kıstaslara dayalı olarak hazırlanan sözleşme'de mülteci sorunu kapsamlı bir tanımla çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. İltica taleplerinin sadece resmi otorite yapısı içinde incelenmesi zorunluluğu ortadan kaldırılmıştır. İltica talepleri fiili durum çerçevesinde değerlendirilmeye başlanmıştır.⁷¹

1969 Tarihli Afrika Birliği Sözleşmesi'nde, 1951 Sözleşmesi'nde yer alan ve mülteci olarak kabul için zorunlu tutulan "haklı bir neden dayalı baskı ve zulüm korkusu" aranmamıştır.⁷²

⁶⁹ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 49–50; BMMYK STK'lar İçin Elkitabı, Erişim: <http://www.unhcr.org.tr/MEP/index.aspx?pageId=162> 30.05.2009; Önder BETER, **a.g.e.** s. 14; Erişim: <http://www.unhcr.org.tr/MEP/index.aspx?pageKey=MulteciKimdir> 09.06.2009

⁷⁰ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 50; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 7

⁷¹ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 50–51

⁷² M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 51

1951 Sözleşmesi artık çağın gereklerine cevap verememektedir. İkinci dünya savaşı sonrası dünyada batılı devletlerin çıkarları doğrultusunda hazırlanan mülteci tanımı, 1969 bölgesel sözleşmesinin yayınlanmasıyla ne kadar dar bir kapsamda olduğu ispatlanmıştır. BMMYK ise, sözleşmede hüküm bulunmasa da savaş veya savaşa bağlı sebeplerle yerlerinden edilen kişilere çare aramış ve bu kişilerin mülteci olarak kabul edilmesi gerektiğini öngörmektedir.⁷³

1951 Sözleşmesi'nin "mültecilerin statüsüne ilişkin temel ve uluslararası bir belge" olduğunu kabul eden 1969 Tarihli Afrika Birliği Sözleşmesi, şimdiye kadar, yasal bağlayıcılığı olan tek bölgesel mülteci antlaşmasıdır.⁷⁴

b) 1984 Tarihli Cartagena Bildirisi⁷⁵:

1980'li yılların başında Ekonomik ve Sosyal sıkıntıların getirdiği büyük sorunlar, siyasi istikrarsızlıklar, yaygın şiddet hareketleri, iç savaşlar gibi olaylar sonucunda bazı Güney Amerika ülkelerinden⁷⁶ ABD ve Kanada'ya büyük mülteci hareketleri meydana gelmiştir. Ancak 1951 Sözleşmesi yine yeterli çözümler içermediği için yeni arayışlara gidilmiş ve 1984 yılında, Colombia, Cartagena'da bir kollokyum düzenlenmiş ve Mültecilerle ilgili Cartagena Bildirisi yayımlanmıştır. Bu Bildiri, mülteci kavramını, 1951 Sözleşmesinde yer alan tanımdan farklı olarak ele almıştır. Bu Bildiri'de 1951 Sözleşmesi koşullarını sağlayanlara ek olarak, ...*"genel şiddet, yabacıların saldırısı, iç çatışmalar, yoğun insan hakları ihlalleri veya kamu düzenini ciddi biçimde bozan diğer koşullar nedeniyle hayatları, güvenlikleri veya*

⁷³ Erişim: <http://www.unhcr.org.tr/MEP/index.aspx?pageKey=MulteciKimdir> 09.06.2009

⁷⁴ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Mültecilerin Korunması: **Parlamenteler İçin Elkitabı**, s. 13

⁷⁵ <http://sorular.rightsagenda.org/Uploads/MULTECI.pdf>

⁷⁶ Bu ülkeler; Savador, Guatemala, Nikaragua, Haiti, Meksika, Panama, Dominik Cumhuriyeti gibi ülkelerdir. M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 52

özgürlükleri tehdit altında olduğundan” ülkelerinden kaçan kişilerin de eklenmesi tavsiye edilmiştir. Bu şekilde oluşan yeni tanımlamaya, 1985 yılında Amerika Devletleri Teşkilatı Genel Kurulu’nda da onaylanarak üye devletlerin söz konusu Bildiri’ye uymaları kararlaştırılmıştır.⁷⁷

Cartagena Bildirisi ile yaygın şiddet hareketleri, dış saldırı, iç çatışmalardan kaynaklanan olaylar, yaygın insan hakları ihlalleri, kamu düzenini ciddi şekilde bozan olaylar sonucundan yaşamı, güvenliği ve özgürlüğü tehdit altına giren ve bu nedenlerle ülkesin terk eden kişilerin de mülteci kapsamına alınmaları kararlaştırılmıştır.⁷⁸

c- 1967 Tarihli Birleşmiş Milletler Ülkesel Sığınma Bildirisi:

“Herkes, zulüm karşısında başka ülkelerde sığınma talebinde bulunma ve sığınma olanağından yararlanma hakkına sahiptir”. (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Mad. 14/1)

Birleşmiş Milletler Sığınma Bildirisi, 14 Aralık 1967 tarihinde yayımlanmıştır. Bildiri, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda oybirliğiyle kabul edilmiştir.

ABÖ 1969 Tarihli Bölgesel Sözleşmesinde, Cartagena Bildirisinde ve Devlete Sığınmaya ilişkin 1967 BM Bildirisinde de belirtildiği gibi sığınma hakkı vermek insani ve politik olmayan bir harekettir. “Sığınma” uluslararası hukukta tanımlanmamıştır; fakat bir ülkenin, topraklarında bulunan mültecilere sağladığı korumanın tümü için genel bir terim haline gelmiştir. Sığınma, geçici bir süre için, temel koruma sağlanması anlamına gelmektedir. Örneğin, mültecilerin hayat ve özgürlüklerinin tehdit altında

⁷⁷ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 52–53

⁷⁸ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 53; Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Mültecilerin Korunması: **Parlamenteler İçin Elkitabı**, s. 13
<http://sorular.rightsagenda.org/Uploads/MULTECI>

olacağı ÷lkeye geri gönderilmemeleri gibi. Birçok ÷lkede sığınma, 1951 Sözleşmesinde belirtilen hakları kapsadığı gibi bunun ötesine de giderek daha çok şey ifade etmektedir. Bu bildiri, sınırda reddedilmeme, şartları varsa sınır dışı edilmeme haklarını kapsamaktadır.⁷⁹

d- 1977 Tarihli Avrupa Konseyi Ülkesel Sığınma Bildirisi:

Avrupa Konseyince hazırlanan bu bildiri ile taraf ÷lkelere sığınan kişilere sığınma hakkı tanınması kararlaştırılmış ve 1951 Sözleşmesinde belirlenen ırk, din, milliyet, belirli bir sosyal gruba mensubiyet ve politik düşünce nedeniyle baskı ve zulüm altında bulunan kişiler yanında, insancıl nedenlerle sığınma talebinde bulunan kişilere de sığınma hakkı verilmiştir. Bu bildirinin önemi 1951 Sözleşmesinde olmamasına rağmen insani nedenlerle kişileri sığınma hakkının tanınmasında yatmaktadır.⁸⁰

Yukarıda kısaca anlatılmaya çalışılan bölgesel sözleşmeler ve bildiriler dünya genelinde uygulanabilecek nitelikte kabul edilmedikleri için etkileri sınırlı olmuştur. 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nün eksikliklerini gidermek için çaba sarf edilse de bu tam anlamıyla başarılamamıştır. 1977 yılında toplanan Ülkesel Sığınma Konferansı'nda mülteci kavramına yeni bir bakış açısı getirilmiş ancak bu yeni kavram kabul görmemiştir. Ancak 1977 yılında atılan adımlar, mülteci sorunun çözümüne ilişkin fikir birliği önemli bir gelişmedir.

D- Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği Açısından Mülteci Hukuku:

Halen Avrupa'da yerinden edilmiş sekiz milyon insan bulunmaktadır. Bu insanlar için Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Birliği

⁷⁹ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Mültecilerin Korunması: **Parlamenteler İçin Elkitabı**, s. 15 M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 55

⁸⁰ M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 57

(AB), Avrupa Konseyi (AK) gibi kuruluşların mülteci sorununu çözme konusunda yetkisi bulunmamaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ve diğer bölgesel kuruluşlar tam anlamıyla koordinasyon sağlayamadıkları için soruna kesin ve kalıcı bir çözüm bulunamamaktadır. Ayrıca Avrupa'daki devletlerin uygulamaları ve izledikleri politikaların birbirinden çok farklı olması nedeniyle yeksenaklık sağlanamamaktadır. Amerika ve Afrika'daki bölgesel sözleşmeler bile mülteci sorununu kısmen de olsa çözümleyebilecek uygulanabilir hükümler içermesine rağmen İnsan Hakları konusunda ileri olduğu zannedilen Avrupa'nın bu konuda suskun kalması manidardır.

1- Avrupa Konseyi Açısından:

5 Mayıs 1949'da 10 ülke - Belçika, Danimarka, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, İsveç ve İngiltere - merkezi Strasbourg olmak üzere Avrupa Konseyi'ni kuran antlaşmayı imzalamıştır. Şu an Avrupa Konseyi'nde 47 üye ülke bulunmaktadır. Türkiye, antlaşmayı 1949 yılında imzalamıştır. Konsey'in çalışma alanları insan hakları, medya, hukuki işbirliği, sosyal dayanışma, sağlık, eğitim, kültür, spor, gençlik, yerel demokrasiler, sınır ötesi işbirliği, çevre ve bölgesel planlamadır.⁸¹

Siyasal nitelikli bölgesel bir örgüt olan Konsey, Avrupa'daki barış ve bütünlüğün sağlanması için kurulmuştur. Konsey üyeleri demokratik devletlerden oluşmaktadır. Konseyin kuruluş amaçları şunlardır: Üyeler arasındaki ortak ilkeleri korumak, ekonomik ve siyasal gelişme için birlik oluşturmak, ekonomik-sosyal-kültürel-bilimsel-hukuksal ve yönetsel

⁸¹Erişim:http://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_Konseyi#Kurulu.C5.9F05.03.2010;
Erişim:<http://www.avrupakonseyi.org.tr/> 05.03.2010

ortaklık kurmak, insan hakları ve özgürlüklerin korumak geliştirmek, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin uygulanmasını sağlamaktır.⁸²

Avrupa Konseyi'nde mülteciler hassasiyetle ele alınan bir konu olup, bunun için göçler, mülteciler ve demografik yapı ile ilgili konuları incelemek üzere bir komisyon kurulmuştur. AK üyesi ülkelerin tamamı 1951 Sözleşmesi ile 1967 Protokolü'ne taraftır. Ancak, üye ülkeler, bu düzenlemelerin ihtiyaca cevap vermemesi nedeniyle çeşitli kararlar almaya, bildiriler yayınlamaya ve bazı sözleşmeler yapmaya başlamışlardır. Nitekim 1976'da toplanan Avrupa konseyi Parlamenterler Asamblesi'nde 1951 Sözleşmesi kapsamına girmeyen ve ülkelere dönemeyen veya dönmek istemeyen kişiler için tavsiye kararı almıştır. Kararda, Sözleşme kapsamına dahil edilmiş olan mültecilerle ilgili uygulamaların ülkelerin ihtiyarında olduğu belirtilmiş, ancak dönmeleri halinde baskı ve zulüm ile karşılaşma riski içinde olana ve bir başka ülke tarafından kabul edilmeyen mülteciler ülkeden çıkarılmaması konusunda tavsiyede bulunulmuştur. Daha sonraki yıllarda Avrupa Konseyi'nin sığınmacı ve mültecilere ilişkin çabaları devam etmiş ve bu kapsamda olmak üzere Konseye bağlı bazı komiteler ve çalışma gruplarında çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Söz konusu çalışmalarda, üye ülkeler arasında mevzuat uyumlaştırma, işbirliği ve koordinasyon bağlantılarını güçlendirme, sığınmacı ve mültecilerle ilgili uygulama farklılıklarını gidermek üzere müşterek usuller ihdas etme, ayrıca sığınma hakkını içermediğinden Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek bir protokol hazırlama çalışmaları, üye ülkeler arasında sorumlulukların paylaşımı, sığınma konusunun istismar edilmemesi için uygulanacak politikalar ve alınacak tedbirlerin saptanması amaçlanmıştır. Nitekim oldukça geniş bir alana yayılan bu çalışmalar sonucunda bazı kararlar ve tavsiyeler yayımlanmıştır.⁸³

⁸² Ersan VARYEMEZ, "1951 Cenevre Sözleşmesinden Günümüze Avrupa'da Mülteci Haklarının Oluşumuna Etki Eden Süreçlerin Sosyolojik Bir Analizi", H.Ü.S.B.E. Yüksek Lisans Tezi, Ankara-2006, s. 69-70

⁸³ M. Tevfik ODMAN, *Mülteci Hukuku*, s. 60-61-62-63

Avrupa Konseyinin kabul ettiği belgeleri toplu olarak saymak gerekirse; 1959 tarihli Mülteciler İçin Vize Kaldırılması Anlaşması, 1980 tarihli Mülteci Sorumluluğunun Naklî Anlaşması ve 1981 tarihli İltica ile İlgili Ulusal Prosedürlerin Uyumlaştırılmasına Dair Tavsiye Kararı, 1951 Sözleşmesi Kapsamında Mülteci Olarak Tanınmayan Kişilerin Korunmasına dair 1984 tarihli Tavsiye Kararı ve 1967 tarihli Zulüm Tehlikesi Altında Olan Kişilere İltica Hakkı Tanınmasına Dair Karar gösterilebilir.⁸⁴

Avrupa Konseyi tarafından alınan bu kararlara ve yapılan çalışmalar karşın, bugüne kadar 1951 Sözleşmesi tanımı dışında kalan mültecilerle ilgili olarak bu kişilerin statüsü ve haklarını içeren üye devletleri bağlayıcı nitelikte herhangi bir karar alınamamıştır. Gelişmiş bir demokrasi kültürüne sahip Avrupa'nın, Afrika veya Güney Amerika ülkeleri seviyesinde insan haklarını korumayı düşünmemesi belli ki bir siyaset ürünüdür. Yani Avrupa aslında kendini 1951 Sözleşmesi ile korumaya çalışmaktadır.⁸⁵

2- Avrupa Birliği Açısından:

Günümüzdeki sığınma sorunu, sığınmanın yönünün daha çok gelişmekte olan ya da az gelişmiş üçüncü dünya ülkelerinden zengin batı ülkelerine doğru olduğu gözlenir. Bu bakımdan, Avrupa Birliği ülkeleri de sığınma sorunuyla yüz yüze kalan ülkelerin başındadır.⁸⁶

Dünya çapında yapılan göç ve sığınma olaylarında iki büyük Dünya Savaşının çok büyük etkisi olmuştur. Yerlerinden edilmiş birçok insan, daha güvenli bir yer arayışıyla göç etmiştir. Bu göç hareketleri, Avrupa tarafından duruma göre iyi veya kötü karşılanmıştır. Soğuk savaş döneminde, mülteciler hem politik bir piyon, hem de politik sermaye olarak görülmüşlerdir. Bu oyunda Avrupa, SSCB'den kaçan mültecilere kapılarını açmıştır. Bu

⁸⁴ Ceyda ÜMİT, Erişim: www.yayin.adalet.gov.tr 06.06.2009

⁸⁵ M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 63

⁸⁶ Önder BETER, **a.g.e.** s. 15

doğrultuda, sığınmacılara kolay bir şekilde sığınma hakkı ve bütünleşme olanakları sunulmuştur.⁸⁷

Göç meselesi, AB için ciddi sorundur. Bu meselede üye devletler tarihsel ve sosyolojik süreçte farklı yollar izlemektedirler. Bazı devletler esnek kurullar uygularken, bazıları, göç konusunda daha sıkı kontroller uygulamakta, geriye dönüşleri teşvik etmekte ve eski sömürgelerinin vatandaşlarına bazı öncelikler tanımaktadır. Böylece AB’de göçmenlere yönelik yeksenak bir uygulama oluşmamaktadır. Bunun yanı sıra göçmenlerin ihtiyaçlarının birbirinden farklı olması da uygulamada birliğin sağlanamayışını açıklayabilir.⁸⁸

Avrupa Birliği genişleme ve bütünleşmenin bir gereği olarak iltica ve göç meselesini tartışmaya başlamıştır. İlk tartışmalar 1951 Sözleşmesinin milli yorumlarını (her devletin ayrı ayrı yaptığı yorumları) uyumlaştırmaya odaklanmıştır. Zorunlu göçle ilgili diğer organizasyonlar da bu tartışmaya katılmışlardır. Bu doğrultuda atılan adımlardan en erkenlerinden biri Adalet ve İşbirliği konularındaki Müzakerelere ilişkin AB Antlaşmasıdır.⁸⁹

1986 yılında, Trevi Grubu Bakanları tarafından göç konusunda çalışmalar başlatılmıştır. Bu grubun 1987 yılındaki toplantısında genel olarak üye ülkelerdeki göç sorunu, vize politikası, dış sınır kontrolleri, iç sınır kontrolleri, siyasi sığınma arayanlar ile sınırlandırılmıştır. Günümüzde ise AB’nin göç politikasının dört yönü bulunmaktadır. Bunlar; göç dalgalarının düzenlenmesi, AB içinde yaşayanların entegrasyonunun sağlanması, ortak gelişme, yasa dışı göçmenlerin geri kabulüdür.⁹⁰

⁸⁷ Önder BETER, **a.g.e.** s. 15

⁸⁸ Enver BOZKURT – Mehmet ÖZCAN – Arif KÖKTAŞ, **Avrupa Birliği Hukuku**, Asil Yayınları, 3. Baskı, Ankara–2006, s.328

⁸⁹ Joanne van SELM-THORBURN, **a.g.e.** s. 6

⁹⁰ Enver BOZKURT – Mehmet ÖZCAN – Arif KÖKTAŞ, **a.g.e.** s.328

1992 Yılında imzalanan Maastricht Antlaşmasıyla, Avrupa vatandaşlığı ihdas edilmiş ve vatandaşların üye Devlet ülkelerinde oturabilmeleri ve serbest olarak seyahat edebilmeler kabul edilmiştir. AB ülkeleri arasında iç sınırların kaldırılması mülteciler ve sığınma talebinde bulunanlar önem kazanmış, dolayısıyla üye ülkelerin sığınma ve göçlerle ilgili politikaları ve Ulusal mevzuatlarını uyumlu hale getirme zorunluluğu ortaya çıkmıştır.⁹¹

Müşterek sınırlarda denetimin kaldırılması hakkında Schengen Uygulama Anlaşması 14 Haziran 1985'de kabul edilmiş ve sığınma talebinde bulunan kişilerin durumları ile ilgili olarak 15 Haziran 1990'da Dublin'de Dublin Sözleşmesi imzalanmıştır. Dublin Sözleşmesi, sığınma talebinde bulunan kişilerin durumlarının incelenmesini ilişkin kuralları içermektedir. Dublin Sözleşmesi sığınanların bir başka ülkeye gönderilmesi veya yeniden kabulü ile ilgili koşulları ve kuralları ayrıntılı bir biçimde saptamıştır. Bunun yanı sıra, Dublin Sözleşmesi, üye devletler arasında karşılıklı bilgi teatisini ve her bir olayla ilgili bilgi teminini öngörmüştür. Ayrıca, Sözleşmeye taraf olan Devletler, 1951 Sözleşmesi ile 1967 Protokolü'ndeki yükümlülüklerini herhangi bir coğrafi sınırlamayı kabul etmeksizin aynen devam ettireceklerini vurgulamışlar ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ile işbirliği faaliyetlerini yürüteceklerini ifade etmişlerdir. AB'nin konumuz açısından önemi işte bu Dublin Sözleşmesiyle belirlenir.⁹²

Dublin Sözleşmesi, vizeler sınır kontrolleri, göç ya da iltica hukuku alanında, üye devletler tarafından kabul edilen tek AB Sözleşmesidir. Sözleşme, üye devletler arasında dahili sınırlarda kontrollerin kaldırılmasını hedefler. Çünkü ortak sınırlardan kontrollerin kaldırılması, iltica başvurularının artmasına neden olacaktır. İltica başvurularında hangi halde, üye devletler, farklı yaklaşım tarzı benimseyecekler. Bu sorunu çözmeye yardımcı olması

⁹¹ M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 66

⁹² M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 66; Enver BOZKURT – Mehmet ÖZCAN – Arif KÖKTAŞ, **a.g.e.** s.332

açısından Dublin Sözleşmesinin belirlediği ihtilaf kuralları liste halinde ortaya koyulmuştur. Buna göre;

“a) Başvuru sahibinin, 1951 Sözleşmesine göre daha önceden mülteci statüsünün kazanmış olan belirli aile üyelerinin olduğu üye devlet;

b) Başvuru sahibine oturma izni vermiş olan üye devlet;

c) Muayyen istisnalar ile başvuru sahibine vize vermiş olan üye devlet;

d) Bir üye devlette yaşamakta olan ve altı aydan fazla önceden başvuru yapmış olmadıkça, başvuru sahibinin yasadışı yolla ilk girdiği üye devlet;

e) Vize talep edilmeyen üçüncü ülke vatandaşı olmadıkça, başvuru sahibinin girişini kontrol etmekten sorumlu olan üye devlet;

f) Başvuru sahibinin transit havayolu geçişi yaptığı üye devlet;

g) Bir ihmal olarak, başvurun yapıldığı üye devlet.”

Bununla beraber, bir üye devletin, Topluluk üyesi olmayan bir devleti, başvuru için sorumlu olarak belirlemesinin önünde bir engel bulunmamaktadır.⁹³

Dublin Sözleşmesinin hükümleri, Schengen Sözleşmesinin hükümleri benzerlik göstermektedir. İki sözleşmenin uygulanmasından doğabilecek çatışma ve çakışmaları önlemek için devletler Bonn Protokolünü imzamış ve Schengen Sözleşmesinin iltica ile ilgili hükümlerinin Dublin Sözleşmesinin yürürlüğe girmesinden sonra uygulanmamasına karar verilmiştir.⁹⁴

AB'nin diğer bir anlaşması olan Amsterdam Antlaşmasına göre, konumuzla ilgili olarak, AB Konseyinin, beş yıl için şu düzenlemeleri yapacağı belirtilir. Bunlar:

⁹³ Enver BOZKURT – Mehmet ÖZCAN – Arif KÖKTAŞ, **a.g.e.** s.333

⁹⁴ Enver BOZKURT – Mehmet ÖZCAN – Arif KÖKTAŞ, **a.g.e.** s.333–334

1) *İltica Konusunda, 1951 Cenevre Sözleşmesine, mültecilerin statüsüne ilişkin 1967 Protokolünün ve bağlantılı diğer antlaşmalara uygun olarak, aşağıdaki alanlarda düzenlemeler:*

a) *Bir üye devlette bir üçüncü ülke vatandaşı tarafından yapılan iltica başvurusunu değerlendirmek için hangi Üye devletin sorumlu olacağının belirlenmesinin kriterleri ve mekanizmaları,*

b) *Üye devletlerde, iltica arayanların kabul edilmesinin minimum standartları,*

c) *Üçüncü ülke vatandaşlarını mülteci olarak kabul edilmeleri için aranan niteliklerin minimum standartları,*

d) *Üye devletlerde, mülteci statüsünün verilmesi ve geri alınması prosedürlerinin minimum standartları;*

2) *Mülteci ve yerinden edilmiş kişilerle ilgili aşağıdaki alanlarda düzenlemeler:*

a) *Yerinden edilmiş ve kendi ülkesine dönemeyecek olan üçüncü ülke vatandaşlarına ve diğer nedenlerle uluslar arası korumaya ihtiyaç duyan kişilere geçici koruma verilmesinin minimum standartları,*

b) *Mülteci ve yerinden edilmiş kişileri kendi kabul etmenin sonuçlarını yüklemeye üye devletler arasında bir dengenin sağlanması,⁹⁵*

3- Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye'nin Ulusal Eylem Planı Açısından:

Türkiye'deki sığınma sistemini ve bu sistemin geleceğini AB uyum süreci açısından değerlendirildiğinde, Türkiye'den bazı reformların yapılması istendiğini görülmektedir. Bu reformlar arasında, *coğrafi çekincenin kaldırılması, sınır kontrollerinin iyileştirilmesi, sığınmacı ve mültecilere açık*

⁹⁵ Enver BOZKURT – Mehmet ÖZCAN – Arif KÖKTAŞ, **a.g.e** s.336–337; Mehmet ÖZCAN, **a.g.e.** s. 187

*kabul olanakların sunulması, bu olanakların idari yapılar içerisine sokularak mülteci statüsünün belirlenmesi, AB üyesi ülkeler yeniden kabul anlaşmalarının imzalanması ve vize rejimini AB sistemine uydurması bulunmaktadır.*⁹⁶

Türkiye'nin Ulusal Eylem Planında, coğrafi kısıtlamanın kaldırılması konusu Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel koşulların zarar verilmeyecek şekilde çözüm bulunması gereken bir konu olduğu belirtilmiştir. Zira Türkiye, 1980'li yıllarda tırmanmaya başlayan ve dünya konjonktürünü değiştirecek nitelik taşıyan toplu nüfus hareketlerinden oldukça fazla etkilenen bir ülke olmuştur. Bu çerçevede;

“— 1988 yılındaki İran-Irak Savaşı sırasında 51.542,

— 1992–1997 yılları arasında eski Yugoslavya'daki iç savaş ve bölünme ve Bosna-Hersek olaylarında 20.000,

— 1989 yılı Mayıs-Ağustos ayları arasında Bulgaristan'dan sınır dışı edilen 311.000 civarında ve ayrıca vizeli olmak üzere 34.000 olmak üzere toplam 345.000,

— 2 Ağustos 1990 ila 2 Nisan 1991 tarihleri arasında Körfez Krizi ve savaşından önce 7489 sonrasında da 460.000,

— 1999 yılında Kosova'da meydana gelen olaylar sonrasında 17.746,

— Ülkelerinden sürgün edilerek geniş bir coğrafyaya dağılan Ahıska Türklerinden Türkiye'ye yerleşmek üzere 32.577, kişi olmak üzere toplam 934.354 yabancıya Türkiye'de çalışma hakkını da içeren ikamet izni verilmiş ve bugüne kadar da sürdürülmüştür. Aynı zamanda bu ailelerin Türkiye'de doğan çocukları da aynı haktan yararlandırılmıştır.

⁹⁶ Önder BETER, a.g.e. s. 25

Yaşadığı bu zor tecrübeler sebebiyle 1951 Cenevre Sözleşmesine uygulanan coğrafi kısıtlamanın kaldırılması konusu, 2003 yılı Türkiye Ulusal Programında, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım müzakerelerinin tamamlanmasına paralellik arz edecek şekilde sonuçlanması planlanmış ve iki koşulun tamamlanmasına bağlanmıştır.

Bu koşullar; Katılım aşamasında Türkiye'ye doğudan bir mülteci akımını teşvik etmeyecek şekilde gerekli mevzuat ve altyapı değişikliklerinin gerçekleştirilmesi, AB ülkelerinin külfet paylaşımı konusunda gerekli hassasiyeti göstermeleri olarak belirtilmiştir.

Coğrafi kısıtlamanın kaldırılmasında Türkiye'nin yüz yüze kalabileceği mülteci hareketleri dikkate alınarak AB Katılım Öncesi Mali Yardım Programlarına ek olarak sağlanacak finansman desteği ile Sığınmacı Kabul, Barınma Merkezlerinin ve Mülteci Misafirhanelerinin Tesisi bahsedilen merkezlerin işletilmesi, merkezlerde görev alacak personelin eğitilmesi, menşe ülke ve iltica bilgi sisteminin tesisi, Eğitim Akademisinin (Enstitüsü) tesisi, iltica kurumu hizmet binasının tesisi gerçekleştirilmelidir. AB müktesebatının uygulanabilmesi için özellikle yukarıda belirtilen tesislerin tamamlanması, ekipmanların temini ve yatırım amaçlı projelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Geçiş dönemi boyunca ekonomik yönden güçlü ve mülteci kabul eden AB ve diğer ülkelerce Türkiye'den mülteci alınmaya devam edilmelidir.

Türkiye bunu içtenlikle istemektedir. Her zaman yoğun nüfus hareketlerine sahne olan Türkiye'nin tek başına AB'nin aldığına eşit olabilecek iltica, sığınma ve düzensiz göç konularının üstesinden gelmesi beklenmemelidir.

Coğrafi durumu nedeniyle Türkiye'ye yönelik olası bir toplu nüfus akınının söz konusu olduğu durumlarda, Türkiye'nin talebi üzerine eşit sorumluluk paylaşımı ilkesi doğrultusunda diğer devletlerin, özellikle AB üyesi

devletlerin, bireysel veya ortak olarak BMMYK veya diğer uluslar arası kuruluşlar aracılığı ile gereken önlemleri alarak ilk sığınma ülkesi olan Türkiye'nin yükünün eşit bir biçimde dağıtılması sağlanmalıdır.

BMMYK, coğrafi kısıtlamanın kaldırılmasını takiben bir müddet daha külfet paylaşımı çerçevesinde statü verilen mültecilerin yeniden yerleştirme çalışmalarına devam etmelidir. Diğer taraftan BMMYK, entegrasyona tabi tutulacak mültecilerin entegrasyon programına katkıda bulunmalıdır.

Bu dağıtım mali yükün paylaşımı ile birlikte ülkelerin milli gelir ve nüfus yoğunluğu gibi parametrelerine göre mültecilerin/sığınmacıların da paylaşımı şeklinde olmalıdır.

Diğer taraftan, Avrupa Birliğini oluşturan ülkeler, iltica ve göç konularında özellikle son dönemlerde sert uygulama ve politikalar oluşturma çabası içinde iken ve henüz ortak bir Avrupa iltica ve göç sistemi gerçekleştirilmemiş ve güvenli üçüncü ülke konusundaki tartışmalar halen sürerken, buna karşılık Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyada özellikle Orta Doğu ve Kafkaslarda olası birtakım karışıklıkların çıkması durumunda, geçmiş dönemlerde olduğu gibi, Türkiye'ye yarım milyonu bulan insan akınının gelebileceği ve sınırlarını zorlayacağı göz önüne alındığında, Türkiye'nin külfet paylaşımı konusunda ileri sürdüğü endişelerin ne kadar geçerli olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Bu kapsamda Türkiye, Avrupa Birliği üyesi ülkelerinin de bu endişeleri aynı içtenlikle kabul etmelerini ümit etmekte ve somut, inandırıcı yaklaşım ve destek beklemektedir.

Bu nedenle, AB müktesebatının uygulanmasının ve coğrafi kısıtlamanın kaldırılmasının Türkiye'ye getireceği yükün ne olacağı konusunda 2005 yılından itibaren bir araştırma başlatılmalıdır. Bu araştırmanın kapsamına aşağıdaki konular dahil edilmelidir:

— Coğrafi kısıtlamanın kaldırılmasından sonra Türkiye'ye gelecek mülteci sayısında beklenebilecek artış miktarı,

— Kurulması gerekecek sığınmacı kabul ve barınma merkezleri, mülteci misafirhaneleri ve mülteci barınma merkezleri ve geri gönderme merkezlerinin yer ve maliyetleri,

— İltica ve göç alanında çalışan ve çalışacak olan personelinin düzenli eğitimine ilişkin kalıcı eğitim akademisinin tesis edilmesinde ortaya çıkacak maliyet,

— Türkiye'deki göçmen ve mültecilerin entegrasyonu için gereken finansman miktarı, gibi konuları içermelidir.

Yukarıdaki araştırmanın sonuçları doğrultusunda ve kısıtlama kaldırılmadan önce, eşit sorumluluk paylaşımı ve Türkiye'nin yükünün eşit bir biçimde dağıtılması için müzakerelerin başlamasıyla birlikte gerekli olanakları sağlayacak şekilde Avrupa Birliği Komisyonunca bir program ve protokol hazırlanarak, Türkiye ile bir uzlaşya varılması gerekli görülmektedir.

Bu çerçevede, külfet paylaşımı veya külfetin kaldırılması konusunda Türk yetkilileri ile AB yetkililerinin katılımıyla bir görev gücü kurulmalıdır. Görev gücünün yapacağı çalışmalar sonucunda ortaya çıkartılan bulgular analiz edilerek belli bir zaman dilimini kapsayacak şekilde hazırlanmalı taraflarca onaylanmalı ve uygulamaya konulmalıdır.”⁹⁷

Yukarıda sıralanan bu taleplerden sonra, son yıllarda AB'ye giriş için AB müktesebatına uyum çalışmaları sonucunda yeni bir sığınma sistemine doğru gidildiği görülmektedir. Bu çerçevede, Türkiye'nin, olası bir mülteci akınında zor durumda kalmasını ve bir mülteci ülkesi durumuna gelmesini

⁹⁷ Türkiye'nin İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Eylem Planı, Erişim: <http://www.unhcr.org.tr/MEP/index.aspx?pageId=162>, 28.05.2009; Nuray EKŞİ, a.g.e. s. 73–76; Cemil GÜNER, “İltica Konusunda Türkiye'nin Yol Haritası: Ulusal Eylem Planı” Erişim: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler> 05.07.2009

önlemek kaydıyla, AB müktesebatı çerçevesinde bazı yasal değişikliklerin yapılması planlanmaktadır. Türkiye, AB Müktesebatına Uyum için hazırladığı Ulusal Eylem Planında gerçekleştirmek istediği projeleri açıklamıştır.⁹⁸

Türkiye bu çerçevede, orta vadede, gereken değişiklikler yapıldığı takdirde, 1951 Sözleşmesine koyduğu coğrafi çekinceyi kaldırmayı taahhüt etmiştir. Ancak bu konu oldukça önemlidir. Çünkü coğrafi konumu nedeniyle Türkiye'nin yaşayacağı olası mülteci akınlarını tek başına karşılaması imkansızdır. Bu nedenle AB'nin mali yardımı ile bu mülteci akınının Türkiye üzerinde yaratacağı etkilerin azaltılmasına yönelik çalışmalar tamamlanmaksızın bu çekincenin kaldırılması uygun görülmemektedir.⁹⁹

Türkiye, ulusal bir eylem planı çerçevesine göre en geç 2012 yılının sonuna kadar Türkiye, Avrupa'dan gelmeyen sığınmacılara da mültecilik statüsü tanıyacaktır. Bir başka ifadeyle, 1951 Sözleşmesine koymuş olduğu coğrafi çekinceyi kaldıracaktır. Bunun yanı sıra, göç ve sığınma konuları ile ilgilenen bir genel müdürlüğün kurulacağı ve artık statü belirleme işlerinin de mahkemeler tarafından yapılarak adil bir yapıya kavuşturulacağı belirtilmektedir. Statü belirlemenin idari mercilerden alınarak yargı mercilerine verilmesi kişi hak ve özgürlükleri açısından yerinde olacaktır. Çünkü idarenin keyfi uygulamaları sonucunda haklarını korumayacak olan ve bilmedikleri ülkede, bilmedikleri bir dilin konuşulduğu yerde hak aramak çok kolay değildir. Bu sebeple baştan statü belirleme iş ve işlemelerin yargı merciine bırakılması yerinde olacaktır. Ayrıca kurulacak "mülteci kabul merkezleri" ile olası insan hakları ihlallerinin önüne geçilmesi amaçlanmaktadır.¹⁰⁰

İlhami Tomanbay'a göre; ulusal eylem planı 1994 yönetmeliğinden sonra gelen en önemli belgedir. Ancak Tomanbay, bu belgenin mevzuat

⁹⁸ Önder BETER, **a.g.e.** s. 25–26

⁹⁹ Önder BETER, **a.g.e.** s. 26

¹⁰⁰ Önder BETER, **a.g.e.** s. 26

anlamında hukuki olmadığını belirtmiştir. Diğer bir açıdan ise bu belge ile sorunun sosyal boyutuna değinildiğini belirtmiştir.¹⁰¹

Levent Korkut'ta ulusal eylem planının henüz hukuka dönüşmüş olmamakla birlikte içindeki unsurlar itibariyle günümüze kadar Türkiye'nin izlediği yoldan daha farklı bir yol önerilmekte olduğunu, mülteci hukukuna ilişkin ayrıntılı düzenlemelerin önümüzdeki yıllarda yapılacağını öngördüğünü belirtmiştir.¹⁰²

Gelecekte Türkiye'nin coğrafi çekinceyi kaldırmasıyla birlikte, mülteci statüsü belirleme işinin mahkemelerce yapılacağı, mülteciler için sivil kabul merkezlerinin kurulacağı ve BMMYK'nın da yetki sahası daraltılarak, gözlemci veya denetleyici bir rol üstleneceği ifade edilmektedir.¹⁰³

¹⁰¹ İlhami TOMANBAY, **Mülteci Hukuku ve Uluslar arası Alandaki Gelişmeler (Sempozyum), "Sivil Toplum Örgütlerinin Mülteciler Konusundaki Faaliyetleri"**, Ankara Barosu İnsan Hakları Merkezi Yayınları, Ankara-2006, s. 609

¹⁰² Levent KORKUT, **Mülteci Hukuku ve Uluslar arası Alandaki Gelişmeler (Sempozyum), "Dünyada ve Türkiye'deki Son Dönemde Mülteciler Hukuku Alanındaki Gelişmeler"**, Ankara Barosu İnsan Hakları Merkezi Yayınları, Ankara-2006, s. 579

¹⁰³ Önder BETER, **a.g.e.** s. 26-27

İKİNCİ BÖLÜM

I- 1951 TARİH MÜLTECİLERİN HUKUKİ DURUMUNA İLİŞKİN SÖZLEŞMEYE GÖRE MÜLTECİ OLMA ŞARTLARI, MÜLTECİ STATÜSÜNÜ ENGELLEYEN SEBEPLER VE MÜLTECİ STATÜSÜNÜN SONA ERMESİ

A- Mülteci Olmak İçin Gereken Şartlar:

1951 Sözleşmesi'ne göre, bir kişinin mülteci olarak kabul edilmesinin ilk şartı kendi ülkesini terk etmesi veya ülkesinin sınırı dışında bulunması gerekir. Yani mülteci yabancı olmalıdır. Ayrıca, yabancılık koşulu gerçekleştikten sonra, 1951 Sözleşmesi'nin 1. maddesinde yer verilen, haklı nedenlere dayalı baskı ve zulüm korkusu içinde bulunması da gerekmektedir. Baskı ve zulüm korkusu, değişik nedenlere dayanabilir. Bu baskı ve zulmün hangi nedene dayandığının mülteci statüsünün belirlenmesi açısından önemi yoktur. Ancak bu nedenler 1951 Sözleşmesi'nde belirtilen; ırk, milliyet, din, siyasi düşüncü ve belirli bir sosyal gruba mensubiyet gibi, kişisel ve siyasal veya adi veya siyasi suçlar, savaş ve şiddet ve askeri görevlere dayalı nedenler olmalıdır. 1951 Sözleşmesi'nde belirtilen bu nedenlerin haricindeki bir nedenle mülteci statüsünün verilmesi, bu sözleşme çerçevesinde, olanaksızdır.¹⁰⁴

1951 Sözleşmesi anlamında, bir kimse, tanımda belirtilen ölçütlere uyduğu andan itibaren mülteci sayılmaktadır. Yani mülteci statüsü geriye yürür. Mülteci statüsü yasal olarak tanınmadan önce, ilgili bu durumu fiilen elde etmiş olmaktadır. Dolayısıyla, mülteci statüsünün tanınması ilgiliye mülteci sıfatını vermeyip, sadece bu statünün varlığını açıklamış olur. Diğer bir deyimle, ilgili mülteci statüsü tanındığı için mülteci olmaz, tersine, mülteci olduğu için bu statü kendisine tanınır.¹⁰⁵

¹⁰⁴ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 84

¹⁰⁵ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 9

Genel olarak mülteci olmak için iki temel şartın var olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi yabancı olmak; ikincisi ise korku, baskı-zulüm gibi nedenlerle ülkesini terk etmektir. Aşağıda bu iki temel şart ve bunların alt başlıkları incelenecektir.

1- Yabancı Olmak:

“Yabancı”nın belirlenmesinde, kişinin psikolojik, kültürel ve sosyolojik bağlılıkları değil, devletle o kişi arasındaki vatandaşlık bağı dikkate alınır. Burada önemli nokta, kişinin belirli bir devlete hukuksal bağının olup olmadığıdır. Devletle kişi arasındaki hukuksal bağa, vatandaşlık bağı denilmektedir.¹⁰⁶

“Yabancı” kavramı ile “Azınlık” kavramı karıştırılmaktadır. Azınlıklar belli bir ülkede, ortak dil, din, kültür gibi yakınlık duygularıyla birbirine bağlı olarak yaşayan ve kendilerini bu bağlar bakımından, o ülkede yaşayan çoğunluğa göre belli ölçülerde farklı hissedebilen insan topluluklarıdır. Ancak, azınlığı oluşturan kişiler, üzerinde yaşadıkları ülke devletinin vatandaşlığına sahiptirler ve bu sebeple “yabancı” kavramına girmezler.¹⁰⁷

Mülteci statüsünün kazanılmasında gerekli olan ilk şart yabancı olmak idi. Yani kişinin ülkesi dışında bulunması gereklidir. Bu kuralın hiçbir istisnası bulunmamaktadır. Kişi, ülkesinin topraklarında bulunduğu sürece uluslararası hukukun sağladığı korumadan yararlanamayacaktır.¹⁰⁸ Ancak, baskı ve zulmün oluşturduğu haklı nedenle korku içinde bulunan yabancı, iltica hakkına sahip olabilecektir. Diğer taraftan bu şart dünya literatüründe eleştirilmekte ve gerçeklerle bağdaşmadığı ileri sürülmektedir. Çeşitli nedenlerle ülke dışına çıkamayan ve kedi ülkelerini sınırları içinde kalan ve

¹⁰⁶ Rona AYBAY, **a.g.e.** s. 17

¹⁰⁷ Rona AYBAY, **a.g.e.** s. 18

¹⁰⁸ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 22

çok zor koşullar altında bulunan kişiler 1951 Sözleşmesi kapsamı dışında bırakılması ülkeleri bölgesel sözleşmeler yapmaya veya münferit olarak bazı tedbirler almaya yöneltmiştir. Nitekim ülke düzenlemeleri incelendiğinde dahili mülteci kavramına yer verildiği, müşterek sınırları olan ülkeler arasında çeşitli düzenlemelere gidildiği ve ortak programlar hazırlandığı görülmektedir.¹⁰⁹

Yukarıda değindiğimiz dahili mültecilerin 1951 Sözleşmesine alınmamasının temel nedeninin bu sorunun başka bir nitelik arz etmesi olduğu düşünülür. Dahili mülteciler sorununun uluslararası kuruluşlara ve uluslararası topluma yüklenemeyecek nitelikte görülmektedir. Bir iç sorun olduğu düşüncesi ağır basmaktadır. Ayrıca dahili mültecilerin sorunlarının çözülmeye çalışılması o devletin egemenlik haklarına müdahale olabileceği de vurgulanır.¹¹⁰

a- Birden Çok Vatandaşlığa Sahip olan Kişiler ve Vatansızların Yabancılik Unsuru Açısından Değerlendirilmesi:

Vatandaşlık kişiye, siyasal korumadan yararlanma, ulusal mahkemelerin yetkisinin ülke dışına taşması ve en sonun kişiye hak ve yükümlülükler getiren bir hukuki statü vermektedir.¹¹¹ ,

Çifte vatandaşlık ise; iki ayrı devletin hukuki statü tanınması, mahkemelerinin uluslararası yetkisine tabi tutması ve diplomatik koruma sağlaması haline denir.¹¹²

¹⁰⁹ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 85–86; M. Tevfik ODMAN, **Kadın Mülteciler**, Ankara Üniversitesi SBF. İnsan Hakları Merkezi Yayınları No:19, Ankara–1996, s. 8–10

¹¹⁰ Rona AYBAY, **a.g.e.** s. 18; M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 86

¹¹¹ Erdoğan GÖĞER, “**Çifte Vatandaşlık Kavramı**” s.127 Erişim:

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/298/2753.pdf> 08.03.2010

¹¹² Erdoğan GÖĞER, “**Çifte Vatandaşlık Kavramı**” s.128

Bir kimse, belli durumlarda kendi isteğiyle ya da çeşitli devletlerin vatandaşlık kanunlarındaki uyumsuzluk sonucunda iki veya daha fazla vatandaşlığa aynı anda sahip olabilir.¹¹³

Birden çok vatandaşlığa sahip kişinin “Yabancılar Hukuku” açısından durumu ise, bu kişinin “yabancı” statüsüne girip girmemesinde, yabancılık statüsünün hangi devlete göre belirleneceği sorunu doğurur. Bu devlet, kişinin vatandaşlığına sahip olduğu devletlerden biri ise, o devlet açısından kişi “yabancı” sayılmayacaktır. Örneğin, bir kişi hem Almanya hem de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına aynı anda sahipse, o kişi Almanya açısından da, Türkiye Cumhuriyeti açısından da “yabancı” değildir.¹¹⁴

İki veya daha çok vatandaşlığı olan kişinin, vatandaşlığına sahip olduğu her devletçe kendi vatandaşı olarak kabul edileceği 1930 tarihli Vatandaşlık Kanunlarının Çatışmasıyla İlgili Bazı Sorunlara İlişkin Lahey Sözleşmesi’nin 3. maddesiyle de belirtilmiştir. Vatandaşlık Konusunda Avrupa Sözleşmesi de aynı ilkeyi benimsemiştir.¹¹⁵

Herhangi bir hukuksal sorunun çözümü için, çok vatandaşlığa sahip kişinin taşıdığı vatandaşlıkların hangisinin öncelikle dikkate alınacağı, iç hukuk sistemine ve uluslararası mahkemelerin içtihatlarına göre belirlenecektir.¹¹⁶

İki veya ikiden çok vatandaşlığa sahip kişilerin durumu 1951 Sözleşmesi’nin 1. maddesinin A fıkrasının (2) numaralı bendinde düzenlenmiştir. Buna göre, birden çok vatandaşlığa sahip bir kişinin mülteci statüsüne girebilmesi için vatandaşlığını taşıdığı ülkelerin her birinin korumasından mahrum olması gerekmekte olup, bu konu, “Birden fazla

¹¹³ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 87

¹¹⁴ Rona AYBAY, **a.g.e.** s. 19

¹¹⁵ Rona AYBAY, **a.g.e.**, s. 19

¹¹⁶ Rona AYBAY, **a.g.e.** s. 19, 6. dipnot.

vatandaşlığı olan bir kişi hakkındaki vatandaş olduğu ülke tabiri haiz olduğu memleketlerden her birini kasteder. Bir kişi, haklı bir sebebe dayalı bir korku olmaksızın, vatandaşı olduğu ülkelerden birinin korumasından yararlanmıyorsa, o kişi, vatandaşı olduğu ülkenin korumasından mahrum sayılamayacaktır.” şeklinde ifade edilmiştir. Mültecilerle ilgili Elkitabı’nda bu bendin, “vatandaşlığını taşıdığı ülkelerden en az birinin himayesinden yararlanma olanağı bulunanların mülteci statüsü dışında bırakmak” amacıyla düzenlendiği belirtilmektedir. Söz konusu Kitap’ta, hukuksal bakımdan bir ülke vatandaşlığını taşımanın, her zaman bu ülke korumasından yararlanabilme olanağını vermeyeceği belirtilerek, bu kavramların birbirleriyle karıştırılmaması gerektiği vurgulanmakta ve böyle bir durumlarda ikinci bir vatandaşlığın koruma için yeterli olmadığı ileri sürülmektedir. Ayrıca, vatandaşlığın koruma için yeterli olmadığının saptanmasında kural olarak, himaye isteminin yapılmış ve geri çevrilmiş olması şayet himaye açık bir biçimde geri çevrilmemiş ise, bunun da makul bir süre içinde cevaplandırılmamış olması kabul edilmektedir. Ülke uygulamalarında da ulusal koruma esas alınmakta olup, kişinin kaç ülke olursa olsun vatandaşlığını taşıdığı tüm ülkelerin şartları değerlendirilmekte ve böylece ulusal korumanın olup olmadığı saptanarak, eldeki veriler çerçevesinden başvuranın mülteci statüsüne girip girmeyeceğine karar verilmektedir.¹¹⁷

Vatandaşlık hakkı İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 15. maddesine göre temel bir insan hakkıdır. 21. Yüzyılda içerisinde vatandaşlık hakkının gerçekleştirilmesi sorununa çözümler aranmıştır. Buna dayanarak 1930 Lahey Sözleşmesi, Vatansızlığın Azaltılması Hakkında 1961 Sözleşmesi gibi hukuki metinler ilan edilmiştir. Temel bir insan hakkı olan vatandaşlık ile ilgili sorunların çözülmesi bir zorluluktur. Herkesin bir vatandaşlık hakkına sahip olması dikkate alındığında vatandaşlığı olmayan kişilere nasıl vatandaşlık hakkı tanınacağı önemli bir sorundur. Dünyada

¹¹⁷ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 87–88; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 23–25–26

kabul edilen görüş, vatandaşlık hakkının ülkelerin iç hukukuna göre çözülmesi gerektiğidir.¹¹⁸

Birleşmiş Milletler öncülüğünde yapılan “Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 tarihli sözleşmeye¹¹⁹ göre “vatansız”, hiçbir devletin, kanunların göre kendi vatandaşı saymadığı kişidir. Bu kişiler, vatansız kavramının tanımı gereği olarak, bütün devletlerce “yabancı” sayılırlar.¹²⁰

Ayrıca vatandaşlığı olmakla birlikte, bu vatandaşlığını yasal veya fiili nedenlerle kaybettikten sonra herhangi bir devlet vatandaşlığını kazanmamış olan kişiler de vatansız olarak kabul edilmektedir. 1951 Sözleşmesinin 1. maddesinin A fıkrasının (2) numaralı bendinde de vatansız kişilerin durumu düzenlenmiştir.¹²¹

1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 15. Maddesi’ne göre, “Herkesin bir vatandaşlığa sahip olma hakkı vardır ve hiç kimse keyfi olarak vatandaşlığından veya vatandaşlığını değiştirme hakkından mahrum edilemez.” Vatandaşlık hakkı ve diğer hakların gerçekleştirilmesine temel oluşturan etkin bir vatandaşlığın gerçekleştirilmesi ihtiyacı konusundaki sorunlara bu yüzyıl içerisinde çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Örneğin, Birinci Dünya Savaşını takiben Milletler Cemiyetinin gözetimi altında Vatandaşlıkla ilgili Kanunların Uyuşmazlığı ile ilgili Bazı Sorular hakkındaki 1930 Lahey Sözleşmesi ve İkinci Dünya Savaşı sonrası Birleşmiş Milletlerin gözetimi altında Vatansızlığın Azaltılması Hakkındaki 1961 Sözleşmesi ilan edilmiştir. Bu sözleşmelerdeki ilkeler başka önemli sözleşmeler, mahkeme içtihadı ve Devlet uygulamaları ile takviye edilmiş ve geliştirilmiştir. Vatandaşlık hakkı,

¹¹⁸ <http://www.unhcr.org.tr/MEP/FTPRoot/HTMLEditor/File/yayimlar/STATELESS-TR.pdf> Erişim: 08.03.2010

¹¹⁹ <http://www.unhcr.org.tr/MEP/FTPRoot/HTMLEditor/File/yayimlar/STATELESS-TR.pdf> Erişim: 08.03.2010

¹²⁰ Rona AYBAY, **a.g.e.** s. 19

¹²¹ M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 88

temel bir insan hakkıdır ve vatandaşlıkla ilgili sorunların çözümünün veya soruların cevabının bulunmasında bir dayanak noktasıdır.¹²²

Vatansızlık, çok değişik nedenlere dayalı olarak ortaya çıkabilir. Bu nedenlerin bir kısmı yasal, bir kısmı da siyasal ve fiili niteliktedir. Vatandaşlığın kazanılmasıyla ilgili yasal nedenlerde kanun koyucunun tercihi bazı kişilerin vatansız kalmasına neden olabilir. Ya da devletlerin yasalarındaki uyumsuzluk buna sebep olabilir. Örneğin; doğum yeri ilkesine göre vatandaşlık hakkı veren bir devletin vatandaşının çocuğu, vatandaşlığını kan bağı ilkesine göre veren bir devlet ülkesinde doğduğu takdirde, ilke olarak vatansız kalacaktır. Zira doğum yeri ilkesini benimseyen devlet ülkesi dışında doğan bir çocuğu uyrukluğuna kabul etmeyeceği gibi, çocuğun doğmuş olduğu ülke devleti de kan bağı olmayan bu çocuğa uyrukluğunu vermeyecektir. Türkiye'nin de taraf olduğu Vatansızlık Hallerini Sayısının Azaltılmasına Dair Sözleşmenin 1. maddesine göre; akid devletlerden birinin vatandaşı olan bir kadının çocuğunun vatansız kalması durumunda, doğrudan doğumla anasının vatandaşlığını kazanmasını öngörmektedir. Siyasal ve fiili nedenler, uluslar arası hukukta yasak olmasına karşın ırk, dil veya bir gruba veya bir siyasi düşünceye sahip olma gibi sebeplerle daha çok savaş, ihtilal veya karışıklık dönemlerinde belli kişilerin vatandaşlıktan çıkarılmaları da durumlarına rastlanmıştır. Bunlara, İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman Yahudilerinin vatandaşlıktan çıkmaları, Rus İhtilalinde ülke dışına kaçın Rusların vatandaşlıkların ellerinden alınması örnek olarak gösterilebilir.¹²³

Tarih boyunca uluslararası mülteci organizasyonlarından koruma ve yardım alan gruplar olarak mülteciler ve vatansız kişiler arasında pek ayrım

¹²² Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Erişim: <http://www.unhcr.org.tr/MEP/FTPRoot/HTMLEditor/File/multecileri%20korumak/STATE2.DOC> 24.05.2009

¹²³ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 89–90; Sözleşmelere Katılım Belgesi Paketi: Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 Sözleşmesi ve Vatansızlığın Azaltılmasına ilişkin 1961 Sözleşmesi <http://www.unhcr.org.tr/MEP/FTPRoot/HTMLEditor/File/yayimlar/STATELESS-TR.pdf> Erişim: 08.03.2010

yapılmamıştır. Dünyada yaşanan olumsuzluklar nedeniyle vatansızların tabi olacağı rejim ve statülerinin belirlenmesi ile korunmalarının sağlanmasını konu alan 28 Eylül 1954 Tarihli Vatansızların Statüsüne İlişkin Sözleşme kabul edilmiştir. 1951 mülteci sözleşmesine protokol olarak hazırlanan Vatansız Kişilerin Statüsüne ilişkin 1954 Sözleşmesi bu bağlantıyı yansıtmak amacıyla hazırlanmıştır. 1951 Sözleşmesi altında vatansız mülteciler, diğer mülteciler gibi koruma almaktadır. Bu sözleşme ile vatansız kişilerin tam bir hukuki tanımı yapılmıştır ve bu tanım “kendi yasalarının işleyişi içerisinde hiçbir devlet tarafından vatandaş olarak sayılmayan kişi”leri kapsamaktadır.¹²⁴

Statüleri Sözleşme ile belirlenen vatansız kişiler ile ilgili mültecilik durumu, 1951 Sözleşmesi’nin 1. maddesinin A fıkrasının (2) numaralı bendinde aynen “...yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen ” kişi olarak düzenlenmiştir. Bu düzenlemeden 1951 Sözleşmesi’nin vatansızlar ile vatandaşlığa sahip olan kişileri ayırmadığı anlaşılmaktadır. Vatansız bir kişinin, 1951 Sözleşmesinde yer alan sebeplerle ikametgâh ülkesini terk etmesi durumunda, bu ülkeye dönmesi ve korumasından yararlanması mümkün olmayabilir. Çünkü ikametgah ülkesinin vatandaşı olmayan bir kişiye karşı herhangi bir sorumluluğu bulunmamaktadır. Burada mültecinin daha önceki ikamet ülkesi “milliyetini taşıdığı ülke” ile eş anlamlı algılanmaktadır.¹²⁵

b- Yabancılık Unsuru Yönünden Mahallinde Mülteciler:

Bir kişi için mülteci olmanın ilk şartı yabancı olmaktır. Kişi ancak uluslararası bir sınırı geçtiğinde yabancı olur. Yani mülteci olmak için

¹²⁴ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Erişim: <http://www.unhcr.org.tr/MEP/FTPRoot/HTMLEditor/File/multecileri%20korumak/STATE2.DOC> 24.05.2009; M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 90

¹²⁵ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 90

ikametgah ülkesini terk gerekir. Öte yandan, ülkesinde yerinden edilen kişi, kendi ülkesinin sınırları içindedir. Bu nedenle, mülteciler ve ülkesinde yerinden edilenler arasında hem teknik hem hukuki bir fark bulunmaktadır ve bu farklılık kaçma sebeplerinden kaynaklanmamaktadır. Her iki gruptaki kişiler de genellikle aynı yerinden edilme sebeplerinden etkilenir. Genellikle benzer koruma ve yardım ihtiyaçlarına sahiptirler ve uluslararası toplumun dikkatini eşit ölçüde hak ederler.¹²⁶

1951 Sözleşmesi'nde kişinin mülteci statüsüne yabancı olma şartını getirmiştir. Sözleşme'ye göre, baskı ve zulüm korkusuyla ve yasadışı yollarla ülkesini terk eden ve iltica talebinde bulunan bir kişi ile seyahat, eğitim, görev gibi herhangi bir nedenle, yasal yollarla ülkesinden ayrılan ve gittiği yabancı ülkede bulunduğu sırada iltica talebiyle başvuran kişi arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır. Ülkesinden ayrıldığı sırada mülteci olmayan bir kimse daha sonra meydana gelen olaylar sebebiyle yurt dışında iken mülteci statüsüne girmeye hak kazanmasına yerinde (mahallinde) mülteci olma durumu denilmektedir.¹²⁷

Kişiler “ yerinde (mahallinde) mülteci” statüsünü, yokluklarında menşee ülkelerinde meydana gelen durumlar sebebiyle kazanırlar. Yurt dışında ikametleri sırasında mülteci statüsü tanınması talebinde bulunan diplomatlara, savaş tutsaklarına, öğrencilere, göçmen işçilere ve diğerleri bu statü tanınmıştır.¹²⁸

1951 Sözleşmesi hazırlık çalışmalarında; kişinin tatil, iş seyahati, eğitim ve görev gibi nedenlerle yurt dışına çıkmış da olabileceği, yurt dışında

¹²⁶ BMMYK STK'lar İçin Elkitabı, <http://www.unhcr.org.tr/MEP/index.aspx?pageId=162> Erişim Tarihi: 30.05.2009

¹²⁷ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 91–92; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 23–24; Fuat ÖZDOĞRU, “**Dünya Mülteci Hareketleri, Türkiye'nin Konumu ve Mültecilerin Karşılaştıkları Sorunlar**”, Erişim : <http://multeci.ihh.gor.tr> 31.12.2008

¹²⁸ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 24

iken ülkesinde önemli olayların meydana gelebileceği, bu durumun kişiyi baskı ve zulüm korkusu ve riski içine sokulabileceği ifade edilmiştir.¹²⁹

Yerinde mülteci olma hakkına sahip olan kişi mülteci olma talebine gerekçe olarak ülkesinde meydana gelen olayları gösterebilir. Ayrıca ülkesini terk etmeden önce ülkesi aleyhine açıkladığı görüşleri ve eylemleri nedeniyle geri dönememesi de aynı sonucu doğuracaktır. Bu nedenle, uluslar arası hukuk, ülkesi dışında iken şahsi görüşün açıklayan veya bazı faaliyetler içinde yer alan ve ülkesine dönmesi halinde güvenliği tehlikeye girebilecek kişileri korumaktadır. Ancak, burada mülteciliğin şartları titiz bir inceleme sonucunda belirlenmelidir. Bu konuda dikkat edilmesi gereken konu, başvuran kişinin eylemlerinin ülkesi makamları tarafından bilinip bilinmediği, biliniyorsa bu durumun nasıl karşılandığının saptanmasıdır.¹³⁰

İltica talebinde bulunan kişilerin kasti olarak iltica durumunu yaratacak koşulları bizzat hazırlamaları ve sonuçta konunun bazı kişiler tarafından istismar edilmemesi için mahkemeler genelde kişinin yapmış olduğu eylemlerin somut delillerle kanıtlanması gereği üzerinde durulmuştur.¹³¹

Kişiler hükümetlerini özgürce eleştirebilme haklarına sahip olmalıdırlar. Bazen kişi, ülkesi dışında iken, mülteci olma için kasıtlı davranarak ülkesi aleyhinde görüşlerini açıklar veya bir eylemde bulunur ve kişinin kasıtlı davrandığı da bilinir. Böyle olmakla birlikte, kişi eğer baskı ve zulüm riski taşıyorsa yine 1951 Sözleşmesi kapsamında değerlendirilmelidir.¹³²

¹²⁹ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 92, Dipnot.

¹³⁰ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 92–93; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 24

¹³¹ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 92–93

¹³² M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 94

2- Baskı-Zulme Uğrama Korkusu ve Baskı ve Zulme Temel Teşkil Eden Nedenler:

1951 Sözleşmesi'nin 1. maddesinde yer alan, “zulme uğramaktan haklı nedenle korkma” veya bir başka ifade ile “haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu” ifadesi mülteci tanımının temel unsurunu teşkil etmektedir. Çünkü sözleşme iltica talebinde bulunan bir kişinin bu talebinin kabul edilmesi ve uluslar arası koruma altına alınabilmesi için, “haklı nedenlere dayalı zulüm korkusu” içinde olması şartını getirmiştir. Bu nedenle, korku ve zulüm sözcüklerinin kavramsal olarak, ayrıca sözleşme bağlamında ayrıntılı olarak incelenmesi gerekmektedir.¹³³

a- Haklı Nedene Dayanan Korku

“Zulme uğramaktan haklı nedenlerle korkulması” ibaresi mülteci tanımının temelini oluşturur. Bu ibareler mülteci tanımını yapan kimselerin görüşlerini yansıtır. Bu yaklaşım ile “korku” kavramı esas alınarak herkes için geçerli olabilecek bir ölçüt bulunmaya çalışılmıştır.¹³⁴

Korku, bir tehlike karşısında veya bir tehlikeyi düşünürken duyulan kaygı, üzüntü ve endişe veya gerçek bir tehlikenin uyandırdığı endişe duygusu olarak tanımlanmaktadır. Korku; yakında meydana gelebilecek bir tehlike durumunun yarattığı huzursuzluk ve üzüntü duygusu veya kişinin incinmesine ve cezalandırılmasına neden olacak mevcut veya muhtemel bir tehlike kaynağının neden olduğu kişinin ruh hali şeklinde de açıklanmaktadır. Literatürde korku, o anda meydana gelen veya gelecekte meydana gelmesi muhtemel olaylara karşı kişide oluşan bir duygusal reaksiyon şeklinde ifade edilmektedir.¹³⁵

¹³³ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 94–95; M. Tevfik ODMAN, **Kadın Mülteciler**, s. 8–10

¹³⁴ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 11

¹³⁵ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 95; M. Tevfik ODMAN, **Kadın Mülteciler**, s. 12

Korku, 1951 Sözleşmesi'nde kişi için potansiyel bir tehdit veya tehlike oluşturabilecek olayların değerlendirilmesi sonucu oluşacak bu ruh halinin sübjektif, niteliğine karşın bir kriter olarak kabul edilmiştir. Buradaki korku, kişinin duygusal reaksiyonunun incelenmesi demek değildir. Asıl amaç, tehdit veya tehlike durumunun değerlendirilmesi olacaktır..¹³⁶

İnsanlar, farklı psikolojik yapılarda oldukları için, aynı olaylar karşısında farklı tepkiler gösterirler. Bu nedenle, korku unsuru iltica talebinde bulunan kişinin karakteri ile yakından ilişkilidir. 1951 Sözleşmesinde korkunun bu sübjektif niteliği göz önünde bulundurulmuş ve tanımda “korkan” ifadesi değil “haklı nedenle korkan” haklı olarak yer almıştır. Sonuçta bu ifade, korku unsurunun sübjektif yapısını objektifleştirilmesi olarak değerlendirilmelidir.¹³⁷

Mülteci Statüsünün Tayininde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı'nda korku teması geniş bir kapsamla ele alınmıştır. Zulme uğramış kişiler ile zulüm tehlikesi altında bulunan kişilerin de korkusu aynı kabul edilmiş, kişinin ileri sürdüğü kanıtların doğrudan doğruya kendisi ile ilgili olması şartı aranmamıştır. Kişinin mensup olduğu ırk veya toplumsal gruptan olan diğer kişilerin durumu, içinde bulunduğu korku için yeterli sayılmıştır. Ayrıca, kişinin karakteri, geçmişi, sosyal durumu gibi unsurların da göz önünde bulundurulması uygulayıcılara önerilmiştir.¹³⁸

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından yayımlanan Elkitabına göre, mülteci statüsünün tespitinde her başvuru sahibinin kişisel durumunun tek tek değerlendirilmesinin asıl olduğu açılmış, ancak grup halinde ülkeyi terk etme durumunda kalan kişilerin durumlarının, grubun bütünüyle bağlantılı olarak incelenmesi gereği ifade edilmiş, böylece grubun her üyesinin aksi kanıtlanmadığı sürece mülteci sayılması yolu açık

¹³⁶ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 95; M. Tevfik ODMAN, **Kadın Mülteciler**, s. 12

¹³⁷ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 95–96; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 12; M. Tevfik ODMAN, **Kadın Mülteciler**, s. 13

¹³⁸ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 96; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 11–12–13–14–15; M. Tevfik ODMAN, **Kadın Mülteciler**, s. 12

bırakılmıştır. Elkitabı'nda ayrıca, bu durum dışında “başvuruda bulunan her kişinin zulme uğramaktan korktuğunu kanıtlayacak gerekçeler göstermesi” gereği üzerinde durulmuş, 1951 Sözleşmesi'nde yer alan nedenlerden herhangi bir kimsenin korkusunun haklı olabileceği varsayılmıştır.¹³⁹

b- Baskı ve Zulüm ile Baskı ve Zulme Temel Teşkil Eden Nedenler:

Zulüm, “devlet korumasının zafiyete uğraması durumunda temel insan haklarını devamlı ve sistemli bir şekilde ihlal edilmesi” olarak tanımlanmaktadır. Tanım 1951 Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Antlaşması ve 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ile değerlendirildiğinde; temel insan hakları ve özgürlüklerinin bizzat hükümet tarafından veya bazı gruplar veya çeşitli organlar tarafından ihlal edilmesi ile bu ihlallerin hükümet tarafından tolere edilmesi ve sonuçta kişinin devletin korumasından mahrum kalması söz konusu olacaktır.¹⁴⁰

BMMYK tarafından hazırlanan Elkitabı'nda da zulüm, tanımlanmamıştır. Ancak, 1951 Sözleşme'nin 33. maddesine gönderme yapılmış ve ırk, din, milliyet, siyasal düşünceler ya da belirli sosyal gruplara mensubiyet nedeniyle yaşam ve özgürlüğünün tehdit altında bulunması halinin her zaman zulüm oluşturacağı belirtilmiştir. Ayrıca insan haklarının ciddi biçimde ihlal edilmesinin de zulüm olarak kabul edileceği açıklanmıştır.¹⁴¹

1951 Sözleşmesindeki “zulüm” şartı açısından kişinin ülkesindeki koşulları değerlendirmek için insan hakları ile ilgili bilgilerin toplanması gerekmektedir. Kişinin ülke mevzuatının evrensel insan hakları standartlarına uygun olup olmadığının tespit edilmesi bir zorunluluktur. Ancak bu hususun

¹³⁹ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 97; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 11–12–13–14–15

¹⁴⁰ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 99; BMMYK STK'lar İçin Elkitabı, Erişim:

<http://www.unhcr.org.tr/MEP/index.aspx?pageId=162> 30.05.2009

¹⁴¹ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 100; BMMYK Mülteci Elkitabı, , s.15

mülteci statüsüne girip girmeme konusunda belirleyici olmadığı ileri sürülmektedir. Ayrıca Elkitabı'nda unsurların objektif ve sübjektif bütün koşulları içerecek şekilde irdelenmesi gereği üzerinde durulmaktadır.¹⁴²

Ayrıca, ayrımcılığa maruz kalan kişilerin mutlaka zulüm kurbanı olmayacağı, ilgiliye önemli ölçüde zarar veren sonuçlar yaratan ayrımcılığın zulüm oluşturabileceği vurgulanmaktadır. Adli kovuşturmalar konusunda ise çok hassastır. Adli kovuşturmadan ya da işledikleri adi bir suçtan dolayı cezalandırılmadan kaçan kişiler genellikle mülteci sayılmamaktadırlar. Mülteci, adalet kaçağı değil adaletsizliğin kurbanıdır.¹⁴³

Bunun yanı sıra, işlediği adi suçtan dolayı adli kovuşturma ve cezadan korkan kişilerin aynı zamanda “haklı nedenlere dayanan zulme uğrama korkusu” taşıması da mümkündür. Böyle durumlarda, bu kimse mülteci kabul edilir. Ayrıca, dikkat edilmesi gereken husus, kişinin işlediği adi suçun kendisinin mülteci statüsü dışında bırakan ağır suçlardan olup olmadığının bilinmesidir.¹⁴⁴

Adli kovuşturmanın zulüm boyutlarına varıp varmadığının belirlenmesinde, söz konusu ülke yasalarının evrensel insan hakları standardına uygun olup olmadığının bilinmesi gerekir. Yasalar bu standartlara uygun olsa da uygulamanın ayrımcı olması yasaların anlamını yitirmesine neden olacaktır.¹⁴⁵

Baskı ve zulme temel teşkil eden sebepler, 1951 Sözleşmesinin 1. maddesinin (A) fıkrasının (2) numaralı fıkrasında; ırk, din, milliyet, belirli bir gruba mensubiyet ve siyasi düşünce şeklinde gösterilmiştir. Aynı zamanda uygulamada; kişinin suç oluşturan eylemleri, askeri hizmetlerle ilgili olarak

¹⁴² M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 100–101; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 15

¹⁴³ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 100–101; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 16

¹⁴⁴ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 16

¹⁴⁵ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 16–17

verilen görev ve savaş ve şiddetten kaçma gibi konularda baskı ve zulüm nedeni olarak kabul edilmiştir.¹⁴⁶

Zulüm normal olarak, bir ülkenin yetkili makamları tarafından gerçekleştirilen bir eylem ile ilgilidir. Ancak, yetkili makamların ayrımcılık yaparak halkın bir kısmının diğer kısmına zulüm yapması karşısında sessiz kalmaları da aynı sonucu doğurur.¹⁴⁷

Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabında vatandaşlık nedeniyle de zulüm uygulanabileceği belirtilmiştir. Burada belirli bir milli (etnik, dil) azınlığa yöneltilen olumsuz davranış ve uygulamalardan ve böyle bir azınlık grubundan olmaktan dolayı tek başına zulüm için haklı nedenin doğabileceği belirtilmektedir. Bir devletin sınırlar içinde iki ya da daha çok sayıda milli (etnik, dil) grubun bir arada yaşaması, çatışmaları, zulmü ya da zulüm tehlikesini oluşturabilir.¹⁴⁸

Aşağıdaki bölümde baskı ve zulme temel teşkil eden kişisel ve siyasi nedenleri ve daha sonra da diğer nedenleri anlatacağız.

(1) Irk:

Mülteci sayılabilmek için kişinin, ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti ya da siyasi düşünceleri gibi nedenlerden birinden kaynaklanan haklı nedene dayanan zulüm korkusu ile yaşadığı yeri terk etmesi gerekir. Zulmün bu nedenlerden birine veya birkaçına dayanabilir. Önemli olan zulmün bu unsurlardan birine dayanmasıdır.¹⁴⁹

¹⁴⁶ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 102

¹⁴⁷ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 18

¹⁴⁸ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 20

¹⁴⁹ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 18; M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 103

1951 Sözleşmesinde zulmün ilke sebebi olarak ırk ayrımcılığı görülür. Aynı zamanda mülteci hukuku alanına giren ayrımcılığın birinci şekli olan ırk ayrımcılığı, zulüm varlığını kanıtlamada en önemli unsurdur. Irk ayrımı çoğu zaman zulümle sonuçlanır. Ancak salt başka bir ırka mensup olmak, zulme uğruyor anlamına gelmez. Ayrıca belirli bir ırka mensup olduğu için baskı ve zulmün de oluşması şarttır. Yani farklı bir ırka mensup olduğu için zulme ve baskıya uğramak mülteci statüsünün kazanılmasını sağlar.¹⁵⁰

1951 Sözleşmesi'nde ırk kavramının kapsamı tanımlanmamıştır. Burada ifade edilen ırk kavramı; klasik ırklar, bilimsel kategori içinde yer alan temel etnik gruplar, fiziksel ve kültürel farkları olan örneğin Yahudi ve Çingene gibi diğer grupları da kapsamaktadır. Burada anlatılmak istenen bilimsel ayırım değil, önyargılar sebebiyle yapılan ayırımdır.¹⁵¹

BMMYK tarafından hazırlanan Elkitabı'nda ırk ayrımının çoğu kez zulüm anlamına geleceği belirtilmiştir. Ayrıca belirli bir ırksal gruba mensup olmanın genellikle tek başına mülteci statüsü talebinin haklılığı için yeterli neden sayılamayacağı, ancak grubu etkileyen belirli faktörler sebebiyle, bu gruba mensubiyetin zulüm korkusuna temel oluşturmaya yeterli olacağı durumların ortaya çıkabileceği vurgulanmıştır.¹⁵²

21 Aralık 1965 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme kabul edilmiş ve 4 Ocak 1969 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeye göre "ırk ayrımcılığı" terimi; siyasi, ekonomik sosyal, kültürel veya toplumsal yaşamın herhangi bir alanında, insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınmasını, uygulanmasını, bu hak ve özgürlüklerden yararlanılmasını ortadan kaldırmak veya zayıflatmak amacına ya da etkisine yönelik, ırk, renk, soy ya da ulusal veya

¹⁵⁰ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 103; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 18; M. Tevfik ODMAN, **Kadın Mülteciler**, s. 16

¹⁵¹ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 103; M. Tevfik ODMAN, **Kadın Mülteciler**, s. 16

¹⁵² BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 19

etnik kökene dayalı her türlü ayırım, dışlama, kısıtlama ya da tercih anlamına gelmektedir.¹⁵³

Öğretide ırk ayrımcılığı kavramı üzerine değişik yorumlar yapılsa da temelde uzlaşılan nokta bu sözleşme ile 1951 Sözleşmesi'nin birlikte değerlendirilmesidir.¹⁵⁴

Ayrıca, ırka dayalı baskı zulmün azınlık grup ve çoğunluk grup içinde yer alma ile bağlantılı olmadığı belirtilmekte ve burada ayırt edici unsurun politik güç olduğu vurgulanmaktadır.¹⁵⁵

İrk ayrımının yasaklanmasına rağmen, ırkçılığın bugün için yalnızca kurumlaştırılmış ırk ayrımcılığı (apatheid) adı verilen türü, uluslar arası hukukta suç olarak kabul edilmektedir. Bu durum, İrk Ayrımcılığının Önlenmesi ve Cezalandırılması Konusunda Uluslar arası Sözleşme ile düzenlenmiştir. Bu Sözleşme'de apatheid suçu; bir ırksal grup üyelerine yaşama hakkını ve kişi özgürlüklerini tanımamak; bir ırksal grup üyelerini keyfi tutuklamak ve yasalara aykırı olarak hapsedmek; grupların toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşama katılmalarını engellemek ve gelişmelerini önleyici koşullar altına da tutmak; onları ayrı yerlerde yaşamaya zorlamak; bu grupları zorunlu çalışmalar tabi tutmak ya da bu politikalara karşı çıkanları cezalandırmak olarak belirtmiştir.¹⁵⁶

(2) Millet:

Birbirlerine birtakım bağlar ile bağlanmış insanlardan oluşmuş topluluğa millet denir.¹⁵⁷

¹⁵³ <http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/irkayrim.html> Erişim: 23.05.2009; M. Tevfik ODMAN, **Kadın Mülteciler**, s. 16

¹⁵⁴ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 103–104; M. Tevfik ODMAN, **Kadın Mülteciler**, s. 16–17

¹⁵⁵ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 104

¹⁵⁶ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 104–105; M. Tevfik ODMAN, **Kadın Mülteciler**, s. 17

¹⁵⁷ Kemal GÖZLER, “Bir Devletin Unsuru Olarak “Millet” Kavramı” <http://www.anayasa.gen.tr/millet.htm> Erişim: 08.03.2010

İrk kavramında olduğu gibi, milliyet kavramı da 1951 Sözleşmesinde tanımlanmamıştır. 1951 Sözleşmesi'nde yer alan "milliyet" ifadesinin neyi ifade ettiği konusunda bir ortak görüş yoktur. Bu terim resmi vatandaşlığı mı karşılamaktadır yoksa ırk bağıını belli değildir. Bir görüş, milliyete dayalı baskı ve zulmün ancak milliyetin olmaması halinde yalnız vatansız kişiler tarafından ileri sürülebileceğini kabul etmektedir. Ayrıca, milliyet; vatandaşlık ve resmi politik statü ile ilgili olarak ayrımcılıkla birlikte ele alınması halinde konu daha mantıklı bir temelde değerlendirilebilecektir. Burada vurgulanmak istenen bir milleti oluşturan birden fazla unsurdan baskın olanın diğer gruba yapabileceği zulüm korkusu nedeniyle mülteci statüsünü kazanma olabilir.¹⁵⁸

Kısaca belirtmek gerekirse, 1951 Sözleşmesi'nde yer alan milliyet teriminin hukuki tabiiyet, vatandaşlık olarak yorumlanamaz. Gerek Mülteci Statüsünün Tayininde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı'nda gerekse literatürde, 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'de yer alan "milliyetçilik" terim, belirli bir kültür, etnik grup veya dil grubuna mensup olma şeklinde yorumlanmakta, ayrıca söz konusu ifadenin ırk terimi ile eş anlamlı olduğu vurgulanmakta ve sonuç olarak milliyetten kaynaklanan zulmün etnik ve dil yönünden belirli bir guruba yöneltildiği, bunun da tek başına zulüm korkusu için temel neden olabileceği kabul edilmektedir.¹⁵⁹

Ermeni kökenli Türk vatandaşının, milliyeti ve dini nedeniyle baskı ve zulme uğradığı gerekçesiyle Kanada Göç Yüksek Kurulu'na yaptığı iltica talebi, Türk makamları tarafından, anılan kişiye saldırı olduğuna ilişkin doğrudan bir kanıt olmaması nedeniyle reddedilmiş ve bu karar Yüksek Mahkeme tarafından da uygun bulunmuştur.¹⁶⁰

¹⁵⁸ M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 105–106; M. Tefik ODMAN, **Kadın Mülteciler**, s. 18

¹⁵⁹ M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 106

¹⁶⁰ M. Tefik ODMAN, **Kadın Mülteciler**, s. 19

(3) Din:

Dine dayalı mülteci statüsü başvuruları, en karmaşık vakalar arasındadır. Karar vermekle yükümlü olanlar, özellikle Mülteci Statüsüne Dair 1951 Sözleşmesindeki mülteci tanımında yer alan “din” terimini uygularken ve bu bağlamda “zulüm”ü teşkil edenin ne olduğunu belirlerken her zaman tutarlı bir yaklaşım benimsememişlerdir. Dine dayalı mültecilik başvuruları, mülteci tanımındaki diğer gerekçelerinden bir veya daha fazlasıyla örtüşebilir veya sıklıkla olduğu gibi, menşe ülkeden ayrıldıktan sonra din değiştirme ya da başka bir deyişle yerinde mültecilik durumlarını kapsayabilir.¹⁶¹

Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkı, uluslararası insan hakları hukukunda temel hak ve özgürlüklerden biridir. Dine dayalı başvuruları değerlendirirken, başka aygıtların yanı sıra 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 18. maddesi ile 1966 Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesinin (MSHS) ve 27. Maddelerine dayanmak yararlı olacaktır. Bu bağlamla ilgili diğer uluslararası hukuk araçları arasında İnsan Hakları Komitesi Genel Yorum kararları, 1981 Din ve İnanca Dayalı Hoşgörüsüzlük ve Ayrımcılığın Her Biçimini Tasfiye Bildirgesi, 1992 Ulusal, Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına Dair Bildirge ve BM Dinsel Hoşgörüsüzlük Özel Raportörünün raporlarından oluşan külliyat da önemlidir.¹⁶²

“Din” teriminin evrensel kabul gören bir tanımı yoktur. Bununla birlikte yukarıda belirtilen belgeler, uluslararası mülteci hukuku bağlamında “din” teriminin yorumu için bilgi sağlar. Dolayısıyla 1951 Sözleşmesinde kullanıldığı biçimiyle “din”, düşünce, vicdan ya da inanç özgürlüğünü kapsayan bir terim olarak alınabilir. İnsan Hakları Komitesinin belirttiği gibi “din”, geleneksel

¹⁶¹ BMMYK Uluslararası Koruma Konusunda Rehber: “Mültecilerin Statüsüne Dair 1951 Sözleşmesi ve/ya 1967 Protokolü 1A(2) Maddesi Kapsamında Dine Dayalı Başvurular” Erişim: <http://www.unhcr.org.tr/MEP/index.aspx?pageId=117> 17.03.2010

¹⁶² Erişim: <http://www.unhcr.org.tr/MEP/index.aspx?pageId=117> 17.03.2010

dinlerle ya da geleneksel dinlerinkine benzeyen kurumsal karakteristikleri veya uygulamaları olan din ve inanışlarla sınırlı değildir. Bu terim, geniş bir şekilde, belirli bir dine bağlı olmamayı ya da bağlılığı reddetmeyi veya belirli bir dinsel inanca sahip olmamayı da kapsar.¹⁶³

Din özgürlüğü hakkı, tek başına ya da başkalarıyla birlikte ve tek başına veya başkalarıyla birlikte toplu bir biçimde, aleni veya özel olarak, dinini veya inancını ibadet, uygulama, öğretim şeklinde açığa vurma özgürlüğünü de içerir. Bu özgürlük, sadece İHEB'nin 18/3 maddesinde gösterilen hallerde kısıtlanabilir.¹⁶⁴

İç hukukumuzda ise konu öncelikle anayasamızda düzenlenmiştir. 1982 Anayasasının 10. maddesine göre; “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.

Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.” Burada ilk olarak dini ayırım yapılamayacağı vurgulanır. Daha sonra yine 1982 Anayasasının 24. maddesinde “Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.

14 üncü madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenler serbesttir.

¹⁶³ Erişim: <http://www.unhcr.org.tr/MEP/index.aspx?pageId=117> 17.03.2010

¹⁶⁴ Erişim: <http://www.unhcr.org.tr/MEP/index.aspx?pageId=117> 17.03.2010

Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz...” şeklinde din ve vicdan özgürlüğünden bahsedilir.

Bu çerçevede insanlar istedikleri dini seçmekte veya hiç bir dine inanmamakta serbesttirler. İnsanların bu kararına ne devlet ne de diğer insanlar karışamazlar. Ayrıca, kişinin benimsediği dine uygun olarak yaşamak zorunluluğu da yoktur. Bütün bu anlatılanlara dayanarak bir kimse dini veya dinsizliği veya dinine uygun davranması veya davranmaması nedeniyle haklı bir nedene dayanan zulüm korkusu bulunmadıkça mülteci statüsü kazanamayacaktır. Yani mülteci statüsünün kazanılabilmesi için dini inanışları dolayısıyla kendisine baskı-zulüm uygulanmalıdır.

Dini akideler nedeniyle baskı ve zulüm altında olan kadınlar, aynı zamanda cinsel ayrımcılık ile de karşı karşıya olabilirler. Çünkü sadece kadınlar için uygulanan bazı şer’i hükümler, erkeklere uygulanmamaktadır. Din adına bazı kulları ileri sürülerek, kadınlar cinsel ayrımcılığa maruz bırakılmakta, din kadınlar üzerinde erkekler tarafından bir baskı aracı olarak kullanılmaktadır. Bütün bu nedenlere ve dini mütalaalara dayalı tehdit ve tehlikeler karşısında ülkelerini tereden kadınları, 1951 Sözleşmesi’nde yer alan din ve belirli bir sosyal gruba mensubiyet unsurları olmak üzere, her iki kategori içinde de değerlendirilmeleri mümkün olmaktadır.¹⁶⁵

Din hem inanç hem de bu inançlardan kaynaklanan davranışları kapsadığı için mülteci statüsü ile ilgili iki boyuttan söz edilebilir. Bunlardan birincisinde kişi belli bir dine mensup olduğu için baskı-zulüm görmektedir. Diğer ise, kişi inandığı dinin vecibelerini yerine getirmediği için baskı-zulüm

¹⁶⁵ M. Tevfik ODMAN, **Kadın Mülteciler**, s. 21

tehlikesi altındadır. Her iki halde diğer şartların oluşması durumun mülteci statüsü kazanılacaktır.¹⁶⁶

(4) Siyasal Düşünce:

1951 Sözleşmesine göre, bir diğer iltica talebinde bulunma sebebi siyasal düşüncedir. Ancak, bu gerekçe ile başvuran kişinin mülteci statüsüne kabul edilebilmesi bazı koşulların varlığını da gerekli kılmaktadır. Bunun için kişinin, siyasal iktidardan farklı bir siyasi düşünceye sahip olması, bunun resim makamlar tarafından bilinmesi ve farklı görüşünün hoş görülmemesi gerekir. Dolayısıyla kişinin zulme uğrama tehlikesi ile karşı karşıya kalması gerekmektedir.¹⁶⁷

Siyasal düşüncenin ne olduğuna ilişkin yorumların geniş olması gerekir. 1951 Sözleşmesi'nde yer alan "siyasal görüş" ifadesi "siyasi eylem" şeklinde düzenlenmemiştir. Ancak, iltica talebinde bulunan kişinin ülkesini terk etmeden önce görüş ve inancı ile ilgili herhangi bir eylemde bulunmasının gerekli değildir. Totaliter rejimlerde eylemde bulunmak mümkün değildir. Buradaki siyasi görüş nedeniyle mülteci statüsünün belirlenmesi değerlendirmesi yapılırken; ilgilinin kişiliği, inancı, toplum içindeki yaşam tarzı, ülkesinde hüküm süren sosyal ve siyasal koşullar, siyasal iktidarın yapısı, düşüncenin açıklanıp açıklanmadığı, açıklanmış ise bunun siyasal iktidar tarafından nasıl karşılandığı, gelecekte açıklanması halinde, kişi aleyhine oluşabilecek muhtemel durumlar gibi pek çok unsurun göz önünde bulundurulması gerekmektedir.¹⁶⁸

¹⁶⁶ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 108; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 19

¹⁶⁷ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 109; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 20; M. Tevfik ODMAN, **Kadın Mülteciler**, s. 22

¹⁶⁸ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 109–110; M. Tevfik ODMAN, **Kadın Mülteciler**, s.23

Bunun yanı sıra, bir siyasal suçlunun mülteci sayılıp sayılmayacağı konusunda da başvuranın, “kişiliği, siyasi düşüncesi, eyleminin ardında yatan saik, işlediği fiilin niteliği, hakkında yapılan kovuşturmanın kapsamı ve nedenleri, yasal durumu” gibi unsurlar değerlendirilir. Siyasi bir suç nedeniyle hakkında soruşturma yapılan bir kişi ile ilgili olarak dikkat edilmesi gereken nokta, işlenen fiilin salt bir siyasi düşünceden mi, yoksa yasalarda cezayı gerektiren siyasi amaçlara yönelik suç sayılan bir eylemden mi kaynaklandığının tespiti zorunludur. Eğer yapılan işlemler ülkenin genel hukuk düzenine uygun ise, bu kişi mülteci statüsüne alınamaz. Fakat, kişiye suç ve cezalarda kanunilik ilkesine aykırı olarak farklı işlem yapılıyorsa bu durum zulüm sayılacaktır.¹⁶⁹

Sonuç olarak, siyasi düşünce nedeniyle mülteci statüsünü kazanabilmek, bu düşünce ifade edilsin veya edilmesin, mülteci sayılmanın diğer şartlarının bulunması durumunda kabul görecektir.¹⁷⁰

Buraya kadar ki incelememizden de anlaşılacağı üzere mülteci statüsünün tespitinin geniş bir yaklaşımla ele alınması savunmaktadır. Mülteci statüsü ile ilgili yaklaşım, demokratikleşme sürecinde meydana gelen açılımlar çerçevesinde gelişmekte ve daha geniş bir perspektif içinde ele alınarak daha yaygın bir tabana oturtulmaya çalışılmaktadır.¹⁷¹

(5) Belirli Bir Sosyal Gruba Mensup Olmak:

Belirli bir sosyal grup, genel olarak aynı kökenden olan, aynı yaşam biçimi sürdüren veya aynı sosyal statüye sahip kişilerden oluşur.¹⁷²

¹⁶⁹ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 110–111; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 22; M. Tevfik ODMAN, **Kadın Mülteciler**, s.24

¹⁷⁰ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 111

¹⁷¹ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 112

¹⁷² M. Tevfik ODMAN, **Kadın Mülteciler**, s.24

İrk, milliyet, din ve siyasi görüş unsurlarına dayalı olarak ortaya çıkan baskı ve zulüm ile belirli bir sosyal gruba mensubiyet nedeniyle yaşanan zulüm çakışabilmektedir. Çünkü söz konusu unsurlar sonuçta bir sosyal gruptur. Burada aslında kast edilen ırk, milliyet, din ve siyasi görüş gibi unsurlar dışındaki sosyal gruplardır.¹⁷³

Bazı düşünürlere göre, bu kavram İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde zikredilen bütün grupları kapsamakta belirtilir. Çünkü baskı ve zulüm sadece ırk, milliyet, din ve siyasal düşünceden değil, bu kategoriler dışında yer alan daha pek çok nedenden kaynaklanabilmektedir.¹⁷⁴

Literatürde, "Belirli bir sosyal gruba mensubiyet" genelde üç ayrı kategoriye ayrılmaktadır. Cins, renk gibi doğuştan gelir ve değiştirilmesi mümkün değildir. Kişinin kendi iradesi ile geçmişinde almış olduğu, ancak istese de kendi iradesi dahilinde terk edemeyeceği gibi özellikler ikinci kategoriye, insan haysiyeti ile ilgili olanlar ise, üçüncü kategoriye oluşturmaktadır.¹⁷⁵

Burada üzerinde durulması gereken en önemli sosyal grup kadınlardır. Kadınlara yönelik ayrımcılık ve zulüm bir çok sözleşmede yer almaktadır. 1951 Sözleşmesi'nde bu duruma yer verilmemiştir. Bu sebeple BMMYK İcra Komitesi, kadınları özel sosyal grup içerisinde değerlendirmektedir. BMMYK'ne göre, katı toplumsal kurallara uymadığı için, zulme varan ciddi ayrıma veya insanlık dışı muameleye maruz kalıp kaçan kişiler, mülteci statüsü kazanmak için geçerli sebeplere sahiptirler. Tecavüz gibi cinsel şiddet olayları zulüm teşkil edebilmektedir.¹⁷⁶

¹⁷³ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 112–113

¹⁷⁴ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 113; M. Tevfik ODMAN, **Kadın Mülteciler**, s.25

¹⁷⁵ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 114

¹⁷⁶ BMMYK Parlamenterler İçin Elkitabı, s.43

BMMYK İcra Komitesi, kadınların tamamen cinsiyete dayalı olarak bazı nedenlerle ölüm cezasına kadar uzanan cezalara çarptırıldıklarını ve kadın haklarının değişik şekillerde ihlallere uğradığını belirterek, kadınlara sosyal grup içerisinde yer vermektedir. Örf ve adetlere karşı geldikleri için bulundukları yeri baskı ve zulüm korkusuyla terk eden kadınlara 1984 yılında, Avrupa Parlamentosu, mülteci statüsünün tanınabileceği bir grup olduğunu belirtir.¹⁷⁷ Bu kararla, cinsiyete dayalı baskı ve zulüm altında olan kadınların, 1951 Sözleşmesi kapsamında yer verilen belirli bir sosyal grup içine alınmaları konusunda ülkeler çağrıda bulunulmuştur.¹⁷⁸ Bazı ülke uygulamalarında, erkekler de aynı kategoriye tabi tutulmaktadır.¹⁷⁹

BMMYK İcra Komitesi'nin No:73 (XLIV) (1993) sayılı ile yayımlanan "Mültecinin Korunması ve Cinsel Şiddet" başlıklı Kararının Başlangıcında; *"cinsel şiddetin yaygınlaştığı, bunun uluslar arası insan hakları ve insancıl hukuk ile bağdaşmadığı, cinsel şiddetin kişi güvenliği çerçevesinde ele alınması gerektiği ve Dünya'nın bazı bölgelerinde mülteci hareketleri dahil kişilerin yerlerini terk etmeye mecbur bırakıldıkları, bunun ise, söz konusu kişilere ve toplumlara çok ciddi zararlar verdiği"* belirtilmiştir.¹⁸⁰

BMMYK tarafından hazırlanan parlamenter için elkitabında da; cinsiyetin zulmün bir sebebi olabileceği kabul edilmiştir. Ayrıca toplumsal cinsiyete dayalı başvuruların genellikle cinsel şiddet eylemleri, aile içi şiddet, zorla aile planlaması, kadınların sünnet edilmesi, sosyal ahlaki normların ihlali durumunda cezalandırma ve eşcinsellik ile ilgili olduğu belirtilmiştir.¹⁸¹

Yine aynı elkitabında, Fransa, Kanada ve ABD'de kadınların sünnet edilmesinin bir tür zulüm olduğu ve kendi ülkelerinde sünnet edilmekten korkan kadınların mülteci statüsü kazanabileceği resmen kabul edildiği

¹⁷⁷ BMMYK Parlamenterler İçin Elkitabı, s.43

¹⁷⁸ M. Tevfik ODMAN, **Kadın Mülteciler**, s.25

¹⁷⁹ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 114–115

¹⁸⁰ M. Tevfik ODMAN, **Kadın Mülteciler**, s.26–27

¹⁸¹ BMMYK Parlamenterler İçin Elkitabı, s.70

belirtilmiştir. Örneğin; bir kadının, küçük kızının sünnet edilmesini reddettiği için kendi ülkesinde zulme uğrayacağından korkarak, ülkesini terk etmesi durumunda mülteci statüsünü kazanabilecektir. BMMYK, diğer ülkeleri bu yaklaşımı benimsemeye teşvik etmektedir.¹⁸²

“Belirli bir sosyal gruba mensubiyet” kavramı, kuşkusuz aileyi de içermektedir. Uluslar arası hukuk, toplumun asli grubu olarak kabul edilen ailenin korunması için devlete görevler vermekte ve genelde ülke uygulamalarında aile bağları nedeniyle iltica talebinde bulunanların başvurularının kabul edildiği gözlemlenmektedir.¹⁸³

Dul bir Türk vatandaşı olan ve ülkesinde yakın akrabası bulunmayan bir bayanın, genç bir adam tarafından her gün cinsel yönden taciz edilmesi ve saldırıya uğraması ile ilgili olarak, Kanada Göç Yüksek Kurulu, anılan kişinin erkek akraba koruması olmaksızın yaşamasının uygun olmadığına gerekçe olarak gösterdiğinin belirterek, bir erkek akrabanın koruması altında olmayan ve bir Müslüman ülkede yaşayan bekar kadınları özel bir sosyal grup içinde mütalaa etmiş ve bu bayanın iltica talebini bu nedenle uygun görmüştür.¹⁸⁴

“Belirli bir sosyal gruba mensubiyet” kategorisinde göz önünde bulundurulması gereken unsurlardan biri de sınıf unsurudur. Burada kast edilen imtiyazlı bir sosyal sınıf olabileceği gibi temel ihtiyaçlarını bile karşılayamayan insanlar sınıfı da olabilir. Birincisinde imtiyazın kaybı durumunda baskı ve zulüm tehlikesi varken ikincisinde yoksulluk nedeniyle baskı ve zulüm tehlikesi vardır.¹⁸⁵

¹⁸² BMMYK Parlamenterler İçin Elkitabı, s.43

¹⁸³ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 115

¹⁸⁴ M. Tevfik ODMAN, **Kadın Mülteciler**, s.28

¹⁸⁵ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 116

Sosyal grup üyelerini varlığı, hükümet politikalarının uygulanmasına engel teşkil edebileceğinden, “belirli bir sosyal gruptan olma”nın bir zulüm nedeni oluşturacağı, ancak tek başına bu unsurun mülteci statüsü tanınması için yeterli neden olamayacağı Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından belirtilmektedir.¹⁸⁶

B- Mülteci Statüsünün Kazanılmasını Engelleyen Nedenler:

1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme’nin temel amacı; mülteci olabilme koşullarını taşıyan kişilerin uluslar arası korumadan yararlanmalarını sağlamaktır. Ancak, her durumun kendi içinde ele alınması gerekliliği göz önünde bulundurulduğunda mülteci olma şartların taşımayan veya mülteci statüsünün verilmesine engel durumları bulunan kişilerin bu sözleşme hükümlerinden yararlandırılmaması gerekir.

1951 Sözleşmesinin 1. maddesinin D, E ve F bendlerinde kişiyi, mülteci statüsü dışında bırakan ve mülteci statüsüne alınmasını engelleyen nedenler yer almaktadır. Bu nedenler; BMMYK dışında, Birleşmiş Milletlerin organ veya kuruluşlarından yardım alma, uluslar arası koruma gereksinimi içinde veya uluslar arası korumaya layık olmama şeklinde sıralanabilir. Yine 1951 Sözleşmesinin 1. maddesinin C fıkrasında mülteciliğin kaybına yönelik durumlar açıklanmıştır. Buna göre; “ *A bendinde belirtilen hükümlerin kapsamına giren her kişi eğer:*

1- Vatandaşı olduğu ülkenin korumasından kendi isteği ile tekrar yararlanırsa veya

2- Vatandaşlığını kaybettikten sonra kendi arzusu ile tekrar kazanırsa veya

¹⁸⁶ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 116; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 20

3- Yeni bir vatandaşlık kazanmışsa ve vatandaşlığını yeni kazandığı ülkenin himayesinden yararlanıyorsa veya

4- Kendi arzusu ile terk ettiği veya zulüm korkusu ile dışında bulunduğu ülkeye kendi arzusu ile tekrar yerleşmek üzere dönmüşse veya

5- Mülteci tanınmasını sağlayan koşullar ortadan kalktığı için vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanmaktan sakınmaya artık devam edemezse;

İşbu fıkra, vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden yararlanmayı reddetmek için önceden geçerli zulme ait haklı sebepler ileri sürebilen, bu maddenin A 1 Kısmı'nın kapsamına giren bir mülteciye tatbik olunmayacaktır;

6- Tabiiyetsiz olup da, mülteci tanınmasını yol açan koşullar ortadan kalktığı için, normal ikametgahının bulunduğu ülkeye dönebilecek durumda ise; Ancak işbu fıkra, normal ikametgahının bulunduğu ülkeye dönmeyi reddetmek için önceden maruz kaldığı zulme bağlı haklı sebepler ileri sürebilen, bu maddenin A 1 kısmının kapsamına giren bir mülteciye uygulanmayacaktır.

Bu kişiye, işbu Sözleşme'nin uygulanması sona erecektir." Burada mülteci statüsünün ne şekilde kaybedileceği açıkça düzenlenmiştir.

Sözleşme'nin 32. ve 33. maddelerinde ise, iltica ülkesinin milli emniyet veya kamu düzeninin bozma veya ağır bir cürümden mahkûm olma suretiyle ülke için tehlike oluşturma sebepleriyle mültecinin sınır dışı edilmesi durumların içermektedir.¹⁸⁷

1951 Sözleşmesinin 1. maddesinin D bendinde mülteci statüsünün kazanılmasını engelleyen nedenler yer almaktadır. Burada, "Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği dışında, diğer bir Birleşmiş Milletler organı veya örgütünden halen koruma veya yardım gören kimselere uygulanmayacaktır.

¹⁸⁷ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 123–124

Durumları, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun konuyla ilgili uygun kararları çerçevesinde kesin olarak halledilmeden, yararlandıkları bu tür koruma veya yardımlar herhangi bir sebeple sona eren kişiler, işbu Sözleşme'den tamamen yararlanırlar.” şeklinde bir düzenleme yapılmıştır. Bendin amacı BMMYK'den yardım gören kişilerin BM'ye bağlı başka kuruluşlardan yardım görmesini önlemek ve yardım faaliyetlerinin adil olarak yapılmasını sağlama amacını yansıtır. BM yardım faaliyetlerini birden fazla kuruluşuyla yürütebilmektedir. Mültecilerin bir kuruluştan yardım almalarının kesilmesi halinde BMMYK'den yardım almaları gerekecektir.

Sözleşmenin (E) bendinde ise, *“Bu Sözleşme, ikamet ettiği ülkenin yetkili makamlarınca o ülke vatandaşlığına sahip olanların sahip bulundukları hak ve yükümlülüklerle sahip sayılan bir kişiye uygulanmayacaktır.”* Hükmü yer almaktadır. Bizde burada kastedilen eğer mülteci bulunduğu ülkenin vatandaşlarına tanınan haklara sahipse 1951 Sözleşmesinin uygulanmasına gerek yoktur. Burada amacımız mültecinin insan onuruna yakışır bir şekilde yaşaması olduğu içindir ki, bu amacın ikamet ülkesi tarafından sağlanması durumunda mültecilerin haklarını korumak için imzalanan 1951 Sözleşmesinin uygulamasına gerek kalmayacaktır.

1951 Sözleşmesinin (F) bendi bu Sözleşmenin uygulanmayacağı kişileri saymıştır. Buna göre; *“Bu Sözleşme hükümleri:*

a- Barışa karşı suç, savaş suçu veya insanlığa karşı suç gibi suçlar için hükümler koyan uluslararası belgelerde tanımlanan bir suç işlediğine;

b- Mülteci sıfatıyla kabul edildiği ülkeye sığınmadan önce, sığındığı ülkenin dışında ağır bir siyasi olmayan suç işlediğine;

c- Birleşmiş Milletler'in amaç ve ilkelerine aykırı fiillerden suçlu olduğuna; dair hakkında ciddi kanaat mevcut olan bir kişi hakkında uygulanmayacaktır.”

Barışa karşı suç, savaş suçu, insanlığa karşı suç gibi eylemlerde bulunan kişilerin iltica talebi kabul görmeyecektir. Ancak bu suçların tespiti uluslararası hukuk düzenlemeleri çerçevesinde olacaktır. Ayrıca bulunduğu ülkenin dışında siyasi olmayan ağır bir suç işleyen kişi de mülteci olarak kabulünü isteyemez. Son olarak BM'in amaç ve ilkelerine aykırı eylemlerde bulunanlarda mülteci statüsünü talep edemeyecektir. Kısaca denilebilir ki, bir kimse hakkında dünya barışına zarar verecek eylemlerde bulunmuş veya bulunduğu yönünde ciddi kanaat varsa bu kimse amacı dünyada barış, huzur ve güveni sağlamak olan BM'nin korumasından yararlanamayacaktır.

Yukarıda değindiğimiz mülteciliğe engel olabilecek nedenlerden birinin daha sonra tespiti halinde mültecilik statüsü sona erecektir. Çünkü bir defa bir kişiye mülteci statüsü verilmesi bu statünün geri alınmayacağı anlamına gelmemektedir.¹⁸⁸

Aşağıda 1951 Sözleşmesinin 1. maddesinin D, E ve F bendleri kısaca açıklanmaya çalışılacaktır.

1- Birleşmiş Milletlerin Korumasından Yararlanma:

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek komiserliği dışında diğer organ ve kuruluşların yardım ve korumasından yararlanma konusu, 1951 sözleşmesi'nin 1. maddesinin (D) fıkrasında; *Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği dışında, diğer bir Birleşmiş Milletler organı veya örgütünden halen koruma veya yardım gören kimselere uygulanmayacaktır.*

Durumları, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun konuyla ilgili uygun kararları çerçevesinde kesin olarak halledilmeden, yararlandıkları bu tür koruma veya yardımlar herhangi bir sebeple sona eren kişiler, işbu

¹⁸⁸ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 124; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 35

Sözleşme'den tamamen yararlanırlar.” şeklinde belirtilmektedir. Bu düzenlemenin amacı birden fazla kuruluşun faaliyetlerinin çakışmasını önlemektir.¹⁸⁹

2- Uluslararası Korum İhtiyacı İçinde Olmama:

Bu konu 1951 Sözleşmesi'nin 1. maddesinin (E) fıkrası, *“Bu Sözleşme, ikamet ettiği ülkenin yetkili makamlarınca o ülke vatandaşlığına sahip olanların sahip bulundukları hak ve yükümlülüklerle sahip sayılan bir kişiye uygulanmayacaktır.”* şeklinde düzenlenmiştir. Söz konusu fıkra hükmünün kapsamına giren kişiler, bir ülkede yerleşmiş olup, bu ülke vatandaşlığını kazanmamış olmakla birlikte, bu ülkede vatandaşların yararlandıkları hakların büyük bölümü kendilerine sağlanmış olan ve bu koşullar olmasaydı mülteci kabul edilmesi gerekecek kimselerdir.¹⁹⁰

Mülteci statüsü bir vatandaşın kullandığı tüm hakları kullanamaz. Örneği; bizim yasalarımıza göre kamu görevlisi olmak için Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak şarttır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan bir kimse kamu görevlisi olamaz. Milletvekili seçilemez. Devlet başkanı olamaz. Vatandaşlık kazanmasalar dahi vatandaşlara tanınan haklardan birçoğuna sahip olan kişilerin uluslararası korumadan yararlanmasına gerek yoktur. Ancak, burada vatandaşlara sağlanan haklardan hangilerinin mültecilere sağlanması durumunda uluslararası korumaya gerek olmayacağı konusunda görüş birliği bulunmamaktadır. Aynı zamanda bu fıkranın içeriğinden mültecilerin o ülkede daimi ikamet sahibi olması gerektiği de çıkmaktadır.¹⁹¹

Bir ülkenin vatandaşları ile yakın etnik ve kültürel bağları ve akrabalıkları olan ve 1951 Sözleşmesi kapsamı dışında bırakılan kişilere,

¹⁸⁹ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 126; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 35–36

¹⁹⁰ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 36

¹⁹¹ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 127–128; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 36

“Ulusal-Milli Mülteci” denir. Örneği, Bulgaristan’dan gelen soydaşlarımız gibi.¹⁹²

3- Savaş Suçu, Barışa Karşı Suç veya İnsanlığa Karşı Suç İşlediği Gerekçesiyle Mülteci Sifatının Kazanılmaması Durumu:

Bu uluslar arası suçların kapsamı konusunda yol gösterici olan en önemli uluslar arası hukuk belgeleri 1948 Soykırım Suçunun önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, Savaş Mağdurlarını Korunması İçin 1949 Cenevre Sözleşmesi ve 1977’de imzalanan iki Ek Protokol, Eski Yugoslavya ve Raunda Ceza Divanlarının Tüzükleri, Uluslar arası Savaş Divanının 1945 Şartı (Londra Şartı) ve en son olarak da Uluslar arası Ceza Mahkemesinin 1998 tarihli, 1 Temmuz 2002’de yürürlüğe giren Tüzüğüdür.¹⁹³

Savaş suçları çok genel ve kısa bir tanımla, “silahlı bir çatışma halinde, asker veya sivil kişilerin savaş hukukuna aykırı davranışları”nı ifade etmektedir. Savaş suçları özgü suç değildir. Bu sebeple herkes fail olabilir. Savaş hukuku kuralları ve bu kuralların ihlaline karşı müeyyide olarak kabul edilen savaş suçları, kural olarak Cenevre Sözleşmelerinde yer almaktadır. Cenevre Sözleşmelerinin ihlali kapsamında *keyfi öldürme, işkence, esirlerin biyolojik deneylere tabi tutulması, gereksiz ve büyük acı veren veya zarara sebep olan silah ve mermilerin kullanılması, sakatlama, hayatın bağışlanması karşılığında casusluk teklifi, zehirli maddeler veya yasaklanmış silah ve mermilerin kullanılması, rehin alma, ölenlerini cesetlerine kötü davranma, savunmasız yerlerde yangın çıkarma, flama ve Kızılhaç gibi amblemlerin kötüye kullanılması, kuyu ve akarsuların zehirlenmesi, yağmalama, yasaklanmış işler için esirlerin çalıştırılması, casusların ve düşmanca*

¹⁹² M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 128

¹⁹³ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, **Uluslar arası Koruma Konusunda Rehber “Statü Dışında Bırakma Hükümlerinin Uygulanması: Mültecilerin Statüsüne Dair Sözleşmenin 1 F maddesi”** Erişim: <http://www.unhcr.org.tr/MEP/index.aspx?pageId=117> 06.06.2009

davranan kişilerin yargılanmadan öldürülmesi, sivillerin yasaklanan işlerde çalıştırılması gibi eylemlerin savaş suçu olduğu kabul edilmiştir.¹⁹⁴

1951 Sözleşmesi'nin hazırlandığı dönemde savaş suçlularının yargılanması fikri çok yenidir. Bu sebeple savaş suçu işleyen kişilerin mülteci olarak kabul edilip edilmeyeceği konusunda bir fikir birliği sağlanamamıştır. Bunun sonucunda, bu kişilerin 1951 Sözleşmesi kapsamı dışında bırakılmaları amacıyla, Sözleşme'nin 1. maddesinin (F) fıkrasının (a) bendinde yer alan; "Uluslar arası belgelerin ilgili maddelerinde belirtildiği anlamda, barışa karşı suç, savaş suçu veya insanlığa karşı suç işlediği;... hususunda ciddi kanaat mevcut olan bir kişi hakkında uygulanmaz." şeklinde hüküm düzenlenmiştir. Böylelikle bu suçu işlediği düşünülen kişilerin mülteci statüsünü kazanarak sınır dışı edilmeme hakkından yararlanmaları ve uluslararası mahkemelerce yargılanmalarının önü açılmıştır.¹⁹⁵

Barışa karşı suç, savaş suçu gibi suçların teknik olarak tek tek belirlenmesi imkansızdır. Bu sebeple 1951 Sözleşmesi'ni hazırlayanlar bu suç tiplerinin belirlenmesinde uluslararası belgelere yollamalarda bulunarak sorunu çözmeye çalışmışlardır. Ancak ikinci dünya savaşında sonra hazırlanan belgelerde bu kategoriler arasında kesin çizgilerle bir ayırım yapılmadığı gözlemlenmektedir.¹⁹⁶

15 Haziran – 17 Temmuz 1998 tarihleri arasında Uluslar arası Ceza Mahkemesinin kurulması amacıyla toplanan Roma Diplomatik Konferansı sonucunda Uluslar arası Ceza Mahkemesi Statüsü tarihinde kabul edilmiştir. Mahkeme Statüsünün gerekli 60 ülkenin onayının alınmasının ardından, 1 Temmuz 2002 tarihinde yürürlüğe girmiş ve mahkeme 11 Mart 2003 tarihinde Hollanda'nın La Haye şehrinde faaliyete geçmiştir. Türkiye, Statünün

¹⁹⁴ Muzaffer Yasin ASLAN, *Teoride ve Uygulamada Savaş Suçları*, Bilge Yayınevi, Ankara–2006, s.66–67

¹⁹⁵ M. Tevfik ODMAN, *Mülteci Hukuku*, s. 129; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 37

¹⁹⁶ M. Tevfik ODMAN, *Mülteci Hukuku*, s. 130; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 38

oylanmasında çekimser oy kullanmış ve Uluslara arası Ceza Mahkemesi Statüsünü imzalamamış ve onaylamamıştır. Türkiye kendi hayati çıkarları açısından bazı tereddütlere sahip olması nedeniyle statüye taraf olmamıştır.¹⁹⁷

Uluslar arası Askeri Mahkemenin Kuruluş Kanunu'nun 6. maddesinin 1. fıkrasına göre; "Bir tecavüz harbinin veya antlaşmalar, garantiler veya milletler arası anlaşmaların ihlali suretiyle vuku bulan bir harbin idaresi, hazırlanması, çıkarılması veya idamesi veya evvelki fiillerden herhangi birinin tahakkuku için mukarrer bir plana veya bir komplo iştirak" eylemleri, "Barışa Karşı Suç" kategorisine dahil edilmiştir.¹⁹⁸

Uluslar arası Askeri Mahkemesinin Kuruluş Kanunu'nun 6. maddesinin ikinci fıkrasında "Savaş Suçları"; "savaş yasalarının ve yapılageliş kurallarının çiğnenmesi" olarak ifade edilmiştir. Savaş suçu kapsamı ise; *"işgal altında bulunan ülkelerde sivil halkın öldürülmeleri, bunlara kötü muamele ve davranışta bulunulması, zorla çalıştırılmaları, sürülmeleri, savaş esirleri ve denizdeki kişilerin öldürülmeleri veya kamu ve özel kişilere ait malların yağma edilmeleri, kent ve köylerin hiçbir neden yokken yakılmaları ve askeri zorunlulukların haklı kılmadığı yakıp- yıkma ve yok etmeler"* şeklinde belirlenmiştir.

Uluslar arası Askeri Mahkemesinin Kuruluş Kanunu'nun 6. maddesinin üçüncü fıkrasında ise "İnsanlığa Karşı Suçlar" tanımlanmıştır. *"Savaşta önce veya savaş sırasında sivil halkın öldürülmeleri, soykırım, tutsak olarak kullanmalar, sürgünler ve diğer insanlığa aykırı eylemler veya Mahkemenin yetki alanına giren herhangi bir suçun işlenmesi için veya bu suçla ilgili olarak siyasi, sosyal ve dinsel nedenlerle işlenen ve işlendikleri ülkenin iç hukukunda bir yasanının çiğnenmesi sayılan veya sayılmayan kıyııcı davranışlar"* şeklinde İnsanlığa Karşı Suçun tanımı yapılmıştır.

¹⁹⁷ Muzaffer Yasin ASLAN, a.g.e. s. 60–62–63

¹⁹⁸ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 131

İnsanlığa karşı işlenen suçlarla ilgili en önemli gelişme, eski Yugoslavya’da 1 Ocak 1991 tarihinden itibaren insanlığa karşı işlenin ağır suçları yargılamamak üzere bir Uluslar arası Mahkeme kurulmuş olmasıdır. Bu Uluslar arası mahkeme Kasım 1993’te çalışmalarına başlamıştır.¹⁹⁹

Savaş suçu, insanlığa karşı suç ve barışa karşı suç birbiri içine geçmiş kavramlardır. Bunların kesin sınırlarının çizilmesi olanaksızdır. Bu suçları işlediği hususunda ciddi kanaat oluşması halinde o kişi 1951 Sözleşmesi’nin sağladığı korumadan yararlanamayacaktır.²⁰⁰

4- Ağır Genel Suçlar Nedeniyle Mülteci Statüsünün Kazanılamaması:

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nin 14. maddesinde, daha önce açıklandığı şekilde herkese baskı ve zulüm nedeniyle başka ülkelere sığınma hakkı tanınmış olmakla birlikte, siyasal nitelik taşıyan suç işleyenlerin bu haktan yararlanamayacakları vurgulanmıştır. Bu hükme paralel biçimde, 1951 Sözleşmesi’nin 1. maddesinin (F) fıkrasının (b) bendinde, “mülteci sıfatıyla kabul edildiği ülkeye sığınmadan önce, sığındığı ülkenin dışında ağır bir siyasi olmayan suç işlediği” konusunda haklarında ciddi kanılar bulunan kişilerin 1951 Sözleşmesi kapsamına alınmayacakları hükmüne yer verildiği görülmektedir. Bu hükme göre, siyasal nitelikli suç işleyen kişiler, mülteci statüsüne alınabilecek, buna karşılık siyasi olmayan, yani adi suç işlediği konusunda haklarında ciddi kanılar bulunan kişiler ise, mülteci statüsüne alınmayacaktır. Bu hükmün amacı; mülteci kabul eden ülkeye adi suç işlemiş kişilerin girmesini engellemek ve dolayısıyla ülke halkının can ve mal güvenliğini bu gibi kişilerden korumaktır. Söz konusu hükmün, karşı anlamından çıkan “adi suç” kavramı, “ağır adi bir suç” şeklinde anlaşıldığından, sadece bu tip suç işlediği konusunda ciddi belirtiler bulunan

¹⁹⁹ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 133

²⁰⁰ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 133

kişiler hakkında bu bend uyarınca 1951 Sözleşmesi hükümlerinin uygulanmaması öngörülmektedir.

Bir kişi işlediği adi bir suç yüzünden cezai kovuşturmadan kaçması, zulüm nedeniyle kaçtığı anlamına gelmez. Fakat adi suçlarla veya diğer siyasi olmayan suçlarla itham edilen suçlu veya suçsuz kişiler, siyasi veya başka sebeplerle zulme uğrayabilirler ve bu nedenle mülteci statüsü almaya uygun görülebilirler. Ayrıca siyasi eylem suçu ile mahkûm edilen kişiler de mülteci olabilir.²⁰¹

Bir diğer önemli konu hangi eylemlerin “adi suç”, hangilerinin “siyasi suç” oluşturduğudur. Siyasi suçlar konusunda bazı kurallar kabul edilmekte ise de, bu suçların hukuki niteliği ve sınırları henüz kesin biçimde belirlenmemiştir. Diğer taraftan, Cumhurbaşkanları veya Devlet Başkanlarına veya bunların aile bireylerine karşı işlenen ağır cürümlerin, örneğin hayata kast gibi, siyasi suç sayılmaması tüm devletlerce kabul edilmiş olup, buna “Belçika Kaidesi (Kuralı) - Clause belgê” denilmektedir.²⁰²

1854 yılında iki Fransız’ın İmparator III. NAPOLYON’U öldürmek amacıyla kendisinin seyahat ettiği treni havaya uçurmaya teşebbüs ederler. Napolyon’a bir şey olmaz. Suçlular da Belçika’ya kaçarlar. Fransa Belçika’dan bu iki suçlunun geri verilmesini talep eder. Belçika yargı makamları arasında uzun tartışmalara neden olan bu iade istemi, siyasi suçların geri verilmezliği ilkesi gereği Belçika Yargıtayınca reddedilir. Bu olay hem Belçika’da hem de dünya kamuoyunda siyasi suçların geri verilmezliği ilkesinin bu derece geniş tutulmaması görüşünü doğurdu. Bunun sonucu Belçika’da 1856 yılında yeni bir yasa ile devlet başkanı veya ailesi fertlerinden birine karşı işlenecek öldürme eylemlerinin adi suç sayılacağı kuralını koydu. Fransa – Belçika arasındaki antlaşmaya ek olarak bu kural 1856 da imzalanan anlaşmada yer aldı ve bütün devletlerce kabul olundu.

²⁰¹ BMMYK Parlamenterler İçin Elkitabı, s. 42

²⁰² M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 134–135

Kuralın Belçika Kuralı ismini almasının nedeni, bundan dolayıdır. Suikast Hükmü olarak da adlandırılır. Buna göre devlet başkanı veya ailesine karşı girişilen suikast suçları, siyasi suç sayılmayarak iade kapsamına girer.²⁰³

Ayrıca, uluslararası teamül kuralı haline gelen ve adalet ilkesi ile ulusların karşılıklı çıkarlarına dayanan siyasi suç işleyenlerin geri verilmemesi, dolayısıyla iltica hakkından yararlandırılmaları kuralı, Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi'nin 3. maddesinin 1. fıkrasında, *“İade talebine sebep olan suç kendisinden iade talep edilen tarafça siyasi bir suç veya böyle bir suç ile murtabit fiil olarak telakki edildiği takdirde suçlu iade edilmeyecek”* şeklinde düzenlenmiştir. Yine aynı Sözleşmenin 1. maddesinin 2. fıkrasında da, *“Kendisinden iade talep edilen taraf, adi bir suç için vaki iade talebinin bir şahsı ırk, din, milliyet veya siyasi kanaat cihetinden takip veya cezalandırmak gayesiyle yapıldığına veya bu şahsın vaziyetinin bu sebeplerden biri dolayısıyla ağırlaşabileceğine dair ciddi sebepler mevcut olduğuna kanaat hasıl ettiği takdirde de aynı kaide tatbik edilecektir.”* Bu fıkra da yer verilen “ırk, din, milliyet veya siyasi kanaat...” ibareleri Birleşmiş Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin önerisi ile maddeye alınmıştır. Bu hükmün, 1951 Sözleşmesi'nin gerek 1. maddesinin (A) fıkrasının 2. bendine gerekse (F) fıkrasının (b) bendine paralellik sağlanması ve böylece bu tür suç işleyen kişilerin iltica hakkından yararlandırılmaları amacıyla düzenlendiği düşünülmektedir.²⁰⁴

Sözleşmenin 1 F maddesinin (b) bendinde yer alan “siyasi olmayan ağır bir suç” tabirinden ne anlaşılması gerektiği üzerinde durulmalıdır. Burada anlatılmak istenen kavramın hangi ülke hukukuna göre değerlendirileceği bir sorundur. Bu kavram iltica ülkesine göre mi yoksa mültecinin zulüm gördüğü ülkeye göre mi değerlendirilecektir? Diğer bir sorun kabahat ile suç ayırımında

²⁰³ Hüseyin AKDOĞAN “Suçlarla Mücadelede Suçluların İadesi Kavramı”
http://www.egm.gov.tr/egitim/dergi/eskisayi/34/yeni/web/Huseyin_AKDOGAN.htm Erişim:
11.03.2010

²⁰⁴ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 137–138

yaşanır. Eski ceza kanunumuzun kabul ettiği sistemde cürüm ve kabahatler suç kapsamında tutulurken, yeni ceza kanunumuzun getirdiği sistemde kanunun karşılığında idari yaptırım öngördüğü haksızlık olarak tanımlanır kabahat. Burada 1951 Sözleşmesinin getirmek istediğini düşündüğümüz kural, insan öldürme, insan ticareti, soykırım, göçmen kaçakçılığı gibi ağır ceza verilmesini gerektiren ve tüm dünya ceza kanunlarında ağır bir suç olarak kabul gören suç tiplerini işleyenlerin mülteci olarak kabul edilmemesidir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, adam öldürme, ırza geçme, çocuklara tecavüz, yaralama, kundakçılık, uyuşturucu kaçakçılığı, silahlı soygun gibi kişilere karşı işlenen önemli şiddet eylemlerini ağır adi suçlar olarak değerlendirmektedir.²⁰⁵

Ağır genel suçlar nedeniyle mülteci statüsünün kazanılamamasında her olayın özelliği dikkate alınmalıdır. Mülteci statüsü elde edecek kişilerin eylemlerinin ağır adi bir suç oluşturup oluşturmadığının ve 1951 Sözleşmesi'nin 1. maddesinin (F) fıkrasının (c) bendinde yer alan mülteci statüsünün kazanılmasına engel nitelikte olup olmadığının dikkatlice incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Sözleşmenin (F) fıkrasının (c) bendinin uygulanmasında, mülteci statüsünün kazanılmasının en önemli ve birinci derecedeki unsuru olan baskı ve zulüm nedeniyle duyulan korku ile işlediği konusunda ciddi kanılar bulunan suç ve bu suçtan dolayı mahkûm olacağı ceza arasındaki dengenin göz önünde tutulması zorunludur. Ağır adi suç kavramı ile kişinin durumunun belirlenmesinden; Sözleşme'nin uygulanmasına etken olabilecek, kişinin cezasının çekmiş veya aftan yararlanmış veya hala suçluluğunu sürdürüyor ve uslanmamış olması gibi tüm nedenler değerlendirilmelidir.²⁰⁶

5- Birleşmiş Milletler Amaç ve İlkelerine Aykırı Eylemler:

²⁰⁵ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 139–140

²⁰⁶ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 142

Birleşmiş Milletler Antlaşması (BM Şartı), 25 Nisan 1945'de San Francisco'da (ABD) toplanan BM Uluslararası Örgütlenme Konferansı (San Francisco Konferansı) sonucunda, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 51 ülke tarafından 26 Haziran 1945'de imzalanmış ve 24 Ekim 1945'de yürürlüğe girmiştir. BM Şartının amaçlarını düzenleyen 1. maddeye göre; *“Birleşmiş Milletler'in amaçları şunlardır:*

1- Uluslararası barış ve güvenliği korumak ve bu amaçla: barışın uğrayacağı tehditleri önlemek ve bunları boşa çıkarmak, saldırı ya da barışın başka yollarla bozulması eylemlerini bastırmak üzere etkin ortak önlemler almak ve barışın bozulmasına yol açabilecek nitelikteki uluslararası uyuşmazlık veya durumların düzeltilmesini ya da çözümlenmesini barışçı yollarla, adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak gerçekleştirmek;

2- Uluslar arasında, halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkiler geliştirmek ve dünya barışını güçlendirmek için diğer uygun önlemleri almak;

3- Ekonomik, sosyal, kültürel ve insancıl nitelikteki uluslararası sorunları çözmeye ve ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası işbirliğini sağlamak ve

4- Bu ereklere ulaşılması yolunda ulusların giriştikleri eylemlerin uyumlaştığı bir odak olmak.”

Yine BM Şartının 2. maddesinde BM ilkelerine değinilmiştir. Buna göre;

“Birleşmiş Milletler örgütü ve üyeleri, 1. Maddede belirtilen amaçlara ulaşmak üzere aşağıdaki ilkelere uygun biçimde hareket edeceklerdir:

1. Örgüt, tüm üyelerinin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulmuştur.

2. Tüm üyeler, üyelik sıfatından doğan hak ve çıkarlardan tümünün yararlanmasını sağlamak için, işbu Antlaşma'ya uygun olarak üstlendikleri yükümlülükleri iyi niyetle yerine getirirler.

3. Tüm üyeler, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını, uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde, barışçı yollarla çözerler.

4. Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletler'in Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar.

5. Tüm üyeler, örgütün işbu Antlaşma gereği giriştiği tüm eylemlerde örgüte her türlü yardımı yaparlar ve Birleşmiş Milletler tarafından aleyhinde önleme ya da zorlama eylemine girilen herhangi bir devlete yardım etmekten kaçınırlar.

6. Örgüt, Birleşmiş Milletler üyesi olmayan devletlerin de, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasının gerektirdiği ölçüde bu ilkelere uygun biçimde hareket etmesini sağlar.

7. İşbu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler'e herhangi bir devletin kendi iç yetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi, üyeleri de bu türden konuları işbu Antlaşma uyarınca bir çözüme bağlamaya zorlayamaz; ancak, bu ilke, VII. Bölüm'de öngörülmüş olan zorlayıcı önlemlerin uygulanmasını hiçbir biçimde engellemez.”

Kısasa BM, dünya barışını korumak, halkların eşitliğini ve dostluğunu sağlamak, insan hak ve özgürlüklerini korumak gibi amaçlara gerçekleştirmek için çalışır. BM bu amaçlara ulaşmak için, üye devletlerin egemen ve eşitliği çerçevesinde, üye devletlerin hak ve yükümlülüklerini yerine getirmesini, üye devletlerarasındaki uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözümlenmesini, üye

devletlerin başka bir devletin bütünlüğüne veya siyasal bağımsızlığına karşı kuvvet kullanmaktan kaçınmalarını, BM üyesi olmayan devletlerinde barış ve güvenliğini koruma ilkelerini benimsemiştir. Bu bağlamda, 1951 Sözleşmesi'nin 1. maddesinin (F) fıkrasının (c) bendinde, "Birleşmiş Milletler'in amaç ve ilkelerine aykırı fiillerden suçlu olduğuna; dair hakkında ciddi kanaat mevcut olan bir kişi hakkında uygulanmayacaktır." hükmü yer aldığı için yukarıda belirtilen amaç ve ilkelere aykırı fiillerde bulunan kişiler mülteci statüsü elde edemeyeceklerdir.

Aynı yönde bir düzenleme de İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 14/2. maddesinde yer alır. Burada, Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine aykırı eylemlerden doğan kovuşturma durumunda bu kişilerin sığınma hakkından yararlanılamayacağı belirtilmiştir.

1951 Sözleşmesinin 1. maddesinin F fıkrasının (c) bendi torba bir düzenlemedir. (a) bendi kapsamına girmeyen kişilerin (c) bendine göre değerlendirilmesi amacıyla bu düzenlemenin yapıldığı literatürde öne sürülür.²⁰⁷

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından yayımlanan Elkitabı'nda ise, bu ilkelere aykırı bir eylemde bulunmuş kişinin, ancak bir üye devletin bu ilkeleri çiğnemesine araç olabilecek konumda olacak biçimde o devlet içinde söz sahibi olması gerektiği vurgulanmaktadır ve söz konusu hükmün bu güne değin uygulandığına ilişkin bir tek örneğe rastlanılmadığı belirtilmektedir.²⁰⁸

C- 1951 Sözleşmesi'ne Göre Ev Sahibi Ülkelerin Yetki ve Sorumlulukları:

²⁰⁷ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 144

²⁰⁸ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 40

1951 Sözleşmesi, mültecilerin sığındıkları ülkelerde kalış süreleri içinde devletlerin sorumluluklarını da ayrıntılı biçimde belirtmiştir. Sözleşmesinin 17. maddesi Gelir Getirici İşler başlığı altında;

“1- Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden her mülteciye, ücretli bir meslekte çalışmak hakkı bakımından, aynı şartlar içinde yabancı bir memleketin vatandaşına uyguladıkları en müsait muameleyi uygulayacaklardır.

2- Her halde ulusal işgücü piyasasını korumak amacıyla, yabancılara veya yabancıların çalıştırılmalarına konan sınırlama tedbirleri, bu Sözleşme'nin, ilgili Taraf Devlette yürürlüğe girdiği tarihte söz konusu tedbirlerden muaf tutulan veya aşağıdaki koşullardan birine sahip olan mültecilere uygulanmayacaktır:

(a) Ülkede üç yıl ikamet etmiş olmak;

(b) İkamet ettiği ülkenin vatandaşı olan bir kimse ile evli bulunmak. Eşini terk etmiş olan bir mülteci bu hükümden istifadeyi iddia edemeyebilir;

(c) İkamet ettiği ülkenin vatandaşlığını taşıyan bir veya daha fazla çocuğu olmak.

3- Taraf Devletler, ücretli mesleklerde çalışmak bakımından bütün mültecilerin ve özellikle ülkelerine, bir işçi bulma programına yahut göçmen getirme planına göre girmiş olan mültecilerin haklarını, vatandaşlarına tanıdıkları çalışma haklarıyla aynı noktaya getirme konusuna sıcak bakacaklardır.”

Sözleşmenin 18. maddesinde ise; *“Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, tarım, sanayi, küçük sanatlar ile ticaret sahalarında kendi işyerlerini açmak ve sanayi, ticari şirketler kurmak haklarıyla ilgili olarak, mümkün olduğu kadar müsait ve her halde genel olarak aynı şartlardaki yabancılara tanındıklarından daha az müsait olmayan muameleyi uygulayacaklardır.”*

Sözleşmenin 20. maddesinde mültecilerin nasıl muamele görececeği şöyle anlatılır: *“Bütün nüfusun tabi olduğu ve nadir bulunan maddelerin genel dağıtımını düzenleyen bir vesika usulün mevcut bulunduğu hallerde, mültecilere vatandaşlar gibi muamele edilecektir.”*

21. madde ise mültecilerin konut hakkından bahsetmektedir. Buna göre; *“Taraf Devletler, konut edinme bakımından, bu konu yasalar ve yönetmeliklerle düzenlendiği ya da kamu makamlarının kontrolüne tabi olduğu oranda, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, her halde genel olarak aynı şartlar altındaki yabancılara uygulanandan daha az olmayacak biçimde, mümkün olduğu kadar müsait bir muamele sağlayacaklardır.”* Sözleşmenin 18, 20 ve 21. maddeleri eşitlik ilkesini üzerinde durulmuş, mültecilerin ev sahibi ülke vatandaşlarıyla bu maddelerdeki haklar çerçevesinde eşit olduğu belirtilmiştir. 27. maddeye göre; *“Taraf Devletler, ülkelerinde bulunan ve geçerli bir seyahat belgesine sahip olmayan her mülteciye kimlik kartı çıkartacaklardır.”*

28. maddeye göre de taraf devletler ülkelerinde yasal olarak ikamet eden mültecilere ulusal güvenlikleri veya kamu düzenleriyle ilgili engelleyici ciddi sebepler bulunmadıkça, kendi toprakları dışında seyahatlerini temin edecek seyahat belgelerini vereceklerdir.²⁰⁹

D- Mülteciliğin Sona Ermesini Gerektiren Durumlar:

²⁰⁹ İsmail CİVELEK, a.g.e. s. 102

Mülteci statüsü, bir geçiş olgusudur. Bu bakımdan, mülteci ya kendi ülkesinin korumasını kazanır veya bu gerçekleşmezse sürekli olarak bir uluslar arası koruma talep edebilir. 1951 Sözleşmesi'nin 1. maddesinin (A) fıkrası kapsamına giren ve mülteci statüsüne alınan kişiler hakkında, 1951 Sözleşmesi'nin uygulamadan kaldırılmasını içeren, özellikle mültecinin kendi ülkesinin korumasını yeniden kazanması ile buna paralel hükümler 1. maddesinin (C) fıkrasında altı bent halinde gösterilmektedir.²¹⁰

1951 Sözleşmesi'nin (C) fıkrası şöyledir:

“Yukarıdaki kısım A'da belirtilen hükümlerin kapsamına giren her kişi eğer:

1- Vatandaşı olduğu ülkenin korumasından kendi isteği ile tekrar yararlanırsa veya

2- Vatandaşlığını kaybettikten sonra kendi arzusu ile tekrar kazanırsa; veya

3- Yeni bir vatandaşlık kazanmışsa ve vatandaşlığını yeni kazandığı ülkenin himayesinden yararlanıyorsa veya

4- Kendi arzusu ile terk ettiği veya zulüm korkusu ile dışında bulunduğu ülkeye kendi arzusu ile tekrar yerleşmek üzere dönmüşse veya

5- Mülteci tanınmasını sağlayan koşullar ortadan kalktığı için vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanmaktan sakınmaya artık devam edemezse;

İşbu fıkra, vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden yararlanmayı reddetmek için önceden geçerli zulme ait haklı sebepler ileri sürebilen,

²¹⁰ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 144–145; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 28–29

bu maddenin A 1 Kısmı'nın kapsamına giren bir mülteciye tatbik olunmayacaktır;

6- Tabiiyetsiz olup da, mülteci tanınmasını yol açan koşullar ortadan kalktığı için, normal ikametgahının bulunduğu ülkeye dönebilecek durumda ise; Ancak işbu fıkra, normal ikametgahının bulunduğu ülkeye dönmeyi reddetmek için önceden maruz kaldığı zulme bağlı haklı sebepler ileri sürebilen, bu maddenin A 1 kısmının kapsamına giren bir mülteciye uygulanmayacaktır.

Bu kişiye, işbu Sözleşme'nin uygulanması sona erecektir.”

Görüldüğü üzere, mülteci statüsünün kaybedilmesi ile ilgili (C) fıkrasının ilk dört bendi, mültecinin kendi isteği-arzusu ile statüsünün kaybedilmesine ilişkin hükümleri kapsamaktadır. Diğer son iki bent ise, kişinin mülteci statüsüne girmesine neden olan baskı ve zulmün ortadan kalkması ve bunun sonucu uluslar arası himayeye gerek kalmaması ile ilgili hükümleri içermektedir.²¹¹

Bu fıkranın dar yorumlanması gerektiği öne sürülmektedir. Kıyas yoluyla fıkranın içeriğinin genişletilemeyeceği de söylenmektedir.²¹²

Sözleşmenin 1 C fıkrası, mülteci statüsünün iptali ile ilgili değildir. Ancak, mülteci statüsü kazanmış bir kimseye aslında bu statünün başlangıçta verilmemesi gerektiğinin sonradan ortaya çıktığı hallere de rastlanabilir. Böyle durumlarda, ilgiliye mülteci statüsü tanınması için alınmış bulunan karar normal olarak iptal edilir.²¹³

²¹¹ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 145–146; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 29

²¹² BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 29

²¹³ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 29

Aşağıda 1951 Sözleşmesi'nin (C) fıkrasının bendleri tek tek incelenecektir.

1- Vatandaşı Olduğu Ülkenin Korumasından Kendi İsteği İle Yeniden Yararlanma:

1951 Sözleşmesi'nin (C) fıkrasının (1) numaralı bendi, "...Vatandaşı olduğu ülkenin korumasından kendi isteği ile tekrar yararlanırsa veya..." hükmünü taşımaktadır. Bu hüküm, resmen ülke vatandaşlığını kaybetmeyen ve ülkesi dışında bulunan mültecilerle ilgili olup mülteciliğin kaybedilmesi durumunu belirlemektedir. Mültecinin, iradi olarak kendi ülkesinin korumasını yeniden kazanması ve bundan yararlanması durumunda, artık uluslar arası korumaya ihtiyacı kalmadığı düşüncesine dayanmaktadır. Bu nedenle, bu hüküm mülteciliğin kaybedilmesiyle ilgili en doğal bir olguyu vurgulamaktadır.²¹⁴ Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus "gönüllü" olarak mültecinin kendi ülkesinin korumasından yararlanmasıdır. Gönüllülük ilkesinin mevcut olmaması durumunda bu hükmün uygulanma olanağı bulunmamaktadır. Ülkesine geri dönmeye ve onun korumasından yararlanmaya zorlanan kişiler mülteci statüsünü kaybetmeyeceklerdir. Mültecinin iradesinin sakatlanması durumunda (cebir, ikrah gibi sebeplerle) yine statünün yitirilmediği kabul edilmelidir.

Mülteci keza, kontrolü dışındaki şartlar sebebiyle vatandaşı olduğu ülkenin bir himaye tedbirine başvurmak zorunda kalabilir.²¹⁵ Bu durumda da statüsünü kaybetmediği kabul olunmalıdır.

Ülkesinin pasaportunu almak veya süresini uzatmak veya ülkesi ile ilgili ticari ve sanayi ilişkiler kurmak ve geliştirmek amaçlarıyla milli elçiliğine veya konsolosluğuna başvuruda bulunulması, ülkesinin korumasından yararlanma amacına yönelik olduğu yönünde yorumlanmaktadır. Ancak, salt

²¹⁴ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 146–147; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 30

²¹⁵ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 30

pasaporta sahip olma, yasal olarak geçerli dahi olsa, doğrudan korumadan yararlanma niyeti olduğu anlamına da gelmemelidir. Her olayı, kendi koşulları içerisinde değerlendirmek gerekmektedir.²¹⁶

Son olarak ülke koruması gerçekleşmeden mültecilik statüsü kaybedilmez. Korumanın gerçekleşmemesi halinde, kişinin mültecilik statüsünün kaybetmesi söz konusu olamayacaktır.²¹⁷

2- Vatandaşlığını Kaybettiği Ülkenin Vatandaşlığını Yeniden Kazanması:

1951 Sözleşmesi'nin 1. maddesinin (C) fıkrasının (2) numaralı bendi, "...Vatandaşlığını kaybettikten sonra kendi arzusu ile tekrar kazanırsa..." şeklindedir. Burada ülke korumasından yararlanma durumundan sonra kaybedilen vatandaşlığın yeniden mültecinin kendi arzusuyla kazanması durumu düzenlenmiştir. Vatandaşlığı kazanma ile uluslararası korumaya ihtiyaç kalmayacaktır. Temelde amacımız mültecileri korumaktır. Bu koruma mültecinin kendi devleti tarafından sağlanamazsa uluslararası toplum tarafından sağlanmaktadır. Mültecinin devleti onu tekrar koruma altına almışsa artık uluslararası korumaya gerek kalmayacaktır.

Vatandaşlığa alınma, vatandaşlığı kazanma veya kaybetme her devletin iç hukuk kuralları çerçevesinde şekillenir. Egemenlik ilkesi çerçevesinde her devlet kendi kurallarını koyar. Bu bağlamda vatandaşlıkta egemenlik ilkesi doğrultusunda her devletin kendi inisiyatifindedir.

Devletin mülteci statüsünde bulunan daha önce vatandaşlığını kaybettiği kişiyi, yeniden vatandaşlığına tek taraflı bir işlemle alması, (2) numara bend de öngörülen biçimde, o kişinin kaybettiği vatandaşlığı kendi isteği ile tekrar kazanması anlamına gelmez. Mültecinin bu vatandaşlığı kabul etmesi

²¹⁶ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 147; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 29

²¹⁷ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 147–148

gerekir. Burada esas olan, mültecinin kaybettiği vatandaşlığı yeniden kazanma niyet ve amacını ortaya koymuş olmasıdır. Vatandaşlığı kazanma durumu, açıklığa kavuşmadığı sürece mülteci statüsünün kaybedilmesi söz konusu edilemez.²¹⁸

3- Vatandaşlığı Kazanılan Yeni Ülkenin Korumasından Yararlanma:

1951 Sözleşmesinin 1. maddesinin C fıkrasının 3. bendinde “Yeni bir vatandaşlık kazanmışsa ve vatandaşlığını yeni kazandığı ülkenin himayesinden yararlanıyorsa” hükmü yer almaktadır. İlk bend de vatandaşı olduğu ülkenin korumasından kendi isteğiyle yararlan, ikinci bend de vatandaşlığını kaybettiği ülkenin vatandaşlığını kendi arzusuyla kazanma, bu bend de ise yeni bir vatandaşlık kazanma ve bu vatandaşlığını kazandığı ülkenin korumasından yararlanma durumu söz konusudur. Burada sözleşmeyi düzenleyenler çeşitli olasılıkları sıralamışlardır. Bu sıralamanın belli kurallar çerçevesinden yapıldığı düşünülmektedir. Sadece mantıki bir sıralama yapılmıştır.

Mülteci statüsündeki kişinin, Sözleşme’nin 34. Maddesine göre, “*Taraf Devletler, mültecileri özümlemeyi ve vatandaşlığa almayı her türlü imkan ölçüsünde kolaylaştıracaklardır. Vatandaşlığa alma işlemlerini çabuklaştırmaya ve bu işlemlerin masraf ve resimlerini her türlü imkan ölçüsünde azaltmaya özel çaba göstereceklerdir.*” Bu madde ile mülteciyi kabul eden devlete bir yükümlülük yüklenmektedir. Amaç mültecilerin uluslararası korumadan ziyade bir devlete bağlı olarak korunmasını sağlamaktır. Bunun yanı sıra üçüncü ülkelerin vatandaşlığını kazanmada söz

²¹⁸ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 148–149; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 32

konusu olabilir. Üçüncü ülkenin vatandaşlığını kazanma ile ikamet ülkesinin vatandaşlığını kazanma arasında nitelik olarak bir fark bulunmamaktadır.

4- Terk edilen veya Zulüm Korkusu ile Dışında Bulunduğu Ülkeye Yerleşmek Üzere Dönme:

1951 Sözleşmesi'nin 1. maddesinin C fıkrasının 4. bendinde; "*Kendi arzusu ile terk ettiği veya zulüm korkusu ile dışında bulunduğu ülkeye kendi arzusu ile tekrar yerleşmek üzere dönmüşse*" hükmü yer almaktadır.

Mülteci statüsünün kazanılmasının temel şartı yabancı olmaktır. Yabancı olmaktan kastedilen ise ya o ülkenin vatandaşı olmamak ya da vatansız olmaktır. Eğer iltica talebinde bulunan yabancı değilse, 1951 Sözleşmesi'ne göre mülteci olması da söz konusu değildir. Bu nedenle zorunlu olarak ayrıldığı ülkeye geri dönen kişi mülteci statüsünü kaybedecektir. Bir kimse mülteci statüsünü kazandıktan sonra ayrıldığı ülkeye kısa süreliğine dönmesi kişinin mülteci statüsünü kaybettiği anlamına gelmez. Mülteci sorunun en iyi çözüm yolu ise, mültecinin terk etmek zorunda kaldığı ülkeye kendi özgür iradesiyle dönmesidir. Bu durumda 1951 Sözleşmesi'nin (C) fıkrasının (4) numaralı bendinde, "Kendi rızası ile terk ettiği veya zulüm korkusu ile dışında kaldığı ülkeye kendi isteği ile tekrar yerleşmek üzere dönmüşse;" şeklinde açıklanmaktadır.²¹⁹

Bu hükümde yer alan en önem şart, terk edilen veya dışında kalınan ülkeye mülteci statüsünde olan kişinin kendi özgür iradesiyle yerleşmek amacıyla dönmesidir. Bu kişi vatandaşlık hakkına sahip bir kişi olabileceği gibi, vatansız bir kişide olabilir. Bu bakımdan, bu bend; asıl vatandaşı olduğu ülkeye veya vatansız ise, daimi ikametgâhı ülkesine yerleşmek amacıyla dönen kişileri kapsamaktadır.²²⁰

²¹⁹ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 151; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 33

²²⁰ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 151; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 33

BMMYK ve diğer uluslararası kuruluşlar, özgür iradeye dayalı olarak yerleşmek amacıyla ülkeye dönüşü, mülteci sorununun en iyi çözümü olduğunu kabul etmektedir. Vatana dönüş olarak değerlendirilen bu durum, BMMYK'nin gözetimi altında gerçekleştirilmektedir.²²¹

5- Mültecilikle İlgili Koşulların Ortadan Kalkması Nedeniyle Ülkesinin Korumasını Reddedememe:

1951 Sözleşmesinin 1. maddesinin C fıkrasının 5. bendinde; “*Mülteci tanınmasını sağlayan koşullar ortadan kalktığı için vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanmaktan sakınmaya artık devam edemezse;* hükümü yer alır.

Mülteci statüsünün kazanılması ile ilgili koşullar 1951 Sözleşmesi'nin 1. maddesinin (A) fıkrasında yer almaktadır. Bu koşullardan biri de “zulme uğramaktan haklı nedenlerle korkma” olgusudur. Bu olgunun ülkesinde tamamen ortadan kalkması ve korumanın tam anlamıyla sağlanmış olması durumunda, mültecinin ülkesinin korumasını reddetmesine ve uluslar arası korumadan yararlanmasına imkân kalmamakta ve dolayısıyla mültecilik statüsü kaybedilmektedir. Mülteciliğin bu şekilde kaybedilmesi ile ilgili hüküm, Sözleşme'nin 1. maddesinin (C) fıkrasının (5) numaralı bendinde, “*Mülteci tanınmasını sağlayan koşullar ortadan kalktığı için vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanmaktan sakınmaya artık devam edemezse;*” şeklinde belirtilmektedir. Bu hükümde yer alan “Koşullardan” amaç; Irk, din, tabiiyet, belirli bir gruba mensup olmak veya siyasi görüşler yüzünden meydana gelmiş olan zulüm korkusuna kaynaklık eden nedenlerin köklü biçimde, tamamen ortadan kaldırılmış olmasıdır. Geçici nitelikteki düzenlemeler bu düzenleme bağlamında önemsizdir. Mültecinin ülkesinin

²²¹ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 151–152

koşullarındaki değişikliği yanlış değerlendirmesi nedeniyle mülteci sıfatını kaybı söz konusu olmayacak, mülteci bu hatasından yararlanacaktır.²²²

6- Mültecilikle İlgili Koşulların Ortadan Kalkması Nedeniyle Daimi İkamet Ülkesine Dönme Durumu:

Mülteci statüsünün kaybedilmesiyle ilgili bu son hüküm, 5. bendin benzeri olup, daimi ikamet ettiği ülkeye geri dönen vatansız kişileri kapsamaktadır. Söz konusu 6. bend, “...Tabiiyetsiz olup da, mülteci tanınmasını yol açan koşullar ortadan kalktığı için, normal ikametgahının bulunduğu ülkeye dönebilecek durumda ise...” şeklindedir. Bu bendin ikinci cümlesi; statüleri anlaşmalardan doğan mültecileri istisna kılmakta ve bu mültecilerin daimi ikamet ettikleri ülkeye dönmeyi reddetme hakları olduğunu açıklamaktadır.²²³

E- Sınırdışı Edilme ve Mülteciliğin Sona Ermesi:

1951 Sözleşmesine göre sığınılan devletin ilke olarak sığınan kişiyi sınırdışı etmeme yükümlülüğü bulunmaktadır. Ancak, ulusal güvenlik ya da kamu düzeni nedenleri ile bir devletin ülkesine sığınan kişileri sınır dışı etme yetkisi saklı tutulmuştur.²²⁴

Ülkesini terk etmek zorunda kalan ve geri dönemeyen mültecilerin durumu diğer insani yardım talep edenlerden farklıdır. Bu fark, onların mutlak surette uluslar arası koruma ihtiyacı içinde bulunmalarından kaynaklanmaktadır.²²⁵

²²² M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 153–154; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 33–34

²²³ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 154; BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 34

²²⁴ Hüseyin PAZARCI, **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitabevi, Ankara–2008, s.216

²²⁵ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 155

Temel hak ve özgürlüklerin sağlanması ve korunması devletlerin asli görevidir. Ancak, pek çok mülteci olayında; devlet terörü, devletin uyguladığı baskı ve zulüm söz konusudur. Böyle durumlarda devlet korumamasından söz edilemez. Devletleri tarafından korunmaya kişiler uluslararası koruma altına alınırlar. Bu koruma mültecilerin güvenle ülkelerine dönünceye veya başka bir devletin vatandaşlığından yararlanıncaya kadar devam eder.²²⁶

Bugün, mülteci hukukunda kendi istekleri dışında ger gönderilmeleri halinde yaşam ve özgürlüğü tehlike altına girebilecek kişilerin geri gönderilmemeleri kabul edilmiştir. Literatürde “geri göndermeme (non refoulement)” olarak ifade edilen bu kural, Uluslar arası korumanın özünü, temel dayanağını oluşturmaktadır. Söz konusu ilkeye göre, iltica talebinde bulunan kişi yaşam ve özgürlüğünün tehlike altında olacağı varsayılan bir ülkeye geri gönderilemez. Bu ilke, yaşama hakkı ve işkence, kötü muamele, insanlık dışı aşağılayıcı ceza ve muameleye maruz kalmama hakkı gibi temel insan haklarının korunmasını amaçlamaktadır.²²⁷

Bir mültecinin zorla geri gönderilmeye veya zulüm riski olan bir yere geri gönderilmeye karşı korunma hakları Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesinde belirtilmiştir: *“Hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tâbiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade (“refouler”) etmeyecektir.”* Md. 33/1

Zulüm riski olan yere geri gönderme (refulman) aynı zamanda İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşmede (Madde 3); 1949 Dördüncü Ceneva Sözleşmesinde (Madde 45 paraf.4); Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası

²²⁶ M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 155

²²⁷ Ceyda ÜMİT; Erişim: www.yayin.adalet.gov.tr 06.06.2009; M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 155

Sözleşmesinde (Madde 7), Kaybolmaya Karşı Herkesin Korunması Hakkında Bildiride (Madde 8), Kanun dışı, Keyfi ve Yargısız İnfazların Etkili bir şekilde Önlenmesi ve Soruşturulması Hakkında Prensiplerde (İlke 5) de açıkça veya yoruma bağlı olarak yasaklanmıştır.

Buna ek olarak, zulüm riski olan yere geri gönderme (refulman), İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya dair Avrupa Sözleşmesi (Madde 3), Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi (Madde 22.), ABÖ Mülteci Sözleşmesi (Madde 2) ve Arap dünyasındaki Mültecilerin ve Yerinden Edilmiş Kişilerin Korunmasına dair Kahire Sözleşmesinin de dahil olduğu bazı bölgesel insan hakları belgeleriyle açıkça veya yoruma bağlı olarak yasaklanmıştır.

Geri göndermenin yasaklanmasının Uluslararası Teamül Hukukunun bir parçası olduğu genel kabul görmüştür. Bu 1951 Sözleşmesine taraf olmayan devletlerin de zulüm riski olan yere geri göndermeme ilkesine saygı duyması gerektiği anlamına gelmektedir.

Bir mülteciye sığınma hakkı veren ülke, mültecinin geri göndermeden korunacağına, mültecinin insan haklarına saygı duyup koruyacağına ve kalıcı bir çözüm bulunana kadar mültecinin topraklarında kalmasına izin vereceğine dair yükümlülüklerini kabul eder. Sığınma hakkı tanımak Devlet egemenliğinin barışçı ve insani bir eylemidir ve mültecinin menşei ülkesi başta olmak üzere hiçbir Devlet tarafından düşmanca bir tavır olarak algılanmamalıdır. Teknik olarak “sığınma alma hakkı” mevcut değildir: böyle bir hak hukuken bağlayıcılığı olan hiçbir uluslararası belgede yer almamaktadır. Ancak, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde (1948), “herkes zulüm karşısında başka memleketlerden mülteci olarak kabulü talep

etmek ve memleketler tarafından mülteci muamelesi görmek hakkını haizdir” (Madde 14) ifadesi yer almaktadır.²²⁸

Geri göndermeme (Non refoulement) ilkesinin ihlali aşağıdaki koşullarda gerçekleşir:

— Başka bir yerde sığınma talep etme hakkı olmayan sığınmacıların sınırda reddedilmeleri;

— Bir mültecinin, sığınma ülkesinden, yaşamı, özgürlüğü veya fiziksel güvenliğinin tehlike içinde olabileceği topraklara sınır dışı edilmesi ve/veya

— Mültecilerin zulüm korkusu içinde oldukları menşei ülkelerine zorla geri gönderilmeleri veya zulüm korkusu içinde oldukları menşei ülkelerine sınır dışı edilme ihtimali bulunan bir ülkeye gönderilmeleri.

Geri göndermeme ilkesi, yukarıda ikinci şıkta belirtilen, “dolaylı gönderme” yolunu da yasaklamaktadır. Bu ilkeye göre kişi, bulunduğu ülke tarafından, daha sonra hayatının veya özgürlüğünün tehlikede olacağı bir başka ülkeye de gönderilmeme teminatına sahiptir.²²⁹

Devletler, 1951 Sözleşmesi ve Uluslararası Teamül Hukuku gereği zulüm riski olan yere geri göndermeme ilkesini gözetmek zorundadır. Bu ilkeye aykırı davranıldığında ya da aykırı davranılacağına dair bir işaret olduğunda, BMMYK yetkili merciler nezdinde müdahalede bulunur ve gerekli olduğuna kanısına varırsa kamuoyunu bilgilendirir. Bazı durumlarda, geri

²²⁸ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Mültecilerin Korunması: **Parlamenteler İçin Elkitabı**, s. 14; BMMYK STK’lar İçin Elkitabı, Erişim:

<http://www.unhcr.org.tr/MEP/index.aspx?pageId=162> 30.05.2009; Nuray EKŞİ, **Yabancılar Hukukuna İlişkin Temel Konular**, Beta Yayınları, İstanbul–2006, s. 65–71

²²⁹ Ceyda ÜMİT; Erişim: www.yayin.adalet.gov.tr 06.06.2009

gönderme ile karşı karşıya kalan kişiler, İşkenceye Karşı Komite gibi insan hakları mekanizmalarına başvurabilirler.²³⁰

Uluslar arası Af Örgütü, Türkiye'nin defalarca, hukuki olmayan yollardan onlarca İranlı sığınmacıyı geri gönderdiği ya da Kuzey Irak'a sınır dışı ettiğini ileri sürmektedir. Bunun yanında, İran ve Türkiye arasında konuyla ilgili ikili birçok anlaşmanın var olduğu bilinmektedir. Bu anlaşmalar arasında "sınır güvenliğini artırma önlemleri" ve "ülkelerin bütünlüğü ile hukuk sistemlerin tahrip ve ayrılıkçı amaçlar güden terörist eylemlerin önlenmesi" anlaşmaları da vardır.²³¹

Mültecinin geri göndermeme ilkesinden yararlanması Pazarcı'ya göre o kadar önemlidir ki, bir devletin ilke olarak uluslararası hukuka aykırı olduğu kabul edilen diplomatik sığınma tanınması durumunda bile, bir kere belli bir kişiye bu sıfatı tanıdıktan sonra, onu artık geri göndermemesi yönünde anlaşılmalıdır.²³²

Sınırdışı edilmeme veya iade etme yasağı olarak anılan bu kural, 1951 Sözleşmesi'nin 33. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenmiştir. Geri göndermeme yasağı ile birlikte, mülteci statüsünden yararlanabilecek kişileri, usulsüz girişlerini veya bulunuşlarını geçerli sebepleriyle anlatmaları koşuluyla, Akid Devlet ülkesine usulsüz giriş durumları nedeniyle herhangi bir cezaya çarptırılmayacakları da Sözleşme'nin 31. maddesinin (1) numaralı fıkrasında hüküm altına alınmıştır.²³³

1951 Sözleşmesinin 32. maddesinin 1. fıkrasına göre; *"Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak bulunan bir mülteciyi, ulusal güvenlik veya kamu*

²³⁰ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Mültecilerin Korunması: **Parlamenteler İçin Elkitabı**, s. 14; BMMYK STK'lar İçin Elkitabı, Erişim:

<http://www.unhcr.org.tr/MEP/index.aspx?pageId=162> 30.05.2009; Nuray EKŞİ, **a.g.e.** s. 65–71

²³¹ Önder BETER, **a.g.e.** s. 25

²³² Hüseyin PAZARCI, **a.g.e.** s. 215

²³³ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 156–157

düzeni ile ilgili sebepler dışında sınır dışı edemeyeceklerdir.” Yine sözleşmenin 33. maddesinin 2. fıkrasında ; “*...bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi sebepler bulunan veya özellikle ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümlle mahkum olduğu için söz konusu ülkenin halkı açısından bir tehlike oluşturmaya devam eden bir mülteci, işbu hükümden yararlanmayı talep edemez.*” hükmü yer almaktadır. Bu iki hüküm birlikte değerlendirildiğinde devletin sınırdışı etme yetkisini kullanabileceği görülür.

1951 Sözleşmesi’nin 33. maddesinde düzenlenen sınır dışı veya iade etme yasağının istisnası, “Sınır dışı etme” başlıklı 32. maddenin 1. fıkrasında, “Taraf Devletler, ülkelerinde yasal olarak bulunan bir mülteciyi, ulusal güvenlik veya kamu düzeni ile ilgili sebepler dışında sınır dışı edemeyeceklerdir.” biçiminde düzenlenmiştir. 1951 Sözleşmesinin 32. maddesinde yer verilen hükümdeki, “ulusal güvenlik ve kamu düzeni” kavramları, oldukça kapsamlı ve tanımları güç kavramlardır. Ancak, bu kavramlar; Anayasalarda düzenlenen temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması yoluyla toplu halde yaşama gereğinin sonucu olarak devlet ve millet bütünlüğünün korunması amacıyla ortaya çıkmışlardır. Ulusal güvenlik; bir ülkenin gerek dış gerekse iç yönlerden her türlü tehlikelerden uzak tutulması hali olarak kabul edilmektedir. Bu kavram 9 Kasım 1983 tarihli ve 2945 sayılı Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu’nun²³⁴ 2. maddesinin (b) bendinde, “Devletin anayasal düzeninin, milli varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dahil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanması” biçiminde tanımlanmıştır. Milli güvenlik ve Kamu Düzeni Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesinin 2. fıkrasında, yine Milli Güvenlik ve Kamu Düzeni kavramları 1982 Anayasası’nın²³⁵ Temel Haklar ve Ödevleri düzenleyen ikinci kısmının 20, 21, 26, 31, 33, 34, 51.

²³⁴ 11.11.1983 Tarih ve 18218 Sayılı R. G.

²³⁵ 09.11.1982 Tarih ve 2709 Sayılı R. G.

maddelerinde yer almaktadır. Bu kavramlar devletler için büyük öneme sahip olduğundan mültecilerin sınır dışı edilmeleri mümkündür.²³⁶

Mültecinin bulunduğu ülke mevzuatına göre, ulusal güvenlik veya kamu düzeni bakımından zararlı olduğunun tespiti halinde, Sözleşme'nin 32. maddesi uyarınca mülteci sınır dışı edilir ve dolayısıyla statüsüne son verilir. Bu konu, 33. maddenin (2) numaralı fıkrasında "...bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi sebepler bulunan" şeklinde daha da genişletilerek bir kez daha teyit edilmiştir. Bununla birlikte, mülteci sınırdışı edilmeden önce suçsuzluğunu ispat etme hakkı kendisine tanınmalıdır. Ayrıca, 32. maddenin 3. fıkrasına göre, *"Taraf Devletler bu gibi bir mülteciye, diğer bir ülkeye yasal olarak kabulünü sağlayabilmesi için makul bir süre tanıyacaklardır. Taraf Devletler, bu süre içinde, gerekli gördükleri içişleriyle ilgili her hangi bir önlemi alma hakkını saklı tutarlar."* Burada dikkati çeken nokta mültecinin diğer ülkeye kabulü için makul bir süre tanınmasıdır.²³⁷

Sınır dışı veya iade etme yasağının bir istisnası ve mülteci statüsünün sona ermesi nedenlerinden biri de, 1951 sözleşmesi'nin 33. maddesinin 2. fıkrasında, "... bilhassa vahim bir cürümden dolayı katileşmiş bir hükümlü mahkum olduğu için mezkur memleket topluluğu için bir tehlike teşkil eden bir mülteci işbu hükümden istifadeyi talep edemez." şeklinde belirtilmektedir. Ancak, 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı Yeni Türk Ceza Kanunu²³⁸ ile cürüm ve kabahat ayırım kaldırılmıştır. Kabahatler, 5326 sayılı Kabahatler Kanunu²³⁹ ile düzenlenmiştir. 1951 Sözleşmesi'nin 33. maddesinin 2. fıkrasında geçen "cürüm" ifadesinden ne anlaşılması gerektiği sorunu ortaya çıkmıştır. Ayrıca maddede vahim bir cürümden mahkum olma ve bu mahkumiyet nedeniyle de toplumda bir tehlike oluşturma şeklinde iki

²³⁶ M. Tevfik ODMAN, *Mülteci Hukuku*, s. 158–159

²³⁷ M. Tevfik ODMAN, *Mülteci Hukuku*, s. 159

²³⁸ 12.10.2004 Tarih ve 25611 Sayılı R. G.

²³⁹ 31.03.2005 Tarih ve 25772 (Mükerrer) Sayılı R. G.

unsurun gerçekleşmesi durumunda mültecinin sınır dışı edilebileceği vurgulanmaktadır.²⁴⁰

Burada temel sorun “cürüm” ifadesinden Yeni Türk Ceza Kanunu bağlamında ne anlaşılması gerektiğidir. Kanaatimizce 1951 Sözleşmesi’nin kabul edildiği dönemde yürürlükte olan 765 sayılı Eski Türk Ceza Kanununda düzenlenen cürümlerin Yeni Türk Ceza Kanununa olan yansımaları sorunun çözümünde yol gösterici olabilir. Aynı zamanda şunu belirtmek gerekir ki, yeni ceza adalet sisteminde Türk Ceza Kanununda düzenlenen suçlardan hiç biri kabahat türünden değildir. Çünkü kabahatler ayrı bir kanunda düzenlenmiştir. Burada sorunun çözümü somut olayın özelliklerine göre olmalıdır.

1951 Sözleşmesi’ne geri dönersek bir mültecinin bir suçtan (sözleşmedeki ibaresiyle cürümden) mahkumiyet hali, sınır dışı edilme için yeterli neden sayılmamaktadır. Vahim bir suç işleyen mülteci, bulunduğu ülke yasalarına tabi olup, suçun ağır olup olmadığı konusu uygulanan yasa hükümleri çerçevesinde değerlendirilecektir. Durumu, bu hüküm içinde değerlendirilen bir mültecinin sınır dışı edilmeme hakkından yararlanması mümkün olmadığından, mülteci statüsüne son verilerek sınır dışı edilmektedir. Bu gibi kişilerin, Sözleşme’nin 1. maddesinin (F) fıkrasının (b) bendi uyarınca da diğer ülkeler tarafından mülteci olarak kabul edilmeleri de mümkün olamamaktadır.²⁴¹

Bu hükmün, Sözleşme’ye konulmasını amacının, Sözleşme’nin 1. maddesinin (F) fıkrasının (b) bendinde yer alan mülteci statüsünün kaybedilmesi ile ilgili, “Mülteci sıfatıyla kabul edildiği memlekete ilticadan evvel iltica memleketi dışında ağır bir genel suç işlediği;” şeklindeki hükme paralellik sağlaması ve böylece bu gibi kişilerin, Uluslar arası korumaya layık

²⁴⁰ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 159–160

²⁴¹ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s.160

olmayan kişiler arasına alınmak suretiyle, ülkelerin iç huzur ve güvenliklerinin koruması olduğu düşünülmektedir.²⁴²

III. BÖLÜM

MÜLTECİ STATÜSÜNÜN BELİRLENMESİNDE UYGULANACAK USULLER²⁴³ VE TÜRK HUKUKU

A- Genel Olarak:

Bir kişinin mülteci statüsünde olması için yasal bir uygun olma prosedürünün mülteciyi tanıması gerekmemektedir. Hükümetlerin statü belirleyici prosedür uygulamasının amacı kişilerin hukuksal durumlarının ve/veya haklarının ülkenin hukuk sistemine uygun biçimde düzenlenmesidir. BMMYK, mülteci hukukunun oluşturulması, mültecilerin korunması ve 1951 Sözleşmesi'nin uygulanmasının denetlenmesi görevlerinin bir parçası olarak hükümetlere tavsiyelerde bulunur. BMMYK, hükümetlerin zulmün belgelenmesinin genelde çok zor olduğunun farkında olarak, hızlı, esnek ve özgürlükçü bir süreç izlemelerini istemektedir.²⁴⁴

1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolünde mülteci tanımı, bu belgelerin uygulanış amacı ile sınırlı olarak yapılmıştır. Sözleşme ve Protokole taraf

²⁴² M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s.160

²⁴³ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 48–55; **BMMYK Parlamenterler İçin El Kitabı**, s.57–61

²⁴⁴ <http://www.unhcr.org.tr/MEP/index.aspx?pageKey=MulteciKimdir> Erişim Tarihi: 09.06.2009

devletlerin bu belgelerin hükümlerini uygulayabilmeleri için, önce bu belgelerin konu edildiği mültecilerin tanımlayabilmelerinin gerektiği açıktır. Mülteci statüsünün tayini 1951 Sözleşmesinde değinilmekle birlikte (*İş bu Sözleşme'nin hiçbir hükmü bir Taraf Devletin, savaş zamanında veya diğer vahim ve özel hallerde, belli bir kimse hakkında bu kimsenin gerçekte bir mülteci olduğu ve kendisiyle ilgili söz konusu tedbirlerin, bu devletin milli güvenliği açısından devamının gerektiği tespit edilinceye kadar, milli güvenliği için elzem saydığı tedbirleri geçici olarak almasını engellemeyecektir.*), mülteci statüsünün tayinine ilişkin usulleri düzenleyen kurallara, sözü geçen belgelerde yer verilmemiştir. Şu halde, Taraf Devletler, kendi anayasal ve idari yapılarına uygun olarak mülteci statüsünü tayinde izlenecek usulün saptanmasında serbest bırakılmaktadır. Türkiye 1994 yılında çıkardığı bir yönetmelikle²⁴⁵ bu konuda düzenleme yapmıştır. Yönetmeliğe aşağıda değinilecektir.²⁴⁶

Kendisine mülteci statüsü tanınması için başvuran kişinin özellikle güç durumda olduğunun unutulmaması gerekir. Kendisine tamamen yabancı bir ortamda, çoğunlukla dilini bilmediği bir ülkenin yetkili makamlarına durumunu açıklamakta teknik ve psikolojik pek çok ciddi sorunla karşılaşması doğaldır. Bu nedenle, mültecinin başvurusunun, belirli usullere uygun olarak, iyi yetişmiş, bilgili ve deneyimli görevlilerce özenle incelenmesi ve başvuranın içinde bulunduğu güçlüklerle ve ihtiyaçlara gereken anlayış gösterilmesi gerekir.²⁴⁷

Mülteci statüsü tayini yöntemlerinin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolünde özellikle düzenlenmemiş olması nedeniyle bu konudaki uygulama ülkeden ülkeye önemli sayılabilecek farklılıklar göstermektedir.

²⁴⁵ “Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” 30.11.1994 tarih ve 22127 sayılı R. G.

²⁴⁶ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 48

²⁴⁷ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 48

Bazı ülkelerde mülteci statüsünün tayini, bu için özel surette belirlenmiş usul çerçevesinde yapılır. Diğer ülkelerde, mülteci statüsünün tayini yabancıların ülkeye giriş için uygulanan genel düzenlemeler içinde değerlendirilir. Diğer bazı ülkelerde ise, mülteci statüsünün tayini, sadece belirli durumlar için öngörülen kurumsallaştırılmış düzenlemeler çerçevesinde mütalaa edilir.²⁴⁸

Bu durumu ve 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü ile bağlı Devletlerin özdeş usuller koyamamasını dikkate alan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Yürütme Komitesi, 1977 Ekim ayında yaptığı yirmi sekizinci dönem toplantısında, bu usullerin asgari gereklere cevap verebilecek nitelikte düzenlenmesini tavsiye etmiştir. Yukarıda sözü edilen mültecinin özel durumunu da dikkate alan ve kendisine bazı temel güvenceler sağlamaya yönelik bu asgari gerekler şunlardır:

- 1- *“Mülteci adayının taraf devletin sınır kapısında ya da ülkesinin içinde başvuruda bulunacağı yetkili memurların, mültecilerin hukuki statüsüne ilişkin yasalar kapsamına giren durumları inceleme hususunda açık biçimde talimat almış olması gerekir. Memur, mülteciyi zulüm riski olan yere göndermeme ilkesine uygun davranmak ve bu istekleri bir üst makama iletmekle yükümlü tutulmalıdır.*
- 2- *Başvuru sahibine, başvurusunun ele alınmasında uygulanacak usul hakkında gerekli bilgi verilmelidir.*
- 3- *Mülteci statüsü ile ilgili başvuruları incelemek ve birinci derecede karar vermekle yetkili mercilerin hangileri olacağı açıkça belirlenmelidir.*
- 4- *Başvurusunu ilgili makamlara iletebilmesi için, başvuru sahibine, tercüman sağlanması dahil gerekli tüm imkan ve vasıtalar sağlanmalıdır. İlgiliye aynı zamanda, BMMYK’liği temsilcisiyle de*

²⁴⁸ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 48

ilişki kurma olanağı tanınmalı ve kendisine bu hakka sahip olduğu bildirilmelidir.

- 5- *İlgiliye mülteci statüsünün tanınması halinde, kendisine bu karar bildirilmeli ve mülteci statüsünü kanıtlayan bir belge verilmelidir.*
- 6- *Kişinin başvurusu kabul edilmediği takdirde, kendisine, kararı veren merci ya da başka bir hukuki veya idari makam nezdinde karar itiraz edebilmesi için yeterli sürre tanınmalıdır.*
- 7- *Başvurunun sığınma hakkını kötüye kullanmak amacıyla yapılmış olduğuna hükmolunmadıkça ilk başvurusunun 3. paragrafta belirtilen yetkili merci tarafından sonuçlandırılmasına kadar başvuranın bu ülkede ikametine izin verilmelidir. Başvuranın karar daha üst yargısal veya idari makamlar nezdinde itirazı durumunda da bu makamlarca itiraz hakkında bir karar verilinceye kadar ülkede kalmasına izin verilmelidir”²⁴⁹*

Sığınma ve Devletlerin ülkelerine kabul edilme sorunlarıyla sıkı sıkıya bağlantılı olan mülteci statüsünün tayini konusu, Mülteciler Yüksek Komiserini, mültecilerin uluslar arası düzeyde himayesi görevini yerine getirmesi bakımından ilgilendirmektedir. Birçok ülkede Yüksek Komiserlik, mülteci statüsünün tayini sürecine çeşitli biçimlerde katılmaktadır. Bu katılma, Taraf Devletler ile Yüksek Komiserlik arasında işbirliğinin öngören 1951 Sözleşmesinin 35. maddesi ile 1967 Protokolünün 2. maddesine dayanır.²⁵⁰

B- Olguların Saptanması:

1- İlkeler ve Yöntemler:

Her sığınma olayında, bu olayla ilgili önemli verileri önce başvuru sahibi verecektir. Beyanlarının doğruluğu ve gösterdiği kanıtların geçerliliğinin

²⁴⁹ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 48–49

²⁵⁰ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 50

değerlendirilmesi ise ilgilinin hukuki statüsünü tayinle görevli kişi tarafından yapılacaktır.²⁵¹

İspat yükünün iddia sahibine ait olduğu genel bir hukuk ilkesidir. Ancak, çoğu zaman, başvuran, beyanların belgeler ve diğer somut araçlarla kanıtlayamama durumundadır ve bütün beyanlarını kanıta dayandırabilmesi istisnadır. Çoğu kez, zulümden kaçan kişilerin yanında en gerekli ihtiyaç maddeleri bulunur ve kişisel kimlik belgelerini üstlerinde taşıdıkları enderdir. Bu durumda ispat yükü başvuru sahibine ait olmakla birlikte, bütün ilgili verilerin gerektiği biçimde değerlendirilmesi, talepte bulunan kimse ile resmi memur tarafından birlikte yapılacaktır. Başvuranın beyanlarını kanıtlayamaması durumunda, genellikle başvurana inanılır ve şüphe başvuranın lehine yorumlanır.²⁵²

Başvuranın durumunu açığa kavuşturmak için kendisiyle yapılacak ilk mülakat genellikle yeterli olmakla birlikte, beyanlarında görülebilecek bazı tutarsızlık ve çelişkilerin giderilmesi ya da bazı olayların yanlış aktarılmasının ya da gizlenmesinin nedeninin anlaşılabilmesi amacıyla mülakatların sürdürülmesi gerekebilir. Yanlış beyanlar, mülteci statüsü talebinin geri çevrilmesi için başlı başına neden oluşturmaz ve bütün beyanları yetkili memurun durumun bütün koşullarını da göz önüne alarak değerlendirmesi gerekir. İltica başvurusunda bulunan kişilere standart sorulardan oluşan bir soru kâğıdı doldurtmak yararlı bir yoldur. Önemli olan başvuruyu alan memurun başvuranın güvenini kazanmasıdır. Ancak bu şekilde başvuranın gerçek duygu ve düşünceleri ortaya çıkarılabilir.²⁵³

²⁵¹ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 50

²⁵² BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 50

²⁵³ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 51

Mülteci statüsünün tayini ile ilgili başvuruların incelenmesi, pek çok olayın saptanmasından sonra sonuçlandırılabilir. Burada başvuranın geçmiş tüm deneyimlerini topluca dikkate alınması yerinde olacaktır.²⁵⁴

Başvuruyu inceleyip karar vermekle yetkili memurun, başvuru sahibi hakkında edineceği kişisel izlenim ve olaylarla ilgili vereceği karar, insanlar için yaşamsal olduğundan, görevli memur, sözleşme hükümlerini uygularken anlayışlı ve adil davranmalı ve varacağı kararda kişisel değer yargılarına yer vermemelidir.²⁵⁵

2- Şüphenin Başvuran Lehine Yorumlanması:

Başvuranın tüm iddialarını kanıtlamada gösterebileceği gerçek ve içten çabalara rağmen, bazı beyanlarını doğrulunun ortaya konmasında elinde yeterli kanıt olmayabilir. Haliyle iltica talebinde bulunan kişinin kendisine sorulan tüm soruları ayrıntılarıyla kanıtlayabilmesi pek mümkün değildir. Bu tür bir kanıtlama zorunluluğunun aranması iltica başvurularının büyük çoğunun geri çevrilmesi sonucunu doğurabilecektir. Bu nedenle, kanıt yetersizliği halinde çoğu kez şüpheli durumların başvuran lehine yorumlanması gerekecektir. Ancak, şüphenin başvuran lehine yorumlanması için mümkün olan tüm kanıtların toplanmış, doğrulunun araştırılmış ve ilgilinin dürüstlüğü hakkında görevlinin olumlu bir kanıya varılmış olması gerektir.²⁵⁶

C- Olguların Saptanması Sürecinde Faklı Uygulamaları Gerektiren Özel Haller:

²⁵⁴ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 51

²⁵⁵ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 51

²⁵⁶ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 52

1- Zihinsel Özürlülerin Durumu:

Akli ve ruhi yönden rahatsızlığı olan kişiler de mülteci olmak için başvuruda bulunabilirler. Ancak bu kişilerin başvurusunun incelenmesinde farklı ve özel teknikler uygulanmalıdır. Böyle bir durumda görevli memur, uzman hekimlere danışmalı, doktor raporuyla hastalının niteliği ve derecesi belirlenmeli, kişinin başvurusunun normal yollarda ilgili makamlara yapıp yapamayacağı değerlendirilmelidir. Doktor raporundaki niteleme, başvurunun incelenmesinde daha sonra izlenecek yolu belirleyecektir.²⁵⁷

Başvuranın ispat yükünün elden geldiğince hafifletilmesi ve kendisinden sağlanamayan bilgilerin, arkadaşlarından, akrabalarından, kendisini tanıyan diğer kimselerden ya da kendisine bir vasi tayin edilmişse o vasiden sağlama yoluna gidilmelidir. Ayrıca, ilgilinin çevresindeki koşulların incelenmesi suretiyle de bir kanıya varmak mümkün olabilir. Şu halde, akli sorunları bulunan kimselerin başvurularının değerlendirilmesinde, normal koşullar altında “korku” unsuruna atfedilmesi gereken önemin daha az dikkate alınması ve daha çok kişinin bulunduğu ortama egemen koşullar üzerinde durulması doğru olacaktır.²⁵⁸

2- Refakatsiz Küçükler:

1951 Sözleşmesinde küçüklerin mülteci statüsüne ilişkin özel hüküm yoktur. Mülteci tanımı herkes için aynıdır. Küçüklerin mülteci statüsünün tayininde “haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu”nun belirlenmesinde sorun çıkabilir. Eğer küçüğün yanında ana-babasından biri ya da ailesinden kendisine bakmakla yükümlü kimselerden biri varsa ve bu kimse de kendisi

²⁵⁷ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 53

²⁵⁸ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 53–54

için mülteci statüsü tanınması talebinde bulunuyorsa, küçüğün durumu ailenin birliği ilkesine göre çözümlenecektir.²⁵⁹

Refakatsiz bir küçüğün mülteci statüsünün tayininde ilk saptanması gereken husus, küçüğün zihinsel gelişim ve olgunluk düzeyi olacaktır. Söz konusu kişi bir çocuksa, bu konudaki uzmanların bilgi ve yardımına başvurulmalıdır. Hukuken reşit olmayan bir kimseye öncelikle vasi atanması uygun olacaktır. Küçüğün anne-babası veya vasisi yoksa onun çıkarlarına en uygun olan kararın alınması gerekmektedir.²⁶⁰

Küçüğün çocukluktan çıkıp erginliğe ulaşması halinde, mülteci statüsünün tayini daha da kolaylaşacaktır. Ancak bu durumda da, erginliğe ulaşmış kişinin olgunluk derecesi önem kazanacaktır. Aksini gösterecek belirtiler olmadıkça, 16 yaşına gelmiş bir kimsenin “haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu” taşıyabilecek kadar olgunluğa ermiş bulunduğu varsayılabilir. 16 yaşın altındaki küçüklerin ise, genellikle gerekli olgunluğa erişmemiş olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte her küçüğün zihinsel olgunluğu, kendi kişisel, ailevi ve kültürel geçmişinin ışığı altında saptanmalıdır.²⁶¹

D- Türk Mevzuatı Açısından Mültecilerin Yasal Durumu:

Dünya, ülkeler arasında ticaretin çok yoğun yaşandığı, ülke ekonomilerinin birbirine bağlandığı, mesafelerin çok kısaldığı, turizmin zirveye çıktığı bir dönemi yaşamaktadır. Bunun sonucunda insanların ülkeler arasındaki dolaşımı artmıştır. İnsanların bu kadar çok seyahat etmek zorunda kalması devletlerin konuda düzenlemeler yapmalarını gerektirmiştir. Bu düzenleme ve uygulamalar “Yabancılar Hukuku” adlı bir disiplini ortaya çıkarmıştır. Yabancılar Hukukunun; asıl temel ögesini, bir devletin vatandaşlığını taşıyan yabancılar ve devletlerini onlara haklar, olanaklar ve

²⁵⁹ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 54

²⁶⁰ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 54

²⁶¹ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 54

yüklediği ödevler oluşturmaktadır. Ancak, vatansızlar (Haymatlos) ile mülteciler de (Refugees) yabancılar hukukunun önemli bir alanını kapsamaktadır. Bu çerçevede, mülteciler veya mülteci hukuku; yabancılar hukuku içinde mütalaa edilmekle birlikte gerek uluslararası gerekse ulusal hukuk bağlamında ayrı bir disiplin içinde ele alınarak düzenlemelere konu edilmektedir.²⁶²

Türk hukuk sistemi incelendiğinde, mültecilerle ilgili konulara, 1951 Sözleşmesi ile 1967 Protokolü çerçevesinde, sadece 1994 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren, “Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” de²⁶³ yer verildiği, ayrıca konunun; vatandaşlık, iskan, pasaport, yabancıların ikamet ve seyahatleri, askerlik ve göçmenlere ilişkin çeşitli yasalarda yetersiz biçimde düzenlendiği görülmektedir.

1- Uluslararası Düzenlemeler:

Uluslararası standartlara dayanarak hazırlanan ulusal mülteci mevzuatı, ilticanın güçlendirilmesi, korumanın daha etkili hale getirilmesi ve mültecilerin içinde bulundukları zor durumlara çözüm bulmak için bir zemin hazırlanmasında kilit görevi görür. Uluslararası hukukun ulusal mevzuata dahil edilmesi, mülteci statüsü belirleme prosedürleri gibi 1951 Sözleşmesi’nin sessiz kaldığı noktalarda özellikle önem taşımaktadır.²⁶⁴

BMMYK Statüsü çerçevesinde, Yüksek Komiserliğin mülteci statüsünün belirlenmesi ile ilgili uygulamaları ve bölgesel anlaşmalar dışında,

²⁶² M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 161

²⁶³ 30.11.1994 Tarih ve 22127 sayılı R. G.

²⁶⁴ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Mültecilerin Korunması: **Parlamenteler İçin Elkitabı**, s. 16

mülteci kavram statüsünü belirleyen yegâne uluslararası düzenleme, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme ile 1967 Protokolüdür. Türkiye açısından önem arz eden bu Sözleşme'ye 29 Ağustos 1961 Tarihli ve 359 Sayılı Onay Kanunu²⁶⁵ ile Protokole ise, 1 Temmuz 1968 Tarihli ve 6/10266 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı²⁶⁶ ile katılmıştır. Ancak Türkiye Sözleşmeyi bir çekince ile kabul etmiştir. Türkiye, kabule ilişkin bir de deklarasyon yayınlamıştır. Daha sonra 1967 Protokolü'ne önceki çekincesi ve deklarasyonunda yer alan coğrafi sınırlamamız geçerli olmak üzere katılmıştır.

Devletler hukukunda çekince; bir devletin kendini tarafı olmak iradesini ortaya koyduğu bir anlaşmanın bütün hükümleriyle bağlı saymadığı, anlaşma hükümlerinden sadece bazılarının kendini bağlı sayacağını tek taraflı irade beyanıyla ilan etmesidir. Ancak çekincenin geçerli olması anlaşmanın diğer taraf veya taraflarının itiraz etmemesi durumunda sonuç doğurur.²⁶⁷

Yukarıda belirtiler çekince nedeniyle, gerek 1951 Sözleşmesi gerekse 1967 Protokolü'nde genel olarak belirlenen mülteci kavram ve tanımı farklılıklar göstermektedir. Bu durum sözleşmede taraf ülkelere mülteci kapsam ve tanımı açısından üç ayrı seçenek sunulmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim 1951 Sözleşmesi'nin 1. maddesinin A 1. ve 2. bendlerinde mülteciler; birincisi, statüleri anlaşmalardan kaynaklanan mülteciler, ikincisi 1 Ocak 1951 tarihinden önce Avrupa'da meydana gelen olaylar nedeniyle mülteci statüsünü kazananlar, üçüncüsü söz konusu tarihten önce her yerde meydana gelen olaylara dayalı olarak mülteci kategorisini alanlar şeklinde üç farklı mülteci kategorisi oluşturulmuştur. Daha sonra da, 1967 Protokolü ile tarihi ve coğrafi yönden sınırlama tamamen kaldırılmış ve mülteci kavramı genişletilmiştir.²⁶⁸

²⁶⁵ 05.09.1961 Tarih ve 10898 Sayılı R. G.

²⁶⁶ 05.08.1968 Tarih ve 12968 Sayılı R. G.

²⁶⁷ İlyas DOĞAN, **Devletler Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara–2008, s: 97

²⁶⁸ Gülören TEKİNALP, **Türk Yabancılar Hukuku**, Beta Yayınevi, 7. Bası, İstanbul–2002, s. 176; M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 162–163

a- 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme:

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1950 tarih ve 429 (V) sayılı Kararıyla toplanan Konferansta kabul edilmiş, 28 Temmuz 1951 tarihinde Cenevre'de imzalanmış ve 43. maddeye uygun olarak 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Bu Sözleşmeyi Türkiye 29 Ağustos 1961 tarihide 359 sayılı kanunla kabul etmiştir.²⁶⁹ Sözleşme 46 madde ve 16 Paragraftan oluşmaktadır. Mülteci kapsamını kategorilere ayıran bu sözleşmeden Türkiye, 42. maddede yer alan, “Her Devlet, imzalama, onaylama veya taraf olma sırasında, Sözleşme’nin 1, 3, 4, 16 (1), 33, 36 – 46. (Dahil) maddeleri dışındaki maddeler hakkında çekince koyabilir” hükmü çerçevesinde sözleşme’deki mülteciliğin belirlenmesi yönünden öngörülen seçme hakkını kullanarak 359 Sayılı Onay Kanununda bu konudaki deklarasyonunu açıklamıştır.²⁷⁰

Türkiye, Deklarasyonun (A) bölümünde, Sözleşme’nin 1. maddesinin (A) fıkrasında geçen 12 Mayıs 1926 ve 30 Haziran 1928 Tarihli Anlaşmalara taraf olmadığını, ayrıca 30 Haziran 1928 Tarihli Anlaşma’nın kapsamına giren 150 kişinin esasen af edildiklerini, bu bakımdan Sözleşme’yi bu anlaşmalardan ayrı ele alarak kabul ettiğini belirtmiştir. Bu deklarasyon, Sözleşme’nin 1. maddesinin A fıkrasında yer alan anlaşmaların yerine, bu Sözleşme’nin geçerli olduğuna ilişkin, “Bundan önceki sözleşmelerle münasebetler” başlıklı 37. maddeyi de kapsamaktadır. Gerçekten de, 12 Mayıs 1926 Tarihli Rus ve Ermeni Mültecilerle ve 30 Haziran 1928 Tarihli Asurlu ve Kildani ve Türk Mültecilere ilişkin olarak geçici düzenleme şeklinde “arrangements Provisoires” hazırlanan bu anlaşmalara Türkiye taraf değildir. Bu nedenle, zamanında taraf olmadığı bu anlaşmalara, Türkiye’nin daha

²⁶⁹ 05.09.1961 Tarih ve 10898 Sayılı R. G.

²⁷⁰ BMMYK Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, <http://www.unhcr.org.tr/MEP/index.aspx?pageId=117>; M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 163

sonra taraf olmaması ve söz konusu anlaşmalarda bertilen kişilere mülteci statüsü tanımaması ve bu hususu deklarasyonda açıklaması doğaldır. Diğer taraftan, 30 Haziran 1928 Tarihli Anlaşma kapsamına giren 150 kişinin, daha sonra 29 Haziran 1938 tarihli ve 3527 Sayılı kanun ile affedilmeleri nedeniyle konunun geçerliliği de kalmamıştır. Söz konusu Kanunun 2. maddesinde bu husus, “Lozan’da akdolunun 24.07.1923 tarihli af beyannamesi ve protokolünde mevzubahis yüzeli kişilik listede isimleri yazılı şahıslar affolunmuşlardır.” biçiminde dile getirilmiştir.²⁷¹

1951 Sözleşmesi’nin hazırlandığı ve imzalandığı tarihlerde, bir çok devlet genel olarak öngörülme ve bilinmeyen yükümlülüklerden kaçınma eğilimi göstermişlerdir. Bu eğilim, 1 Ocak 1951 sınır tarih Sözleşme’ye konulmasına ve coğrafi sınırlamaya neden olmuş, taraf ülkelerin yükümlülüklerin azaltacak olan tarihi ve coğrafi sınırlama Sözleşme’nin çok sayıda ülke tarafından onaylanma şansını da arttırmıştır. Türkiye de bu bağlamda, Deklarasyonun (B) bölümünde Sözleşmenin Yüklediği vecibeler bakımından 1. maddenin (B) fıkrasındaki “1 Ocak 1951’den evvel cereyan hadiseler” ibaresini, “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da cereyan eden hadiseler” şeklinde anladığını ve kabul ettiğini açıklamıştır. Türkiye, 1 Ocak 1951 tarihinden önce Avrupa dışında meydana gelen olaylar nedeniyle iltica talebinde bulunan kişilere, mülteci statüsünün verilmesi konusunda uluslararası bir yükümlülük altına girmemiştir.²⁷²

Mülteciler, uluslararası sözleşmeler çerçevesinde korunmaktadır. Diğer taraftan devletlerin gerek anayasaları gerekse yasaları uyarınca vatandaşlarına tanımış oldukları haklar yönünden mülteciler daha sınırlı konumdadırlar. Bu bakımdan, mültecilerle ilgili düzenlemelerin, devletlerin kendi vatandaşlarına tanıdığı haklardan daha fazlasını mültecilere tanıdığı şeklinde anlaşılması ve yorumlanması olanak dışıdır. Bu düşünceden hareketle, Türkiye, 1951 Sözleşmesi’nin onaylanması ile ilgili 359 Sayılı

²⁷¹ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 164

²⁷² M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 165

Kanun'un 2. maddesine, "Bu sözleşme'nin hiçbir hükmü, mülteciye Türkiye'de Türk uyruklu kimselerin haklarından fazlasını sağladığı şeklinde yorumlanamaz." biçiminde bir çekince koymuştur. Bunun sonucu olarak Türk vatandaşlarının haklarından daha fazla haklara sahip olma yönünde yapılacak yorumlar Türkiye'yi bağlamayacaktır. Ancak, Türkiye'nin de Sözleşme'de yer alan hakları kendi iç mevzuatı ile sınırlaması da olası değildir. 1982 Anayasasının 16. maddesinde "Temel hak ve hürriyetler, yabancılar için, milletler arası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir." hükmü yer almaktadır.²⁷³

Yukarıda açıklanmaya çalışıldığı üzere, mülteci kavramı ve bu kavramın kapsamı ile mülteci statüsünün, Türkiye'nin ilan ettiği deklarasyonda ve çekinceye yer alan koşullar ve sınırlamalar çerçevesinde belirlenmesi ve 1951 Sözleşmesi'nin de bu doğrultuda uygulanması uluslararası bir sorumluluk doğurmuştur. Çünkü 1982 Anayasasının 90. maddesinin son fıkrasına göre "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 07.05.2004–5170/7 md) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır." Görüldüğü üzere anayasanın bu amir hükmü, antlaşmaların Anayasaya uygunluğunun, gerek soyut gerek somut norm denetimi yoluyla Anayasa Mahkemesi Tarafından denetlenebilmesine olanak tanımamaktadır. Bu anlatılanlar, yürürlüğe konulacak bir antlaşmanın yasama organından geçirilmeden önce Anayasaya aykırılık yönünden incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.²⁷⁴

²⁷³ Nuray EKŞİ, *a.g.e.* s. 55; M. Tevfik ODMAN, *Mülteci Hukuku*, s. 166–167

²⁷⁴ M. Tevfik ODMAN, *Mülteci Hukuku*, s. 167–168

Özdemir Özok’a göre yapılan bu düzenleme, “*taraf olduğumuz ve usulüne uygun olarak yürürlüğe konmuş tüm insan hakları sözleşmelerini kapsamaktadır.*”²⁷⁵

TBMM Anayasa Komisyonu Başkanı Burhan Kuzu, “*Anayasa değişikliğine ilişkin görüşmelerde hangi uluslar arası antlaşmaların bu düzenleme içinde değerlendirileceğine ilişkin tartışmalar yaşandığını, sayma yoluyla bu antlaşmalarının belirlenmesi yolunda önermeler olduğunu ancak bunun yeterli bir çözüm oluşturmadığı için düzenlemenin bu şekilde yapıldığını*” belirtmiştir. Mesut Gülmez de aynı görüşü paylaşmış ve “*usulüne göre yürürlüğe koyduğumuz, yani kısaca onayladığımız tüm uluslar arası sözleşmelerdeki insan hakları ve temel özgürlüklerin bu düzenleme dahilinde olduğunu*” belirtmiştir.²⁷⁶

Danıştay Eski Başkanı Ender Çetinkaya’ya göre, “*5170 sayılı kanunla yapılan Anayasa değişikliği ile kanun koyucu, temel hak ve özgürlüklere ilişkin olmak kaydıyla milletlerarası antlaşmalara yasalar önünde öncelik vermiş, başka bir anlatımla antlaşmaları Anayasa-altı ulusal hukuk kurallarının üstüne taşımıştır.*”²⁷⁷

Gülmez’e göre, “*Uluslar arası hukuk ve ulusüstü hukuk kavramları eşanlamlı değildir ve birbiri yerine de kullanılamaz. Uluslar arası bir antlaşmanın Anayasa’yla yapılan düzenlemeyle “ulusal üstü” nitelik kazanması olanaklıdır. Ancak uluslar arası antlaşmaları iç hukukla bütünleştiren anayasal düzenleme kurallar sıralamasındaki yeri konusu boş bırakmış, bu sorunun çözümünü yorumlara ve yargı kararlarına bırakmış demektir. Oysa ulusal üstü hukuk, bu gibi iç hukukla bütünleştirme düzenlemelerine gerek kalmaksızın, Avrupa Birliği hukukunda olduğu gibi,*

²⁷⁵ Türkiye Barolar Birliği, **İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması (Anayasa, md. 90/Son)**, Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını: 5, Ankara–2005, s.11

²⁷⁶ Türkiye Barolar Birliği, **a.g.e.** s.30

²⁷⁷ Türkiye Barolar Birliği, **a.g.e.** s.30

üye devletlerin ulusal hukuku üzerinde doğrudan etkide bulunan ve tüm yetkilerin ve yargı yerlerinin doğrudan uygulaması gereken hukuktur. Uluslar üstü olma özelliğini “sonradan” değil “önceden” ve kendiliğinden kazanan ve kurallar sıralamasının en üstende yer alan hukuktur.”²⁷⁸

Gülmez, “Anayasanın 90. maddesine eklenen cümlelerin, insan haklarına ilişkin uluslar arası antlaşmalar ile yasalar arasında uyumsuzlukların çözülmesi için önerdiği çözümün, uluslararası antlaşma hükümlerinin “esas” alması gerektiğini” belirtmiştir. Gülmez, “üstünlük ya da öncelik terimlerinin açık biçimde metinde kullanılmamış olmasına karşın, “esas” almanın aslında uluslar arası antlaşmayı kanunlara üstün tutarak, öncelikle uygulama, uyumsuzluğu ulusal hukuku bir yanan bırakarak uluslar arası antlaşmaya göre çözme demek olduğunu” belirtmiştir.²⁷⁹

Lami Bertan Tokuzlu, “2004 yılında Anayasa’nın 90. maddesine 5170 Sayılı Kanun ile eklenen bir cümle ile temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalar kanunlar karşısında ayrıcalıklı bir statüye kavuşturulmuş olmakla birlikte henüz Anayasa Mahkemesi’nin bu konudaki içtihadı olgunlaşmadığından buradaki temel hak ve özgürlüklere ilişkin antlaşmadan ne anlaşılacağına çok açık olmadığını” belirtmektedir. Yazara göre, “hak eksenli olmayan, dar bir yorum ile buradaki ayrıcalıklı statünün sadece Anayasa’da açıkça düzenlenmiş temel hak ve hürriyetlere indirgenmesi olasıdır.” Sonuç olarak yazar, “sığınma hakkının Anayasa’da düzenlenmemiş olmasının Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi’nin kanunlar karşısında bu ayrıcalıklı statüden faydalanamaması gibi bir sonuç doğurabileceğini” belirtmiştir.²⁸⁰

b- Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1967 Tarihli Protokol:

²⁷⁸ Türkiye Barolar Birliği, a.g.e. s.42–43

²⁷⁹ Türkiye Barolar Birliği, a.g.e. s.71

²⁸⁰ Lami Bertan TOKUZLU, “Türk Sığınma Mevzuatında Devletin Taktir Yetkisi Sorunu” Erişim: <http://multeci.ihh.gor.tr> 31.12.2008

11 Maddeden oluşan bu Protokol, 1951 Sözleşmesi'nin kabulünden sonra, Dünyadaki değişen şartlara 1951 Sözleşmesinin uyarlanması amacıyla yapılmıştır. Yapılan çalışmalar sonunda Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 2198 (XXI) Sayılı Kararıyla, 1951 Sözleşmesi'ne Ek Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Protokol kabul edilmiştir.

Söz konusu Protokol'ün I. Maddesinin (2) ve (3) numaralı fıkralarıyla; 1951 Sözleşmesi'nin 1. maddesinin (a) fıkrasının (2) numaralı bendinde yer verilen "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar neticesinde ve..." ve "...bahis konusu olaylar neticesinde" kelimeleri metinden çıkarılmış ve Protokol'ün taraf Devletlerce hiçbir tarih ve coğrafi sınırlama olmaksızın uygulanacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla, bu protokol'e taraf devletler; daha önce Sözleşme'ye koydukları ve Protokol'de de ileri sürdükleri bir çekince mevcut değilse, herhangi bir coğrafi sınırlama olmaksızın 1 Ocak 1951'den sonraki mülteci olaylarıyla ilgili olarak kişilere mülteci statüsü tanıma yükümlülüğü altına girmişlerdir.²⁸¹

Türkiye, söz konusu Protokol'e Bakanlar Kurulunun 1 Temmuz 1968 Tarihli ve 6/10266 Sayılı Kararıyla katılmıştır. Ancak Türkiye, Protokol'ün VII. Maddesinde yer alan "ihtirazı kayıtlar ve beyanlar" hükmünden yararlanarak, 1951'den önceki olaylarla ilgili olma koşulunu kendi yönünden kaldırmış olmakla birlikte, Sözleşme'nin onayı ile ilgili 29 Ağustos 1961 Tarihli ve 359 Sayılı Kanun'un 2. maddesinde yazılı olan, "Bu Sözleşme'nin hiçbir hükmü, mülteciye Türkiye'de Türk uyruklu kimselerin haklarından fazlasının sağladığı şeklinde yorumlanamaz." şeklindeki çekince ve coğrafi sınırlama bakımından sadece Avrupa'da cereyan eden hadiselerle ilişkin ilticalar koşuluna dayanarak anılan çekince ve sınırlamanın geçerliliğini sürdürmeye devam etmektedir.²⁸²

²⁸¹ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 169

²⁸² Nuray EKŞİ, **a.g.e.**, s. 57; M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 169

Bu durumda, Türkiye, 1951 Sözleşmesi'nde yer verilen ırk, din, milliyet, sosyal bir gruba mensubiyet veya siyasi düşünceleri nedeniyle, tarih sınırlaması olmaksızın Avrupa'daki olaylara dayalı olarak Türkiye'ye kaçan ve iltica talebinde bulunan kişilere, mülteci statüsü tanıma bakımından uluslararası hukuk yönünden girmiş olduğu yükümlülüğü devam ettirmektedir. Mülteci nitelik ve koşullarını taşıyan, ancak Avrupa dışındaki ülkelerden gelen kişilere karşı, uluslararası hukuk yönünden Türkiye'nin mülteci statüsü tanıma yükümlülüğü bulunmamaktadır. Ancak Türkiye'nin her zaman bu kişilere mülteci statüsü tanıma olasılığı bulursa da 1994 tarihinde çıkarılan Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğinde bu kişilere sığınmacı statüsü tanındığı belirtilmiştir.²⁸³

2- Türk Mevzuatındaki Düzenlemeler:

a- 5543 Sayılı İskan Kanunu:

14 Haziran 1934 tarih ve 2510 sayılı İskan Kanunu²⁸⁴ 19.09.2006 tarih ve 5543 sayılı yeni İskan Kanunuyla²⁸⁵ yürürlükten kaldırılmıştır. 2510 sayılı kanun muhacirler ve mülteciler ile ilgili hükümler içermekte iken yeni 5543 sayılı kanun sadece göçebe ve göçmenleri düzenlemektedir. 2510 sayılı kanununda bir mülteci tanımı yapılmıştır. Anılan kanunun 3. maddesinin 3. fıkrasına göre mülteci; Türkiye'de yerleşmek amacıyla olmayıp, bir zorunlulukla geçici oturmak için sığınanlar biçiminde tanımlanmıştır. Ancak 2510 sayılı İskan Kanununu yürürlükten kaldıran 5543 sayılı İskan Kanununda mülteci tanımı yer almamaktadır. Hatta 5543 sayılı kanun

²⁸³ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 170

²⁸⁴ 21.06.1934 tarih ve 2733 sayılı R. G.

²⁸⁵ 26.09.2006 tarih ve 26301 sayılı R. G.

mültecilerden bile bahsetmemektedir. Bu durum insan haklarının ülkemizdeki seyri bağlamında değerlendirildiğinde olumsuz bir gelişmedir.

5543 sayılı yeni İskan Kanunun 1. maddesinde kanunun amacının, göçmenlerin, göçebelerin, yerleri kamulaştırılanlar ile millî güvenlik nedeniyle yapılacak iskân çalışmalarını, köylerde fiziksel yerleşimin düzenlenmesine ilişkin uygulamaya esas şartları ve alınacak tedbirleri, iskân edilenlerin hak ve yükümlülüklerini düzenlemek olduğu belirtilmiştir. Aynı kanunun 2. maddesinde ise kanunun kapsamı belirtilmektedir. Buna göre; “yurt dışından gelen göçmenlerin, yerleri kamulaştırılanların, göçebelerin ve millî güvenlik nedeniyle yerlerinin değiştirilmesine karar verilenlerin iskânı ile köylerin toplulaştırılmasına ve fiziksel yerleşimin düzenlenmesine ilişkin uygulamaya esas alınacak tedbirlere dair hükümleri kapsayacağı belirtilmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere yeni İskan Kanunu mülteciler konusunu düzenlememiştir. 5543 Sayılı kanunun 3. maddesinde “Göçebe”, “Göçmen”, “Serbest Göçmen”, “İskanlı Göçmen”, “Münferit Göçmen”, “Toplu Göçmen” kavramları açıklanmıştır. Bunlardan Göçebe; “yerleşik tarımsal faaliyetler dışında kalmış, sabit ve daimi bir konuta bağlı olmadan geçimlerini göçer hayvancılıkla sağlayan, tabiat ve iklim şartlarına göre yurt içinde yaylak ve kışlaklar arasında göçen, bu hayat tarzını kadimden beri sürdüren, aralarında hısımlık ilişkileri bulunan ve hayvancılık faaliyetlerini bir grup halinde yürüten Türk vatandaşları” olarak tanımlanmıştır (5543 s. k. md.3-ç). Göçmen ise yine 5543 sayılı kanunun 3. maddesinin (d) fıkrasında; “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye’ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlar” olarak tanımlanmıştır. Buradaki temel fark “Göçebe”lerin Türk vatandaşı olduğu halde, “Göçmen”lerin ise Türk soyundan ve Türk Kültürüne bağlı olanlar şeklinde ifade edilmeleridir. Türk soyunda ve Türk Kültürüne bağlı olma koşulu diğer göçmen türleri (Serbest Göçmen, İskanlı Göçmen, Münferit Göçmen, Toplu Göçmen) için de geçerlidir.

Göçmenlerin, Türk Vatandaşlık Kanunu ve özellikle İskan Kanunu uygulaması bakımından özel düzenlemelere konu olmaları, onları Türk vatandaşlığı kazanma olanakları açısından “ayrıcalıklı yabancı” statüsüne sokmaktadır. Başka bir deyişle, göçmenler Türk vatandaşı olmaya oldukça yaklaşmış yabancılardır.²⁸⁶

Mülteci Elkitabı’nda ise göçmen; mülteci tanımında belirtilenlerin dışındaki nedenlerle başka bir ülkede yerleşmek üzere kendi rızasıyla ülkesini terk eden kimse olarak tanımlanmıştır.²⁸⁷

Kaçak göçmenler ise gittikleri ülkenin otoritelerine kendilerini bildirmeden veya o otoritelerin iznini almadan o ülkede yaşayan kişilerdir.²⁸⁸

5543 Sayılı kanunun 4. maddesinde; Türk Soyundan ve Türk Kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk Kültürüne bağlı bulunup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye’ye gelmeleri uygun görülmeyenlerin göçmen olarak kabul edilmeyecekleri belirtilmiştir. Aynı kanunun 7. maddesinde ise, Türk Soyundan olmanın ve Türk Kültürüne bağlı olmanın tayin ve tespitinin ilgili bakanlıkların görüşünün alınarak Dışişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu Kararıyla yapıldığı belirtilmektedir. Kanunun diğer maddelerinde de bu esaslar üzerinden düzenleme yapılmış olup, mültecilere değinilmemiştir. Buna karşın; 14 Haziran 1934 tarih ve 2510 sayılı İskan Kanunun 3, 4, 7, 10, 16, 22, 23, 24, 25, 31, 34, 36, 37, 38. maddelerinde mültecilerin hukuki durumu düzenlenmiştir.

1951 Sözleşmesi’nin onaylanmasını öngören 29 Ağustos 1961 tarihi ve 359 sayılı kanun ile Bakanlar Kurulunun 1 Temmuz 1968 Tarihli ve

²⁸⁶ Rona AYBAY, **a.g.e.**, s. 100

²⁸⁷ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 17

²⁸⁸ Nilay DEMİRÇİLER, “Türkiye’de Sığınma Alanında Çalışanların Görüş ve Değerlendirmeleri”, H.Ü.S.B.E. Yüksek Lisans Tezi, Ankara–2004, s. 4

6/10266 Sayılı Kararıyla katıldığı 1967 tarihli Protokol ile Türkiye; ırk, din, milliyet, sosyal bir gruba mensubiyet veya siyasi düşünceleri nedeniyle, tarih sınırlaması olmaksızın Avrupa'daki olaylara dayalı olarak kaçan ve iltica talebinde bulunan kişilere, mülteci statüsü tanımaktadır. Bunun yanı sıra Türk Soyundan ve Türk Kültürüne bağlı olan kişilere ise 5543 sayılı Kanun ile "Göçmen" statüsü tanımakta ve bu koşullara sahip olmayan kişilere, geçici olarak tanınan "sığınmacı" statüsü hariç, ülkemizde ikamet izni verilmemektedir.

b- 5682 Sayılı Pasaport Kanunu:

5 Temmuz 1950 tarih ve 5682 sayılı Pasaport Kanunun²⁸⁹ 4. maddesinin dördüncü fıkrasında; "Umumiyetle mültecilerin ve iskan hakkındaki mevzuat dışında olarak yurt tutmak maksadıyla gelen yabancıların, pasaportları olsun olmasın Türkiye'ye kabulleri İçişleri Bakanlığının kararına bağlıdır." hükmü yer almaktadır. Bu hükme göre mültecilerin Türkiye'ye kabulleri İçişleri Bakanlığının iznine bağlıdır. Ancak, Pasaport Kanunu'nun 24 Temmuz 1950 tarihinde yürürlüğe girmesinden sonra, Türkiye'nin 359 sayılı Kanunla 1951 Sözleşmesini 29 Ağustos 1961 tarihinde onaylaması sonucu, mülteciler bakımından söz konusu hükmün bir anlamının kalmadığı düşünülmektedir. Çünkü 1951 Sözleşmesi'nin 31. maddesine göre, izin almadan ülkeye giren mültecilere ceza verilmemekte, gerekli olanların dışında hareketleri sınırlandırılmamakta, durumlarını düzeltmeleri istenmekte ve durumları düzelinceye veya bunlar başka bir ülkeye kabul edilinceye kadar haklarında gerekli sınırlamalar yapılmaktadır. Bu hükümden; belirli prosedür içerisinde, mültecilerin ülkeye kabul edilmelerinin yasal bir zorunluluk olduğu ve bu konuda İçişleri Bakanlığının herhangi bir şekilde bir takdir yetkisi olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca 1951 Sözleşmesi'nin 28. maddesine göre; Taraf Devletlerin, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, ulusal güvenlikleri veya kamu düzenleri

²⁸⁹ 24.07.1950 tarih ve 7564 sayılı R. G.

ile ilgili engelleyici ciddi sebepler bulunmadıkça, kendi toprakları dışında seyahatlerini temin edecek seyahat belgelerini verecekleri hüküm altına almıştır. Milletler Cemiyeti Döneminde ortaya çıkan ve 1951 Sözleşmesi'nin 28. maddesi ile sürekli hale getirilen "Nansen Pasaportu" 5682 sayılı pasaport kanununun 26. maddesinde belirtilerek; Tabiiyetsizlerin, Nansen Pasaportu Hamillerinin ve Seyahat Belgeleri ve benzeri vesika hamillerinin İçişleri Bakanlığının izniyle Türkiye'ye girebilecekleri belirtilmektedir.²⁹⁰

c- 5683 Sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun:

1951 Sözleşmesi'nin 7. maddesinde; "Bu Sözleşme'de derpiş olunan daha müsait hükümler saklı kalmak üzere, her Devlet, mültecilere genel olarak yabancılara tanıdığı rejimi bahşeder." hükmü yer almaktadır. Bu hükme benzer olarak Sözleşme'nin 17, 18, 19, 21. madde hükümleri gösterilebilir. Bu hükümler; Sözleşme'de mülteciler için var olan daha müsait hükümler dışında, mülteciler ile yabancılar rejiminin eşit olduğunu ortaya koymaktadır. 15.07.1950 tarih ve 5683 Sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanunun²⁹¹ 1. maddesine göre; Türkiye'ye girmesi kanunlarla yasaklanmayan ve Pasaport Kanununun hükümlerine uygun şekilde gelen yabancılar, kanunlarla tayin olunan kayıt ve şartlar dairesinde Türkiye'de ikamet ve seyahat etmek hakkına sahiptirler. Bu maddeye göre Türkiye'ye gelen 1951 Sözleşmesi'ne göre mülteci olarak kabul ettiğimiz kişiler aynı zamanda yabancı statüsünde oldukları için ikamet ve seyahat hakkına sahip olacaklardır. Ancak, 5683 sayılı kanunun 17. maddesinde siyasi sebeplerle Türkiye'ye sığınan yabancıların ancak İçişleri Bakanlığınca müsaade olunacak yerlerde ikamet edebilecekleri belirtilmiştir. Bu hüküm mültecilerle ilgili olmayıp siyasi sığınmacıları kapsar.

d- 5901 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu:

²⁹⁰ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 174

²⁹¹ 24.07.1950 tarih ve 7564 sayılı R. G.

Devletler kendisini oluşturan insan topluluğunu egemenlik hakkına dayanarak çıkardığı özel mevzuatla tespit etmektedir ki bu Vatandaşlık Kanunudur. Devletin çıkarmış olduğu bu kanun, konunun uluslar arası hukuk boyutunu değil, milli hukuk boyutunu, yani ülke içi boyutunu ele almaktadır. Türk hukukunda konu 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda²⁹² ele alınmıştır.²⁹³

Vatandaşlık kavramı; gerçek kişileri devlete bağlayan hukuki ve siyasi bağı ifade etmektedir. Tabiiyet kavramı ise, bir kişi (gerçek veya tüzel kişi) veya şeyi (gemiler veya hava gemileri) devlete bağlayan hukuki bağı ifade etmektedir. Başka bir anlatımla, tabiiyet kavramı kişi veya şeylerin belli bir devletle olan hukuki bağlarını ifade etmek için kullanılırken, vatandaşlık kavramı yalnızca gerçek kişilerin belli bir devlete olan hukuki ve siyasi bağlarını ifade etmek için kullanılmaktadır. Başka bir ifade ile de belirtilmek istenirse; tabiiyet üst kavram, vatandaşlık ise tabiiyet kavramının yalnızca gerçek kişilere yönelik kısmını ifade eden alt kavramdır.²⁹⁴

Devletlerin tabiiyet hukuk alanında kendi menfaatlerini nazara alarak diledikleri gibi düzenleme yapma yetkisine sahip oldukları kabul edilmektedir. Ancak, devletlere sınırsız serbesti tanımanın bir kısım sakıncaları da beraberinde getirebileceği görülmüştür. Bu sebeple, devletlere tanınmış olan bu serbestîye uluslar arası alanda kabul görmüş bazı esaslardan hareketle sınırlamalar getirilmesi gereği benimsenmiştir. Devletlere, tabiiyet hukuku alanında düzenlemeler yaparken bu ilke ya da esaslara uygun davranmaları tavsiye edilmektedir.²⁹⁵

²⁹² 12.06.2009 tarih ve 27256 sayılı R. G.

²⁹³ Vahit DOĞAN, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Seçkin Yayınevi, Ankara–2004, s.22

²⁹⁴ Vahit DOĞAN, **a.g.e.** s.24

²⁹⁵ Vahit DOĞAN, **a.g.e.** s.30

Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabın da, 1951 Sözleşmesinde yer alan “vatandaşlık” teriminin “tabiiyet” olarak anlaşılmaması gerektiği, hatta bu terimin bir etnik gruba ya da dil grubuna dahil olma anlamında, zaman zaman da “ırk” terimiyle aynı anlamda kullanıldığı belirtilmektedir.²⁹⁶

1951 Sözleşmesi’nin 34. maddesi “Vatandaşlığa alma” başlığını taşımakta ve “Taraflar Devletler, mültecileri özümlemeyi ve vatandaşlığa almayı her türlü imkan ölçüsünde kolaylaştıracaklardır. Vatandaşlığa alma işlemlerini çabuklaştırmaya ve bu işlemlerin masraf ve resimlerini her türlü imkan ölçüsünde azaltmaya özel çaba göstereceklerdir” hükmünü içermektedir. Bu hüküm karşısında, Taraflar Devletlerin, mültecilerin vatandaşlığa alınmalarıyla ilgili olarak her türlü kolaylığı gösterme yükümü altına girdikleri anlaşılmaktadır. Ancak, bu yükümlülük Taraflar Devletlerin vatandaşlığa alma konusundaki egemenlik haklarına dayalı takdir yetkileriyle de sınırlıdır. Bu bakımdan, Sözleşme’ye taraf devletleri, söz konusu madde uyarınca, mültecileri vatandaşlığına alması yolunda her hangi bir şekilde zorlamak da mümkün değildir. Çünkü vatandaşlığa alma, gerek uluslar arası gerekse ulusal hukuk yönlerinden çok önemli ve nazik bir konu olduğundan, son karar ilgili devlet organlarına aittir.²⁹⁷

11.02.1964 tarih ve 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda olduğu gibi 29.05.2009 tarih ve 5901 sayılı yeni Türk Vatandaşlığı Kanununda da mültecilerin vatandaşlığa alınmalarıyla ilgili herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Mülteciler ancak 5901 sayılı kanunun sonradan kazanılan Türk vatandaşlığı bahsini düzenleyen 9. maddesi vd. hükümlerine göre olacaktır. Buna göre; sonradan kazanılan Türk vatandaşlığı, yetkili makam kararı veya evlat edinilme ya da seçme hakkının kullanılması ile gerçekleşecektir. Yetkili makamın kararını düzenleyen 10. maddede ise; “Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen bir yabancı, bu Kanunda belirtilen

²⁹⁶ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 20

²⁹⁷ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 175–176

şartları taşıması halinde yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığını kazanabilir. Ancak, aranan şartları taşımak vatandaşlığın kazanılmasında kişiye mutlak bir hak sağlamaz.” şeklinde düzenlenmiştir.

5901 sayılı Yeni Türk Vatandaşlığı Kanununun 11. maddesinde;

Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen yabancılarda;

a) Kendi millî kanununa, vatansız ise Türk kanunlarına göre ergin ve ayırt etme gücüne sahip olmak,

b) Başvuru tarihinden geriye doğru Türkiye'de kesintisiz beş yıl ikamet etmek,

c) Türkiye'de yerleşmeye karar verdiğini davranışları ile teyit etmek,

ç) Genel sağlık bakımından tehlike teşkil eden bir hastalığı bulunmamak,

d) İyi ahlak sahibi olmak,

e) Yeteri kadar Türkçe konuşabilmek,

f) Türkiye'de kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin geçimini sağlayacak gelire veya mesleğe sahip olmak,

g) Millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak, şartları aranmıştır.

Türk Hukukunda, vatandaşlık için aranan şartları taşıyan kişinin vatandaşlığa alınıp alınmaması hususunda, Kanun Koyucu yetkili makam olan Bakanlar Kuruluna takdir yetkisi tanımıştır. Bu düzenlemeden hareket ettiğimizde, Türk hukukunda yetkili makam kararıyla vatandaşlığa alınma bir hak olarak değil, aksine bir lütuf olarak düzenlenmiştir denilebilir. Ayrıca yeni kanun, vatandaşlığı kazanacak kişilerin taşıdıkları devlet vatandaşlığından çıkma şartı da aranabileceğini belirtmiştir. Ancak, hukukumuzda, idarenin takdir yetkisini kullanırken keyfi davranamayacağı esası kabul edilmiştir. Aynı şekilde idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu da açık tutulmuştur. Bu iki esası birlikte değerlendirdiğimizde, telsik esasına binaen

Türk vatandaşlığının kazanılması ne tam anlamıyla bir hak ne de tam anlamıyla bir lütuf olarak kabul edilebilir.²⁹⁸

Bunların dışında 5901 sayılı yeni Türk Vatandaşlığı Kanunun 12 vd. maddelerinde ise diğer vatandaşlığı kazanma halleri düzenlenmiştir.

e- 1111 Sayılı Askerlik Kanunu:

1982 Anayasasının 72. maddesine göre vatan hizmeti her Türk'ün hakkı ve ödevidir. Bu hizmetin Silahlı Kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceğinin veya getirilmiş sayılacağına kanunla düzenleneceğini belirtmektedir. Burada vatan hizmetinin vatandaşlara tanınan bir hak ve yükümlülük olduğu açıktır. O nedenle mülteci eğer vatandaş değilse vatan hizmeti hakkı ve ödevi bulunmayacaktır.

5543 sayılı İskan Kanununun 37. maddesinde; Göçmenlerin askerlikle ilgili muafiyetleri ve bu muafiyetlerden yararlanma usûlleri, 21/6/1927 tarihli ve 1111 sayılı Askerlik Kanunundaki²⁹⁹ esaslara göre yürütüleceği belirtilmektedir. 1111 sayılı Askerlik Kanunun 2. maddesinde; “Kanunen muhacir tanınmayan mülteciler ve ecnebilere Türk vatandaşlığına girenler vatandaşlığa alındıkları tarihte hangi yaşta iseler o yaştaki yerli erbaş ve er gibi askerliklerini yaparlar.” hükmü yer almaktadır. Bu iki hüküm birlikte değerlendirildiğinde, Türk vatandaşlığını kazanmış olan göçmen veya mültecilerin 1111 sayılı Askerlik Kanunu hükümlerine göre vatan hizmetlerini yerine getireceği görülmektedir.

1111 Sayılı Kanununun yine 2. maddesinde mülteci ve göçmenlerle ilgili olarak, geldikleri yıl 22 yaşını bitirmiş olanlar muvazzaf hizmete tabi tutulmayıp yaşlıları erbaş ve er arasına yedeğe geçirilecekleri belirtilmiştir. Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin 2. Dairesinin 30 Eylül 1987 tarih ve

²⁹⁸ Vahit DOĞAN, **a.g.e** s.73–74

²⁹⁹ 12–17.07.1927 tarih ve 631–635 sayılı R. G.

E.27/K.148 sayılı kararında;”Davacı turist olarak Yurdumuza geldikten sonra Bulgaristan’a dönmemiş, Türk makamlarından sığınma talebinde bulunmuş, Türk soylu olduğu için 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu ve 2510 sayılı İskan Kanunu (mülga) gereğince kendisine babası Ö. D. İle birlikte İstanbul Emniyet Müdürlüğünce 19.09.1969 tarihinde Ecnebilere mahsus ikamet teskeresi verilmiş ve ilticası tekti edilen mülteci olarak vasıflandırılmıştır. 18 yaşını doldurduğunda ise babasının refakatinden çıkartılarak kendisine Ecnebilere mahsus ikamet teskeresi verilmiştir. Bu teskere Türk Vatandaşlığına kabul edildiği 1976 yılına kadar her senen yenilenmiştir. Bu tezkere davcının mülteci olarak işlem gördüğünü açıkça vurgulamaktadır. Davacı vatandaşlığa alındığı tarihte 25 yaşında olup, kanunun aradığı 22 yaşını bitirme sırnı geçmiştir. Bu durumda davcının, askerlik hizmetine tabi tutulmasına dair işlem hukuka aykırı görüldüğünden işlemin iptaline” şeklinde kararı örnek olarak gösterilebilir.³⁰⁰

f- Ahıska Türklerinin Türkiye’ye Kabulü ve İskanına Dair Kanun:

2 Temmuz 1992 tarihinde kabul edilen 3885 sayılı Ahıska Türklerinin Türkiye’ye Kabulü ve İskanına Dair Kanun³⁰¹ ile Eski Sovyetler Birliğini oluşturan cumhuriyetlerde dağınık halde yaşayan “Ahıska Türkleri” olarak adlandırılan soydaşlarımızdan Türkiye’ye gelmek isteyenlerin Bakanlar Kurulunca belirlenecek sayıyı aşmamak kaydıyla kabulü öngörülmüştür. Aynı kanunun 1. maddesinde, Ahıska Türklerinin iskanının 2510 sayılı iskan kanununa göre yapılacağı belirtilmekte ise de; bu kanun 26.09.2006 tarihinde yürürlüğe giren 5543 sayılı iskan kanunu ile yürürlükten kalkmıştır. Yine bu kanunda belirtilen serbest göçmen tabiriyle 5543 sayılı iskan kanununa göre; Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye’ye gelip, Devlet eliyle iskân edilmelerini istememek şartıyla yurda kabul edilenler; iskanlı göçmen tabiriyle ise; Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, özel kanunlarla yurt dışından getirilen ve bu Kanun

³⁰⁰ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 179–180

³⁰¹ 11.07.1992 tarih ve 21281 sayılı R. G.

hükümlerine göre taşınmaz mal verilerek iskânları sağlananlar kastedilmektedir. 3885 sayılı Kanunun 1. maddesindeki “serbest ve iskanlı göçmen olarak kabul olunabilir” ibaresi 2510 sayılı İskan Kanunun 5543 sayılı Kanun ile kaldırılmasından sonra bu şekilde değerlendirilecektir.

3885 sayılı kanunun 3. maddesine göre; Türkiye'ye göçmen olarak gelecek Ahıska Türklerinin kabul şartlarını, geçici ve kati iskan yerlerini belirlemek, yerleştirme ve iskan programlarını hazırlamak, göçmenleri üretici duruma getirmek için gerekli tedbirleri almak, Ahıska Türklerinden Türkiye'ye gelmek isteyenleri tespit ve bulundukları yerler ile Türkiye'ye hareket edecekleri bölgelerden toplanmalarını temin etmek, hareket sırasında iaşe, ibate ve sağlık konularında yapılacak işlemleri planlamak, bulundukları yer ülke yetkilileri ile koordinasyonu sağlayacak ön heyet oluşturmak, ön heyetin yapacağı giderler ile göçmenlerin bulundukları yerlerden nakil, barındırma ve iskan masrafları için sağlanan ödeneğin miktarını belirlemek, Başbakanlık ve Bakanlar Kurulunca verilecek diğer görevleri yapmak amacıyla; Başbakanın görevlendireceği bir Bakanın koordinatörlüğünde; İçişleri, Dışişleri, Maliye ve Gümrük, Milli Eğitim, Bayındırlık ve İskan, Sağlık, Ulaştırma, Tarım ve Köy işleri, Orman Bakanlıkları Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Hazine ve Dış ticaret Müsteşarlığı, Türkiye Kızılay Derneği Genel Başkanlığı ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu yetkililerinden oluşan bir üst komisyon kurulacaktır. Bu Üst komisyonlara bağlı olarak, Başbakanın görevlendireceği Bakanlıkça belirlenen illerde valinin veya görevlendireceği kişinin başkanlığında ve konunun özelliği dikkate alınarak yukarıda belirtilen bakanlıkların ve kuruluşların o ildeki şube ve kurum başkanlarının iştirak edeceği alt komisyonlar kurulacaktır. İllerde kurulacak alt komisyonlar, üst komisyonun vereceği görevleri yerine getirecektir.

3885 sayılı kanunun 6. maddesinde ise; gerek Türkiye'de iskan edilecek ve gerekse Türkiye dışında, eski Sovyetler hudutları dahilinde halen bulundukları yeni devletlerde kalacak "Ahıska" Türklerinden Bakanlar Kurulunca tespit edileceklere çifte vatandaşlık statüsü verileceği belirtilmiştir.

Bu kanuna 18.02.2009 tarih ve 5838 sayılı kanunun 19. maddesiyle eklenen geçici 1. maddeyle; 1.1.2009 tarihinden önce ikamet tezkeresi almak suretiyle Türkiye'de ikamet eden Ahıska Türklerine bu maddenin yürürlüğünden itibaren 3 ay içinde müracaat etmeleri halinde; milli güvenlik açısından sakıncası olmamak şartıyla, 11.2.1964 tarihli ve 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu ve diğer ilgili mevzuatta öngörülen şartlar aranmaksızın, başvuru tarihinden itibaren 6 ay içinde Türk vatandaşlığına alınarak çifte vatandaşlık statüsü sağlanacağı ve çifte vatandaşlık statüsü sağlananların, Bakanlar Kurulunca belirlenen yerlerde iskân edilecekleri düzenlenmiştir.

g- 4104 sayılı Muharip Yabancı Ordu Mensuplarından Türkiye'ye İltica Edenler Hakkında Kanun:

II. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalan ve bunu sürdürmeye kararlı olan Türkiye'de askeri mülteci ve gözaltı kapları konusunda uluslar arası hukuk kuralları ve antlaşmalar esas alınarak yaklaşmış, 1939 yılında fiilen karşılaşılan ve süregelen sorun uygulamada karşılaşılan ve karşılaşılmaması muhtemel gelişmeler de göz önünde bulundurularak 1941 yılında bir kanun ve talimatnameyle çözümlenmeye çalışılmıştır.³⁰²

11 Ağustos 1941 Tarihli ve 4104 sayılı Muharip Yabancı Ordu Mensuplarından Türkiye'ye İltica Edenler hakkında kanun³⁰³ 18.10.1907 tarihli ve IV sayılı Kara Savaşının kanunları ve Adetleri Hakkında Cenevre sözleşmesi ile Eki Yönetmelik hükümlerine göre, savaşan taraf silahlı kuvvetler mensubu sayılanlardan, Türkiye'ye kabul edilenlere tarafsızlık

³⁰² Ahmet Emin YAMAN, “II. Dünya Savaşında Türkiye’de Askeri Mülteciler ve Gözaltı Kapları (1941–1942)”, Tarih Araştırmaları Dergisi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara–2003 Sayı: 33, s.160

³⁰³ 15.04.1941 tarih ve 4887 sayılı R. G.

hukukunun öngördüğü kuralların uygulanmasıyla ilgili olarak düzenlenmiş, halen yürürlükte olan bir kanundur. Söz konusu kanun; gerek metinden gerekse gerekçesinden anlaşıldığı üzere, savaşan taraf silahlı kuvvetler mensuplarından Türkiye'ye iltica edenlerin, ülkelerine iade olunacakları veya başka bir ülkeye gönderilecekleri tarihe kadar gözaltı edilmeleri, muhafazaları, nakil, iskan, giyecek, yiyecek, muayene ve tedavi, disiplin ve cezai ve mali işlemleri ile ilgili hususlara ilişkin esas ve usulleri içermektedir.³⁰⁴

4104 sayılı kanuna dayanarak, Genel Kurmay Başkanlığı tarafından hazırlanan 13559 nolu “yabancı Ordu Mensuplarından Türkiye'ye İltica Edenler Hakkında Talimat”a ekler yapılarak hem askeri mültecinin tanımı yapılmak istenmiş hem de kimlerin askeri mülteci sayılıp askeri kamplara sevk edileceği, diğer makamlarla işbirliği sağlanması ve kapların işlevi gibi pek çok konuya askeri mültecinin misafir olduğu, insanlık gereklerine uygun bir işleme tutulacakları yaklaşımıyla açıklık getirilmiştir.³⁰⁵

4104 sayılı kanunun 1. maddesinde, “*Yabancı memleketlerden Türkiye'ye iltica eden muharip yabancı ordu mensuplarının Türkiye topraklarına girdikleri tarihten itibaren iade olunacakları tarihe kadar nakil, iâşe, ilbas, iskan ve tedavi hususları Hükümetçe temin olunur.*” hükmüne yer verilmiştir. Gerek Kanun'un adında gerekse içeriğinde “mülteci” terimine yer verilmiş ise de, bu Kanun'un uluslararası hukukun kabul ettiği anlamda iltica ile mülteci hukukunu düzenlemediği düşünülmektedir. Çünkü gerek literatürde gerekse Kanun'un dayanağını oluşturan 18.10.1907 tarih ve V sayılı La Haye Sözleşmesi'nde söz konusu kişiler mülteci olarak kabul edilmemekte, aksine bu kişilere “kabul edilenler” denilmektedir.³⁰⁶

4104 sayılı kanunun 2. maddesinde, kabul edilenlerin (bu kanuna göre mültecilerin) topraklarımıza ayak bastıklarında ve karasularımıza girdiklerinde

³⁰⁴ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 203–204

³⁰⁵ Ahmet Emin YAMAN, **a.g.e.** s.144

³⁰⁶ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 205–206

silah, mühimmat ve her çeşit harp vasıtasından tecrit edilecekleri hükmü yer almaktadır. Bu hükme göre, Türkiye'ye kabul edilenler; Türkiye siyasi sınırlarından girdikleri tarihten itibaren gözaltına alınacaklar ve bunun doğal sonucu 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Aletler hakkında kanun³⁰⁷ hükümleri uyarınca beraberlerinde getirdikleri silahlar ile her türlü askeri kara, deniz ve hava aracına el konulacaktır.³⁰⁸

4104 sayılı kanunun 3. maddesinde ise; kabul edilenlerin üzerindeki eşya ile beraberlerinde getirdikleri kişisel eşya dışındaki silah, mühimmat, teçhizat, nakil vasıtaları, gemi, uçak vesair askeri eşya ve her çeşit harb malzemesi silahlı kuvvetlerce muhafaza altına alınacağı ve bunların muhafazaları için gereken masrafların da yapılacağı belirtilmiştir. 4. maddede ise, gözaltına alınan kişilerin giyecekleri ile kendilerine yapılacak yardımlar hakkında mensup oldukları Hükümetlerle anlaşma yapılmasına, Hükümetimizin yetkili olduğu ve anlaşma bulunmadığı takdirde yapılacak masraflar ile nakdi yardımların Milli Savunma Bakanlığı bütçesinden ödeneceği düzenlenmektedir.

h- 1994 Yönetmeliği³⁰⁹:

1951 Sözleşmesi'nin 36. maddesi, "Taraf Devletler, işbu Sözleşme'nin uygulanabilmesi amacıyla çıkarabilecekleri yasaları ve yönetmelikleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne bildireceklerdir." hükmünü taşımaktadır. Bu hükümden de anlaşılacağı üzere, Sözleşme'nin uygulanmasını sağlamak amacıyla, her taraf devletin ulusal mevzuatında düzenlemeler yapması gerekmektedir. Söz konusu bu hüküm uyarınca, mültecilerle ilgili olarak uygulanacak usul ve esasların, açık bir şekilde kanun veya tüzüklerle düzenlenmesi gerekirken ülkemizde konu, bugüne değin

³⁰⁷ 15.07.1953 tarih ve 8458 sayılı R.G.

³⁰⁸ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 206

³⁰⁹ Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik

kamuya açıklanmayan ve kanuni yollarla ilan edilmeyen idari tasarruflarla yürütülmeye çalışılmıştır. Ancak, yakın zamanlarda iltica, sığınma ve nüfus hareketlerinin giderek yoğun bir biçimde artması ve bu arada Türkiye'nin Avrupa Birliği içinde yer alma çabaları ve çağdaş demokratik planda önemli adımlar atılarak saydamlaşma yolunda belirgin mesafeler kat edilmesi, mülteciler ve sığınmacılarla ilgili olarak gizli gizlilik derecesi olmayan yasal düzenlemenin yapılmasının gerekli kılmasıdır. Bu bağlamda, Mülteciler ve Sığınmacılar ile İlgili Yönetmelik³¹⁰ 30 Kasım 1994 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur.³¹¹

Bu Yönetmeliğin Amacı; 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ile Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 31 Ocak 1967 tarihli Protokol gereğince ülkemize münferiden iltica eden veya başka ülkelere iltica etmek üzere ülkemizden ikamet izni talep eden yabancılar ile topluca iltica veya sığınmak amacıyla sınırlarımıza gelen yabancılar ve olabilecek nüfus hareketlerine uygulanacak usul ve esasların tespiti ile görevli kuruluşların belirlenmesi olarak birinci maddede belirtilmiştir. Ancak, 1951 Sözleşmesi ile 1967 Protokolü, sadece mültecilerle ilgili konuları düzenlemesine karşın, söz konusu Yönetmeliğini, 31. maddesinde yer verilen yasal dayanağına aykırı şekilde, bu kapsam dışına çıkılarak mülteci yanında, sığınmacılar ve olabilecek nüfus hareketlerine uygulanacak usul ve esasları da tespit etmesi, kanun yapma tekniği ve hukuk mantığı açısından çelişkili görülmüştür.³¹²

1994 Yönetmeliğinin 3. maddesinde mülteci; Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek

³¹⁰ 30.11.1994 tarih ve 22127 sayılı R. G.

³¹¹ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 180–181

³¹² M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 181

istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancı olarak tanımlanmıştır.³¹³ Bu tanım 1951 Sözleşmesi'nin 1. maddesinin (A) fıkrasının 2. bendindeki tanımın aynısıdır.

Sığınmacının tanımı da yine aynı madde; ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancı olarak yapılmıştır.³¹⁴

1994 Yönetmeliğinin ikinci bölümünde Türkiye'ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye'den ikamet izni talep eden münferit yabancılara uygulanacak usul ve esaslar düzenlenmiştir (4–7.md). Yönetmeliği 4. maddesine göre; Türkiye'ye iltica eden veya üçüncü bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye'den ikamet izni talep eden yabancılardan, Türkiye'ye yasal yollardan gelenler bulundukları yer valiliklerine, yasal olmayan yollardan gelenler ise giriş yaptıkları yer valiliklerine en geç 10 gün içerisinde müracaat ederler. Bu süre ulusal güvenlik açısından gerekli görüldüğü taktirde, Dışişleri Bakanlığı'nın görüşü alınmak suretiyle, İçişleri Bakanlığı'nca daha kısa olarak belirlenebileceği belirtilmiş ve bu fıkraya göre müracaatta bulunmayanlar hakkında 5682 sayılı Pasaport Kanunu ile 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de ikamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun hükümlerine göre yapılacağı vurgulanmıştır.³¹⁵

³¹³ Aydoğan ASAR, **a.g.e.** s. 229–230

³¹⁴ Aydoğan ASAR, **a.g.e.** s. 230

³¹⁵ Aydoğan ASAR, **a.g.e.** s. 230; Nuray EKŞİ, **a.g.e.**, s. 60

Öngörülen 10 günlük süre “hak düşürücü” süre olarak uygulanmakta olup, bir takım mazeretleri sebebiyle müracaat edemeyenlerin durumu tekrara değerlendirmeye alınabilmektedir.³¹⁶

1994 Yönetmeliğini 5. maddesinde ise; Türkiye’ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye’den ikamet izni talep eden münferit yabancılara uygulanacak usul anlatılmıştır. Buna göre ilgili kişilerin kimliklerinin tespit edilerek fotoğraflarının çekileceği ve parmak izlerinin alınacağı, 1951 Sözleşmesi’ne göre mülakatlarının yapılacağı ve mülakat evrakının valiliğin görüşüyle birlikte İçişleri Bakanlığına gönderileceği, İçişleri bakanlığından talimat gelinceye kadar bu kişilerin gözetim altında bulundurulacağı ve İçişleri bakanlığının talimatına göre işlem yapılacağı belirtilmiştir.³¹⁷ Türkiye’ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye’den ikamet izni talep eden münferit yabancılardan talepleri hakkında karar makamının İçişleri Bakanlığı olduğu 1994 yönetmeliğinin 6. maddesinde hüküm altına alınmıştır. Bu karara karşı talebi kabul edilmeyen yabancılar 15 gün içerisinde isterse ilgili valiliğe itiraz edebileceklerdir. İtiraz edilmesi durumunda itiraz eden yabancının bu konudaki ifadesi ve ifadesini destekleyen diğer bilgi ve belgeler valilikçe İçişleri Bakanlığına gönderilecek ve önceki kararı veren yetkilinin bir üstü tarafından incelenip sonuçlandırılacaktır. Verilen bütün kararlar talepte bulunan yabancıya tebliğ edilir.

1994 Yönetmeliğinin 6. maddesinin son fıkrasında; İltica veya ikamet izni talebi uygun görülmeyen yabancılardan, İçişleri Bakanlığı’nın talimatı ile valilikler tarafından Türkiye’den çıkartılacakları, Türkiye’den ikamet izni talep eden münferit yabancılara ilişkin işlemlerde ve özellikle barınma, iâşe, nakil, üçüncü ülkelere kabul, pasaport ve vize temini gibi hususlarda ilke olarak Dışişleri Bakanlığı aracılığı ile Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ve ilgili diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapılacağı

³¹⁶ Aydoğan ASAR, **a.g.e.**, s. 230

³¹⁷ Nuray EKŞİ, **a.g.e.** s. 62–63

vurgulanmaktadır. Bu yabancıların özellikle nakillerine ilişkin konularda Uluslar arası Göç Örgütü ile de İşbirliğinde bulunulacağı belirtilmiştir.³¹⁸

1994 Yönetmeliğinin üçüncü bölümünde Sığınmak amacıyla topluca sınırlarımıza gelen yabancılar ve olabilecek nüfus hareketlerine karşı alınacak tedbirler düzenlenmiştir.

1994 Yönetmeliğinin 8. maddesinin ilk cümlesinde “sığınmacıların sınırı geçmelerinin önlenmesi esastır” şeklinde bir ibare yer almaktadır ki bu ibare İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nin 14. maddesinde düzenlenen zulüm altındaki herkesin başka memleketlere sığınma ve sığınmacı olarak işlem görmek hakkına sahip olması nedeniyle hukuka uygun değildir.³¹⁹

1994 Yönetmeliğinin dördüncü bölümünde (9–25. md) sınırlarımıza topluca gelen veya sınırlarımızı topluca geçen mülteci ve sığınmacıların ülkemize kabul edilmeleri halinde yapılacak işlemler ve alınacak tedbirler düzenlenmiştir.

Yönetmeliğin beşinci bölümünde ise ortak hükümler yer almaktadır. Bu bölümde dikkati çeken en önemli madde iadeyi düzenleyen 26. maddedir. Bu maddede, topluca sığınanlar ile iltica eden mültecilerin; savaşın, silahlı çatışmanın veya krizin sona ermesi halinde uyruğunda bulundukları devlete iade edilmelerinin sağlanacağı öngörülmektedir. Bu maddenin, 1951 Sözleşmesi’nin gerek konseptine gerekse 33. maddesinin 1. fıkrasına göre, 2. fıkradaki istisnai durumlar hariç olmak üzere, her taraf devletin bir mülteciyi; ırkı, dini vatandaşlığı, muayyen bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri nedeniyle hayat ve hürriyetinin tehdit edileceği ülkelerin hudutlarından her ne şekilde olursa olsun sınır dışı veya iade etmeme yükümlülüğü bulunmaktadır. 1994 Yönetmeliğinin 26. maddesinde yer alan “savaş, silahlı çatışma ve kriz” gibi kavramlar, 1951 Sözleşmesi ile 1967

³¹⁸ Nuray EKŞİ, **a.g.e.** s. 63

³¹⁹ M. Tefik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 184

Protokolü'nde gösterilen mülteci statüsünün tanınmasıyla ilgili koşullar dışında kavramlardır. Bu nedenlere dayılı olarak ülkemize gelenlere, 1951 Sözleşmesi kapsamında mülteci statüsü verilemeyeceği gibi, özellikle mülteci statüsü tanındıktan sonra da, bu kişileri belirtilen nedenlerle ülkelerine iade etmek de olanak dışıdır.³²⁰

1994 Yönetmeliğinin 29. maddesinde sınır dışı etme düzenlenmiştir. Buna göre; Türkiye'de muntazam surette bulunan bir mülteci veya sığınmacı ancak milli emniyet veya kamu düzeni sebebi ile 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi hükümleri çerçevesinde İçişleri Bakanlığı'nca sınır dışı edilebilir. Sınır dışı kararına karşı on beş gün içinde İçişleri Bakanlığı'na müracaat edilerek itiraz edilebilir. İtiraz, daha önce sınır dışı kararını veren yetkilinin bir üstü tarafından incelenerek sonuçlandırılır ve valiliklerce ilgiliye tebliğ edilir. Ancak 1951 Sözleşmesi'ne göre milli emniyet ve kamu düzeni nedeniyle sınır dışı etme mümkün değildir. Milli emniyet ve kamu düzeni nedeniyle sınır dışı etme Ülkesel Sığınma Bildirisinde düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra, 1951 Sözleşmesi'nde yer alan vahim bir cürüm nedeniyle kesinleşmiş bir hükümle mahkum olma ve bu nedenle toplum için tehlike oluşturma hususuna 1994 Yönetmeliğinde yer verilmemiştir.

Sınır dışı etme kararı bir idari işlemdir. 1982 Anayasasının 125. maddesine göre; İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır. Buna göre sınır dışı edilen kişiler 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunun 32. maddesine göre idari işlemi yapan idari merciin bulunduğu yer idare mahkemesine iptal davası açabilirler. Bu durumda 1994 Yönetmeliğine göre, sınır dışı etme kararı İçişleri Bakanlığınca verilebileceğinden yetkili mahkeme Ankara mahkemeleri olacaktır. İltica veya sığınma talebinin kabul edilmemesi durumunda ise; bu idari işlemi yapan valiliğin bulunduğu yer idare mahkemesi yetkili olacaktır. Örneğin; Ankara 4. İdare Mahkemesi

³²⁰ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 185–186

E:1997/286, K:1997/824 sayılı kararında, İran vatandaşı olan davacıya yurt dışına çıkış izni verilmemesi üzerine İçişleri Bakanlığı aleyhine açılan davada davacının 9.7.1996 tarihli illegal yollardan Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra, Batı ülkelerinden birine gitmek için Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne iltica talebinden bulunduğu, ülkesine geri dönerse hayatının tehlikede olduğunu beyan ettiği, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin 21.01.1997 tarihli cevabi yazısı ile Amerika Birleşik Devletleri yetkililerince mülteciliğe kabul edildiği, vizesinin ve seyahat biletinin de Ankara Uluslar arası Göç Örgütünde hazır bulunduğunun bildirildiği, aynı makamca adı geçenin Amerika Birleşik Devletlerine gidebilmesi için 12.03.1997 tarihinde İstanbul Havalimanında hazır bulundurulması amacıyla Dışişleri Bakanlığında yardım istenilmesi üzerine, anılan bakanlığın, İçişleri Bakanlığına hitaben yazdığı 20.02.1997 tarihli yazıda keyfiyeti arz ederek herhangi bir engel olmaması halinde ilgilinin yurtdışına çıkışının sağlanması için İçişleri Bakanlığında bilgi verildiği, ancak İçişleri Bakanlığında ilgilinin Türkiye'ye illegal yollardan geldiği ve yönetmeliğin 4. maddesinde belirtilen şartlara uygulan olarak ilgili makamlara herhangi bir müracaatta bulunmadığı için sınır dışı edilmesine karar verildiği anlaşılmakta olup, davacının üçüncü bir ülke tarafından iltica isteğinin kabul edilerek, pasaport ve vize işlemlerinin tamamlanmış olması karşısında 1951 Cenevre Sözleşmesinin 31. maddesi uyarınca gereken kolaylığı bahşederek mülteci olarak kabul edildiği ülkeye çıkışına izin vermek yerine sınır dışı edilmesinde hukuka uyarlık bulunmadığı hükmü oybirliğiyle verilmiştir.³²¹

Yine Ankara 8. İdare Mahkemesinin E:1997/276, K:1997/967 sayılı kararında da, İran vatandaşı olan davacının, Finlandiya'ya gitmek üzere yurt dışına çıkış izni verilmeyerek sınır dışı edilmesine ilişkin işlemin iptali için İçişleri Bakanlığı aleyhine açtığı davada, idarenin, 1951 Cenevre Sözleşmesinin 31. maddesi uyarınca gereken kolaylığı bahşederek mülteci

³²¹ Çiğdem ALTINIŞI – Mehmet Şahin YILDIRIM, **Mülteci Haklarının Korunması**, Ankara Barosu Yayınları, Ankara–2002, s. 42–56; Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, **Sığınmacı, Mülteci ve Göç Konularına İlişkin Türkiye'deki Yargı Kararları**, Ankara–1998, s. 117–121

olarak kabul edildiği ülkeye çıkışına izin vermek yerine sınır dışı edilmesinde hukuka uyarlık bulunmadığı hükmü oybirliğiyle verilmiştir.³²²

Ayrıca Danıştay 10. Dairesinin 14.03.2001 tarih ve 5050 Esas, 823 Karar sayılı kararında, yine aynı dairenin 14.03.2001 tarih ve 5498 Esas, 822 Karar sayılı kararında, yine aynı dairenin 14.03.2001 tarih ve 5194 Esas, 821 Karar sayılı kararında aynı gerekçelerle idarinin işleminin iptaline karar verilmiştir.

Ankara 9. İdare Mahkemesinin E:1996/1356, K: 1997/1321 sayılı Kararında, Irak uyruklu olan davacının geçici sığınmacı muamelesine tabi tutulmaları uygun görülmeyle 15 gün içinde yurt dışına çıkışlarının sağlanmasına ilişkin 7.11.1996 günlü davalı idare işlemini iptali istemiyle İçişleri Bakanlığı aleyhine dava açtığı, davacıların Irak'ta can güvenliklerinin olmaması nedeniyle 94/6169 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan ilgili yönetmelikteki sığınmacı tanımında yeralan vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden korkudan dolayı istifade etmek istemeyen yabancı oldukları sonucuna varıldığından tesis edilen işlemde hukuka uyarlık bulunmadığı hükmü oybirliğiyle alınmıştır.³²³

Bu kararlar Türk Yargısının konuya özgürlükçü bakışını yansıtmaktadır. Danıştay ve İdare mahkemeleri önlerine gelen davalarda mültecilerin hukuki prosedüre vakıf olmamaları, bilmedikleri bir ülkede bilmedikleri bir dilde sığınma başvurusu yapmanın zorluğunu göz önünde bulundurarak, iltica talep eden kimselere 1951 Sözleşmesi'nin 31. maddesi hükmü gereğince kolaylık gösterilmemesi durumunda idarenin sınırdışı etme işlemlerini iptal etmektedir.

1- Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği:

³²² Çiğdem ALTINIŞI – Mehmet Şahin YILDIRIM, a.g.e. s.117–121

³²³ Çiğdem ALTINIŞI – Mehmet Şahin YILDIRIM, a.g.e. s.117–121

Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği³²⁴ 29.04.1983 tarihli ve 18032 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. İçişleri Bakanlığı tarafından çıkarılan bu yönetmeliğin amacının değişik ülkelerden kaçak veya pasaportla Yurdumuza gelerek yabancı ülkelere birine gönderilmek veya Yurdumuzda kalmak istediği ile iltica hakkı talebinde bulunan yabancı kişilerin haklarında yapılan işlem sonuçlanıncaya kadar geçecek süre içerisinde geçici barındırılma, iâşe, ibate ve diğer masrafların karşılanmasına ilişkin ve usulleri belirlemek olduğu belirtilmiştir.³²⁵ Yönetmeliğin 4. maddesine göre amaç doğrultusunda belirlenen bu görevler, merkezde, Yabancılar-Pasaport-Hudut-İltica Daire Başkanlığınca, Misafirhane bulunan illerde, il emniyet müdürlükleri tarafından yürütülecektir. Yine yönetmeliği 5 ve 6. maddelerinde Yabancılar-Pasaport-Hudut-İltica Daire başkanlığının görevleri ile İl Emniyet Müdürlüklerinin Mülteci Misafirhanesine ilişkin görevleri sayılmıştır. Buna göre; Yabancılar-Pasaport-Hudut-İltica Daire Başkanlığı; İhtiyaç duyulacak yerlerde mülteci-sığınmacı misafirhaneleri tesisini, bu amaçla arsa ve bina satın alınması veya kiralanmasını, mülteci-sığınmacı misafirhanelerinin giderleri ile mültecilerin iâşeleri için yapılan masraflara ait ödeneklerin gönderilmesinin sağlanmasını, misafirhanelerin niteliği ve kapasitesine göre yeterince ve yapılacak işin özelliğine uygun nitelikte personel alımının planlanmasını, misafirhane İç Hizmet Yönergesinin hazırlanmasını ve ihtiyaç duyulan dillere tercümesini, misafirhaneye alınacak mültecilerin ve sığınmacıların tespitine ve ilgili valiliğe bildirilmesini, misafirhaneye alınan mültecilerin ve sığınmacıların vizelerinin temini için ilgili makam ve kuruluşlarla işbirliğinin sağlanmasını, mülteciyi-sığınmacıyı kabul edecek ülkenin yurdumuzda bulunan dış temsilciliğince, mülteci ve sığınmacılarla bizzat görüşmek ve mülakat yapmak için vaki isteklerinin incelenmesini, mültecilerin ve sığınmacıların sevki ve geri getirilmesi için illere talimat verilmesini, vizesi temin edilen mültecilere ve sığınmacılara seyahat belgesi düzenlenmesi ve çıkışlarının sağlanması için illere talimat verilmesini, misafirhanelerin denetlenmesini, tespit edilecek aksaklık ve noksanlıkların

³²⁴ 29.04.1983 tarih ve 18032 sayılı R. G.

³²⁵ Nuray EKŞİ, *a.g.e.* s. 58–64–66

giderilmesini sağlamakla görevli kılınmıştır. Bu işlemler illerde ildeki kuruluşuna göre Yabancılar veya Pasaport Şube veya Büroları tarafından yürütülecektir.

İl Emniyet Müdürlükleri ise; Misafirhane binasının ve barındırılan mülteci ve sığınmacıların güvenliklerinin sağlanmasını, misafirhanenin idaresi ve binanın her türlü giderleri için gerekli harcamaların yapılmasını, Bu yönetmelik ile Misafirhane İç Hizmet Yönergesine göre misafirhanenin yönetimine ilişkin hizmetlerin yürütülmesini, muhtelif dillere tercüme edilerek gönderilen İç Hizmet Yönergesinin misafirhanenin görülebilir yerlerine asılmasının sağlanmasını, sorgulamaları yapıp deklarasyonları alınan ve Bakanlıkça misafirhaneye kabul edilmeleri uygun görülen mültecilerin ve sığınmacıların misafirhaneye yerleştirilmelerini, misafirhaneye yerleştirilen mültecilerin iâşe ve diğer masraflarına ilişkin harcamaların yapılmasını, mültecilerin birbirleriyle olan temas ve davranışlarının kontrol altında tutulmasının teminini, mültecilerin ve sığınmacıların sağlık kontrollerinin ve hastalanmaları halinde devlet hastanelerinde tedavilerinin yaptırılmasını, mülteciyi ve sığınmacıyı kabul edecek ülkenin yurdumuzda bulunan dış temsilciliğince mülteci ve sığınmacılarla bizzat görüşmek ve mülakat yapmak için vaki isteklerinde; Merkezden verilecek talimata göre mültecilerin görüşme için sevklerine ve geri getirilmelerini, vizesi temin edilen mülteci ve sığınmacılara, Merkezden verilecek talimata göre seyahat belgesi tanzimi ve yurtdışına çıkışlarının sağlanmasını, misafirhane İç Hizmet Yönergesine aykırı tutum ve davranışlarda bulunan mülteci ve sığınmacıların durumlarını Genel Müdürlüğe bildirilmesini, misafirhanede barındırılanlar ve misafirhanenin ihtiyaçları hakkında aylık raporlar tanzimine ve Genel Müdürlüğe gönderilmesini, misafirhane ve mültecilerle ilgili merkezden verilecek diğer hizmetleri, yürütmek ile görevlidir. Bu görevler İltica-Göç-Vatandaşlık Şube Müdürlüğü tarafından yürütülecektir.

Yönetmeliğin 7–14. maddeleri arasında Mülteci Misafirhanesinin Tesis ve İşletilmesi, Yönetim Organları, Görevleri ve Sorumlulukları, 15–23. maddeleri arasında Misafirhanenin İşletilmesi, 24–32. maddeleri arasında Mültecilerle ilgili işlemler, 33–36. maddeleri arasında ise çeşitli ve son hükümler düzenlenmiştir.

Yönetmeliği 24. maddesinde Geçici İkamet müsaadesi verilmesi hali düzenlenmiştir. Buna göre; misafirhaneye kabul edilen mülteci ve sığınmacılara "İlticası tetkik edilen mülteci ve sığınmacı" sıfatıyla ikamet tezkeresi verilir ve varsa ellerinde bulunan pasaportları alınarak şahsi dosyalarında muhafaza edilir. Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliğinin 25. maddesinde deklarasyon alınmasıyla ilgili olarak; misafirhaneye kabul edilen mültecinin ve sığınmacının iltica ettiği il yetkili makamlarınca daha önce alınmamışsa, iltica hakkı talebini, gitmek istediği ülkeyi ve vatandaşı olduğu ülke temsilcileriyle görüşmek isteyip istemediğini muhtevî beyanının alınacağı ve Genel Müdürlüğe gönderileceği hükmü yer almaktadır.

Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliğinde vize işlemleriyle ilgili olarak 26 ve 27. maddelerde düzenleme yapılmıştır. Bu çerçevede mültecilerin ve sığınmacıların gitmek istedikleri ülkeler için vize temini ile ilgili işlemler, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ankara Temsilciliği ile İstanbul Uluslararası Katolik Muhaceret Komisyonu yetkililerince ve gerektiğinde Dışişleri Bakanlığı aracılığı ile yürütülecektir. Mültecilerin ve sığınmacıların vize işlemi dolayısıyla yukarıda belirtilen kuruluşlarla bizzat temas etmesi istendiğinde merkezin talimatına uygun olarak bu temas sağlanacağı ve ayrıca mültecileri ve sığınmacıları kabul edecek ülkenin dış temsilciliğinin mülteci ile mülakat yapmak istemesi halinde de merkezin talimatına göre hareket edileceği vurgulanmıştır.

Vizesi temin edilen mülteci ve sığınmacılara, Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme hükümleri uyarınca Bakanlıkça verilecek talimata

göre bir veya iki yıl süreli mülteci ve sığınmacılara mahsus seyahat belgesi verileceği hükmü yönetmeliğin 28. maddesinde düzenlenmiştir. Ayrıca, Mültecilerden ve sığınmacılardan, işlemleri sonuçlanıncaya kadar çalışmak için müracaat edenlerin, talepleri il valiliğince Bakanlığa bildirilecek ve Bakanlığın talimatına göre işlem yapılacaktır.

Yönetmeliğin 32. maddesinde misafirhaneyi ziyaret düzenlenmiştir. Misafirhaneyi ziyaret etmek isteyenler İçişleri Bakanlığından izin almak zorundadır. Misafirhaneye mülteci, sığınmacı ve görevlilerden başka kimse alınmamaktadır.

j- İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 22.06.2006 Tarihli Uygulama Talimatı:

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından 22.06.2006 tarihinde bir Uygulama Talimatı hazırlanmıştır. Uygulama Talimatının amacı 1951 Sözleşmesi, 1967 Protokolü ve 1994 Yönetmeliği çerçevesinde Türkiye dahilinde iltica/sığınma başvurusunda bulunan yabancı uyruklu ya da vatansız kişilere uygulanacak usul ve esasların belirlenmesidir. Uygulama Talimatının kapsamına sadece Avrupa ülkelerinden gelenler değil Avrupa dışında kalan ülkelerden gelen ve sığınma ve mülteci statüsünü kazanmak isteyenler de dahil edilmiştir. Mülteci veya sığınmacı statüsünü kazanmak isteyen vatansızlar ve refakatsiz küçükler de Uygulama Talimatına tabidir. Uygulama Talimatında, mülteci veya sığınmacı başvurularının yapılacağı makamların dışında sınır bölgelerinde, hudut kapılarında veya iç bölgelerde herhangi bir kolluk birimine iltica/sığınma başvurusunun yapılması halinde, başvuru sahiplerinin en kısa sürede ilgili valiliğe veya el emniyet müdürlüğü yabancılar/pasaport yabancılar şube müdürlüğüne bizzat gecikmeden başvurur yapmalarını temin edeceklerdir. İltica/sığınma başvurusu, il emniyet müdürlüğü hudut iltica ve yabancılar şubelerine dilekçe ile yapılacaktır. İltica/sığınma başvurusunun hudut kapılarında yapılması halinde, müracaat

belirlenen personel tarafından alınarak ilgili işlemler emniyet müdürlüğü hudut iltica ve yabancılar şubesi ile koordineli olarak yürütülecektir.³²⁶

İçişleri Bakanlığı “Türkiye’deki İltica/Sığınma Başvuru Sahipleri İçin Temel Bilgiler” adlı bir broşür hazırlamıştır. Bu broşür müracaat makamlarında veya hudut kapılarında ve başvuru yapılması muhtemel birimlerde yeterli sayıda çoğaltılarak bulundurulacaktır. İltica/sığınma başvuruları objektif, tarafsız ve bireysel başvuru inceleme esasına göre incelenecek, mülakat raporu hazırlanacak ve münferiden karar verilecektir. Başvuru sırasında gerekli hallerde tercüman kullanılacaktır.³²⁷

Uygulama Talimatında, başvuruların değerlendirilmesi açısından öngörülen esaslar 1994 Yönetmeliği ile aynıdır. Ayrıca, Avrupa ülkeleri haricinden gelen başvurun sahiplerinin BMMYK’ya da kaydolmaları yönünde bilgilendirilmeleri esası getirilmiştir. Başvuru sahibinin parmak izi alınıp, fotoğrafı çekildikten sonra kendisiyle bir mülakat yapılacaktır. Uygulama Talimatına göre, sığınma/iltica talebinde bulunan başvuru sahiplerine bazı istisnalar dışında genel olarak, altı ay süreli ikamet tezkeresi düzenlenecektir. Başvurusu reddedilen yabancı, bu karara Yönetmeliğinin 6. maddesinde öngörülen 15 günlük süre içinde itiraz edebilir. “İtirazları nihai olarak reddedilen iltica/sığınma başvurusu sahiplerinin durumu, 1994 Yönetmeliğinin 6. maddesi uyarınca, yabancılarla ilgili hükümler çerçevesinde İçişleri Bakanlığı tarafından değerlendirilmektedir. Başvuru sahibinin geldiği ülkeye geri gönderilmesi halinde, AİHS çerçevesinde ciddi zarar görme riski bulunup bulunmadığı, kendisine ikincil koruma statüsü verilmesine gerek olup olmadığı değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra, itiraz sahibinin sağlık, eğitim, aile bütünlüğü, aile birleşimi vb. insanı mülahazalarla veya idari yargıya başvuru yaptığı için Türkiye’de ikametine izin verilmesine

³²⁶ Nuray EKŞİ, **a.g.e.** s. 76–77; Erişim: www.unhcr.org.tr/.../UYGULAMA%20TALIMATI%2022.06%202006%20GENELGE-57.doc, 12.07.2009; <http://www.unhcr.org.tr/MEP/index.aspx?pageId=117>

³²⁷ Nuray EKŞİ, **a.g.e.** s. 77

gerek olup olmadığı da değerlendirilmektedir. Yabancılarla ilgili genel hükümler çerçevesinde de ikincil koruma veya insanı mülahazalara dayalı ikamet izni verilmesi Bakanlıkça uygun görülmeyenler ilişkin karar yabancılara tebliği edilerek, Bakanlıkça herhangi bir süre belirlenmemişse, 15 gün içerisinde ülkemizi terk etmesi gereği bildirilecektir.”³²⁸

j- Diğer Mevzuat Hükümleri:

Yukarıda anlatılanlar haricinde mevzuatımızda dağınık biçimde mülteciler ile ilgili hükümler bulunmaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

(1) 2692 Sayılı Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu md. 4/G,

(2) 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun md. 84/2,

(3) 3497 Sayılı Kara Sınırlarının Korunması ve Güvenliği Hakkında Kanun md. 2/3

(4) Evlendirme Yönetmeliği md. 13–20

(5) Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği md. 49. Ancak bu madde mülga 2510 sayılı İskan Kanununa göre muhacir mülteci veya göçebe olarak kabul edilen yabancılarla ilgili olup, bu kanun 5543 sayılı İskan Kanunuyla yürürlükten kaldırıldığı için bu maddenin de işlerliği ortadan kalkmıştır.

4- Türk Mevzuatı Açısından Ulusal ve Uluslar arası Mülteciler ile Sığınmacılar:

a- Uluslar arası Mülteciler:

Türkiye, 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesini 1961 yılında 359 sayılı kanunla, Mültecilerin Hukuki Durumuna ilişkin 1967 tarihli protokolü ise, 1 Temmuz 1968 Tarihli ve 6/10266 Sayılı

³²⁸ Nuray EKŞİ, a.g.e. s. 77

Bakanlar Kurulu Kararı kabul etmiştir. Bu iki hukuki metne göre Türkiye sadece Avrupa'daki ülkelerden kaçan ve mülteci statüsünü kazanma koşullarını taşıyan kişileri mülteci olarak tanımaktadır. Türkiye'nin 1951 Sözleşmesi'ni ve 1967 Protokolünü coğrafi çekinceyle uygulamasının temel nedeni, anti-faşist, anti-komünist politikalar gütmesi ve Avrupa ile entegrasyon sağlama çabasıdır. Diğer taraftan Türkiye, mülteci hareketlerinin yoğun biçimde geliştiği Ortadoğu, Asya ve Afrika'ya sınırlarını kapamak suretiyle sosyal, ekonomik ve politik sorunları bertaraf etmek çabasıdır. Bu bağlamda Avrupa'dan gelen kişiler gerçek anlamda uluslar arası mülteci olarak tanımlanırlar. Bu kişiler, 1951 Sözleşmesi'nde yer verilen tanımda belirtilen ölçütlere uydukları andan itibaren mülteci sayılmalarına karşın, mültecilik statüsünün tanınması idare tarafından yapılmaktadır. Bu yönüyle hukukumuzda mültecilik statüsünün tanınması, bir kurucu yenilik doğuran hak olmayıp, mevcut durumun yetkili makamlar tarafından tespit ve beyan edilmesi şeklindeki açıklayıcı nitelik taşımaktadır. Bu tür uluslar arası mülteci sıfatını taşıyan kişilere, mültecilik statüsünün tanınması yönünden yapılacak işlemler, 1994 yılında çıkarılan ve yukarıda kısaca değinilen Mülteciler ve Sığınanlar ile ilgili yönetmelik hükümleri uyarınca yürütülmektedir.³²⁹

Türkiye tarafından kendilerin mülteci statüsü verilen kişiler; 1951 Sözleşmesi'nde yer alan tüm hak ve özgürlüklerden Türk mevzuatı hükümleri çerçevesinden yararlandırılmaktadırlar. Bunlar sırasıyla, 4. maddedeki dini eğitim özgürlüğü (1982 Ay. md. 24), 15. maddedeki dernek kurma hakkı, (1982 Ay. md. 33), 22. maddedeki eğitim ve öğretim hakkı (1982 Ay. md.42), 17,18 ve 19. maddelerde belirlenen çalışma ve sosyal yardımdan yararlanma hakkı (1982 Ay. md. 48, 60) ile 21. maddedeki mesken tutma hakkıdır. (1982 Ay. md. 35)³³⁰

b- Ulusal Mülteciler:

³²⁹ M. Tevfik ODMAN, *Mülteci Hukuku*, s. 185–186

³³⁰ M. Tevfik ODMAN, *Mülteci Hukuku*, s. 193; Önder BETER, *a.g.e.* s. 24

Avrupa'daki ülkelerden kaçarak Türkiye'ye gelen iltica talebinde bulunmakla birlikte, Türkiye açısından uluslar arası mülteci statüsünü taşımayan kişiler bulunmaktadır. Bu kişiler, yabancı uyruklu olmakla birlikte Türk soyundan gelmeleri nedeniyle, 1951 Sözleşmesi'nin 1. maddesinin (E) fıkrasından yer verilen "Bu sözleşme, ikamet ettiği memleketin yetkili makamlarınca o memleket vatandaşlığını haiz olanlara mahsus hak ve vecibeleri haiz addedilen bir şahsa tatbik edilemez." Şeklindeki hüküm uyarınca uluslar arası hukuka ve literatüre göre "ulusal mülteci" sayılmaktadırlar. Gerçekten de, Bulgaristan, Yugoslavya, Yunanistan ile diğer Avrupa ülkelerinden zor ve baskı nedeniyle kaçarak ülkemize gelen soydaşlarımız ulusal mültecilerdir. Ayrıca, Türk soyundan olmamakla birlikte, Türk kültürüne bağlı Müslüman olan Arnavutlar, Bosnalılar, Pomaklar ve Tatarlar gibi Osmanlı İmparatorluğu ile yakın ilişkileri olanlar da bu kategoride kabul edilmektedirler. Bunun yanı sıra Avrupa ülkelerinden gelen Türk soylu kişiler ulusal mülteci kategorisinde yer aldıkları gibi, ayrıca İran ve Irak'tan gelen Türk soylu mültecilerde ulusal mülteci kategorisinde yer almaktadır.³³¹

Ulusal mültecilere, 1951 Sözleşmesi hükümleri yerine 5543 sayılı İskan Kanunu hükümleri uygulanmaktadır. Ayrıca, 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu hükümleri uyarınca da ulusal mülteciler diğer yabancılara göre, kolaylıkla Türk vatandaşlığına geçirilmektedir. Böylece, uluslar arası hukukta da öngörüldüğü üzere, bu kişilerin Türk toplumuna entegrasyonları sağlanmış olmaktadır.³³²

c- Sığınmacılar:

"Sığınmacı" mülteci statüsü almaya yönelik başvurusu henüz karara bağlanmamış kişiler için kullanılan bir terimdir. Aynı zamanda henüz başvuru yapmamış veya başvurusu hakkında cevap bekleyen kişiler de sığınmacı olarak tanımlanır. Her sığınmacı mutlaka mülteci olarak tanınmasa da,

³³¹ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 193–194

³³² M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 194

birçoğu tanınmaktadır. Başvuru adil bir şekilde incelenene kadar zulüm olan yere geri göndermeme ilkesi gereğince sığınmacı, geri göndermeme ilkesinden ve insanca muamele standartlarından yararlanma hakkına sahiptir.³³³

“Sığınmacı” terimi, hukuksal bir statüden çok fiili bir durumu belirtir. Sığınmacıya sağlanan haklar ve olanaklar, “mülteci”ye oranla daha sınırlı bir düzeydedir.³³⁴

Türk pozitif hukuk açısından mülteci ve sığınmacı arasında yapılan ayırım 1994 yönetmeliğinde görülebilir. Buna göre mülteci, “Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebiyle” 1951 Sözleşmesi’ndeki nedenlerle gelen Avrupalıları ifade ederken, aynı nedenle Avrupa dışından gelenler sığınmacıdır.³³⁵

Sığınmacı ve mülteci konularında farklı tanım ve kavramların seçilmesinin nedeni, devletlerin kısmi olarak resmen mülteci olarak tanıdıkları ve henüz tanımadıkları kişiler arasında farklı uygulamalar yapmalarından kaynaklanmaktadır. Bir kişinin mülteci olabilmesi için ülkesinin sınırları dışında bulunması ve o ülkenin resmi makamlarına sığınmak için yaptığı başvurunun, 1951 Sözleşmesi’nde belirtilen ve ileri sürülen nedenlerden dolayı haklı bulunması ve sonuçta başvurusunun kabul edilmesi gerekmektedir. Sığınma başvuruları henüz incelenen ve hakkında kesin bir karar verilmeyen kişiler ise “sığınmacı” olarak kabul edilmektedir.³³⁶

³³³ BMMYK Parlamenterler İçin El Kitabı, s.48

³³⁴ Rona AYBAY, a.g.e, s. 20–100

³³⁵ Yeliz ŞANLI, “Küreselleşme Sürecinde İnsan Hakları: Sığınma Hakkı”, A.Ü.S.B.E. Kamu Hukuku (Genel) Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara–2004, s. 66; Nilay DEMİRÇİLER, a.g.e. s. 4

³³⁶ Sema BUZ, a.g.e. s.14; Nilay DEMİRÇİLER, a.g.e. s. 4

Sığınma (iltica) hakkı İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 14/1. maddesinde kabul edilmiştir. Ayrıca, bazı çağdaş anayasalarda, yabancılara zulüm karşısında sığınma hakkı tanıyan hükümler olduğu görülmektedir.³³⁷

1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolünde sığınma hakkı düzenlenmemiştir. Sığınma hakkı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde ve 1967 tarihli Devlete Sığınmaya İlişkin Beynamede düzenlenmiş olup, sığınmacılar konusunda Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin her zaman katılıktan uzak, anlayışlı bir politika izlenmesi sağlanmıştır.³³⁸

Ayrıca, 1951 Sözleşmesini kabul eden ülkeler Yetkili Temsilcileri Konferansı Sonuç Belgesine göre; mülteciler statüsüne ilişkin sözleşmenin kapsamı dışında kalan kişilere de, elden geldiğince sözleşmede öngörülen işlemlerin uygulanacağını ümit edildiği belirtilmiştir.³³⁹

Türkiye açısından asıl önemli olan konu, 1951 Sözleşmesi dışında kalan ve mevzuatımıza göre sığınmacı olarak tanımlanan ve kabul edilen kişilerdir. Bu kişiler; 1951 Sözleşmesi'nin belirlediği dar anlamda mülteci koşul ve niteliklerini taşımadıklarından ve genelde de Asya ile Ortadoğu'dan geldiklerinden, kendilerine mülteci statüsü verilmemektedir.

Bunlardan en önemlileri Irak ve İran'dan ülkemize yapılan sığınma hareketleridir. Doğu'dan başlayarak ülkemize ulaşan ilk sığınma hareketi 1979 yılında İran Şah'ının devrilmesi ve Humeyni'nin iktidara geçmesiyle gerçekleşmiştir. Humeyni Rejiminden kaçarak Türkiye'ye gelen çok sayıda İranlı'ya gerekli müsaadeler olmaksızın ülkemizde kalma izni verilmiştir. Bu kişilerden pasaportları veya geçerli belgeleri olmayanlar ile gayri yasal yollardan girenler hakkında takibatta bulunulmamasına karşın, ulusal güvenlik ve kamu düzeni bakımından sakıncalı olmayanların sembolik para

³³⁷ Rona AYBAY, **a.g.e.** s. 20

³³⁸ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 7

³³⁹ BMMYK Mülteci Elkitabı, s. 8

cezalarına çarptırılmak suretiyle Türkiye’de kalmalarına müsaade edilmiştir. 22 Eylül 1980 Tarihinde İran-Irak Savaşı’nın patlak vermesinden sonra, sığınma hareketleri süregelmekle birlikte, bunların en dramatik olanı; savaşın sonunda Saddam Yönetiminin İran’a yardım eden Kuzey Irak’taki Kürtlere saldırarak Halepçe katliamını yapması sonucu binlerce insanın Türkiye’ye sığınmasıdır. Halepçe katliamında 5000 kişi hayatını kaybetti. Bu katliam dünya kamuoyunda büyük bir tepki ve kızgınlığa yol açtı. Bu tepki üzerin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin aldığı 588 sayılı ateşkes çağrısı önce Irak daha sonra da İran tarafından kabul edilerek 20 Ağustos 1988 tarihinde yürürlüğe girdi.³⁴⁰ Irak’ın 6 Eylül 1988 tarihinde bir ay süreli af ilan etmesi üzerine, Iraklıların bir kısmı ülkelerine dönebilmiş, bir kısmı İran’a geçebilmiş, diğerleri de Türkiye’deki kamplarda kalmışlardır.³⁴¹

Diğer bir büyük sığınma olayı da, 1990–1991 tarihleri arasında yine Irak’tan, Körfez Krizi sebebiyle ülkemize yapılmıştır. 17 Ocak 1991 sabahı “Çöl Fırtınası” adı altında başlayan askeri hareket 42 gün sonra koalisyon güçlerinin zaferi ile sona ermiş ve Irak, 27 Şubat 1991’de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin almış olduğu kararı kabul etmiştir. Daha sonra ateşkes ilan edildi. Ateşkesi izleyen günlerde Irak’ta önceleri bir kaos doğdu. Güneyde Şii mezhebine bağlı olanlar, kuzeydoğuda da Kürtler dış ülkelerde aldıkları teşvikle, Saddam rejimini iki koldan devirmek için başkaldırdılar. Kuzeyde birçok şehir, Kürtleri eline geçti. Fakat bir süre sonra Irak kuvvetleri toparlanarak önce güneydeki Şii ayaklanmasını bastırdılar. Ardından da hava kuvvetlerinin desteğinde kuzeydeki kitlelerin üzerine yürüdüler ve bölgeyi tekrar ele geçirdiler. Bu olumsuz gelişme üzerine, liderlerinin de teşviki ile Kürtler ve diğer yöre halkı bozgun havası içinde Türkiye ve İran’a doğru kaçmaya başladılar.³⁴² Sığınanların birinci grubunu, Irak ve Kuveyt’te çeşitli işlerde çalışan yabancı uyruklu işçi ve teknisyenler oluşturmaktadır. Bu

³⁴⁰ Muhteşem KAYNAK - Refet YİNANÇ - Cemalettin ŞAHİN ve diğerleri, **a.g.e.** s. 25

³⁴¹ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 197; Muhteşem KAYNAK - Refet YİNANÇ - Cemalettin ŞAHİN ve diğerleri, **a.g.e.** s. 25; Taner KILIÇ, “Bir İnsan Hakkı Olarak İltica” Erişim: http://www.amnesty.org.tr/yeni/index.php?option=com_content&view=article&id=413 02.05.2008

³⁴² Muhteşem KAYNAK - Refet YİNANÇ - Cemalettin ŞAHİN ve diğerleri, **a.g.e.** s.28

kişiler, bir süre Türkiye’de barındırıldıktan sonra ülkelerine gönderilmişlerdir. İkinci grup sığınmacılar ise, Iraklı olup, savaşın etkisi ve Saddam’ın baskı ve zulmünden kaçan kişilerdir. Bu kişilerin sayısı yaklaşık 500.000’dir. Körfez Savaşı sonrasında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin almış olduğu 12 Sayılı Kararı uyarınca 27 Şubat 1991 tarihinde Irak’ın ateşkesi kabul etmesi, ancak iç karışıklık nedeniyle tekrar Kuzey Irak halkı üzerine yürümesi sonucunda, yine çoğunluğunu Kürtlerin oluşturduğu, Türkmen ve Hristiyan kökenli Keldani ve Nasturi gibi topluluklarla Saddam Yönetimine karşı olanlar Türkiye’ye sığınmışlardır. Zor şartlar altındaki bu büyük sığınma olgusu yaklaşık bir ay sürmüştür. Sonunda, Irak’ın Kuzey’inden geç 36. paralel ile Türk sınırı arasında kalan bölgede bir güvenlik bölgesi oluşturulmuş ve yüz binlerce sığınmacı bu bölgeye yerleştirilmiştir.³⁴³

Yukarıda belirtilen sığınma hareketleri sonunda bir düzenlen yapma ihtiyacını hisseden Türkiye, bu amaçla 30 Kasım 1994 Tarihli Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliği (1994 Yönetmeliği) yürürlüğe koymuş ve Avrupa dışındaki ülkelere gelen sığınmacılara ilişkin kuralları belirlemiştir. Bu tür mülteciler veya sığınmacılar, ülkemize iki şekilde girmektedirler. Bunlardan birincisi, yasal belgelerle sınır kapılarından Türkiye’ye yapılan giriştir ki, bu durum bu kişiler hakkında yabancılar hakkındaki mevzuat hükümleri uygulanmakta ve belirli bir süre Türkiye’de kalabilmektedirler. İkincisi ise; yasal olmayan yollardan Türkiye’ye girmektir ki, bu şekilde giriş yapanların ellerinde yasal ve uygun belgeleri bulunmamaktadır. Bu şekilde ülkemize giriş yapan kişilerin amacı; ülkelerindeki baskı ve zulüm veya bunun dışındaki daha çok ekonomik nedenlere dayanarak Türkiye’ye sığınmak ve daha sonra Avrupa ve Amerika’ya gidebilmektir.³⁴⁴

³⁴³ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 196

³⁴⁴ M. Tevfik ODMAN, **Mülteci Hukuku**, s. 196–197

BMMYK'nin rakamlarına (Aralık 2005) göre Türkiye'de kayıtlı olarak ikamet eden yaklaşık 7200 sığınmacı ve mülteci bulunmakta ve bunların 2000'den fazlasını 18 yaş altı çocuklar oluşturmaktadır. Ancak bu sayı resmi olarak kayıtlı olan ve süreçleri devam edenleri ifade etmektedir. Resmi olmayan veriler, Türkiye'de kayıt dışı olarak bulunan daha fazla sığınmacı ve mülteci bulunduğunu göstermektedir.³⁴⁵

³⁴⁵ Önder BETER, **a.g.e.** , s. 66

SONUÇ

Yazılı tarihin başlamasından bu yana insanlık çok büyük mesafeler kat etmiştir. Yaklaşık 4000 yıl önce başlayan bu devrimle birlikte insanlık sorunları da tarihin içindeki yerine kaydedilmeye başlanmıştır. Sığınma sorunu toplumların kutsal kitaplarında yer almış, anlaşmalarına, hukuki metinlerine yansımış, örf ve adetlerine yön vermiştir. 20. yüzyıla gelindiğinde ise iki büyük dünya savaşı yaşanmış ve iltica ve sığınma sorunu hemen hemen bütün devletleri etkilemiştir.

20. yüzyılın başlarında yaşanan bu acıların tekrarlanmaması ve zorunlu olarak göç etmek zorunda kalan insanlara yaşanacak yeni yerler bulunması için çalışmalar başlatılmıştır. İlk olarak Milletler Cemiyeti döneminde sorun etraflıca ele alınmış ancak tam anlamıyla çözülememiştir. Milletler Cemiyeti döneminde yapılan çalışmalar Birleşmiş Milletler döneminde de devam etmiştir. Bu dönemde öncelikle İnsan Hakları Evrensel beyannamesi yayınlanmış, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği kurulmuş ve Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme hazırlanmıştır.

1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme, mülteci hukukunun temelini oluşturmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde, mülteci sorununun hala çözümlenmemiş olması nedeniyle mültecilerin hukuki statüsünün belirlenmesi amacıyla yeni bir uluslararası belgenin ortaya konması gereği duyulmuştur. Yapılan çalışmalar sonucunda Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair sözleşmeyi iki görüşme ile 25 Temmuz 1951 tarihinde çekimser ve olumsuz oy kullanılmaksızın yirmi dört oyla kabul edilmiştir. Sözleşme, 28 Temmuz -31 Ağustos 1951 tarihleri arasında imzaya açılmış ve 22 Nisan 1954 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. Devletimiz 29 Ağustos 1961 Tarihli ve 359 Sayılı Onay Kanunu 1951 Sözleşmesini kabul

etmiş ve 1967 Protokolüne ise, 1 Temmuz 1968 Tarihli ve 6/10266 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile katılmıştır.

Anayasamızın 90. maddesine 2004 yılında eklenen cümle ile temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası anlaşmaların kanunlarımızla çatışması halinde antlaşma hükümlerinin uygulanacağı kabul edilmiştir. Ancak, sığınma hakkının temel hak olup olmadığı tartışmalıdır. Kanaatimizce, sığınma hakkı bir temel insan hakkıdır. Ancak egemenlik ilkesiyle çatıştığı oranda kullanılması engellenebilmektedir. Yani bir devlet egemenlik ilkesini gerekçe göstererek bu hakkın kullanılmasına engel olacak kanuni düzenlemeler yapabilecektir.

Bu sözleşme ile mültecilerin hakları belirlenmeye çalışılmıştır. Ancak, siyaset-insan hakları denkleminde devletlerin kendi güvenliklerini ön plana çıkarmaları, iç politik kaygıları ve özellikle Avrupalı bazı devletlerin sözleşmenin içeriğine yaptıkları olumsuz etkiler tam ve özgür bir iltica hakkı tanınmasına engel olmuştur. Keza bu durum sözleşmedeki mülteci tanımından da anlaşılabilir.

Avrupa kaynaklı bir kavram olan mülteciliğin yine Avrupalı bazı devletlerin istekleri doğrultusunda kendi güvenliklerine uygun olarak şekillendirilmesi, aslında insan haklarına ilişkin söylenen sözlerin içinin boş olduğunu, asıl amacın herkesin kendi menfaatini gözetmesi olduğunu gösterir ki, bu da insan haklarının aslında bir amaç değil, bir söylemden öteye gitmeyen, ulaşılması düşünülen hedefe yönelik bir araç olduğunu ortaya koyar.

1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolünün yeterli olmaması devletleri bölgesel sözleşmeye yapmaya yöneltmiştir. Sömürgecilik, kolonileştirme, ırkçılık, etnik çatışmalar, politik mücadeleler, iç savaşlar, kıtlık, doğal afetler gibi sebepler 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü yönünden, mülteci

statüsünü kazanmak için yeterli kabul edilmemiştir. Bu sebeple de bu tür sorunların yaşandığı yerlerdeki devletler kendi aralarında sözleşmeler yapmışlardır. Bu da aslında 1951 Sözleşmesinin ve 1967 Protokolünün ne kadar eksik olduğunun kanıtıdır.

Ancak, 1951 Sözleşmesinin belki de en iyi yönü geri göndermeme ilkesini düzenlemiş olmasıdır. Sözleşmenin 33 maddesinin 1. fıkrasında geri göndermeme ilkesi düzenlenmiştir. Zulüm karşısında geri göndermeme ilkesi aynı zamanda uluslararası teamül hukukunun bir parçası olduğu genel kabul görmektedir. Bu da bizi teamül hukuku yönünden bütün devletlerin bu kuralla bağlı olacağı sonucuna götürecektir.

Ülkemiz açısında konumuz incelendiğinde mülteci hukukunun kodifiye edilmemiş bir alan olduğu görülür. 5543 Sayılı İskân Kanunu, 5682 Sayılı Pasaport Kanunu, 5683 Sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, 5901 Sayılı Vatandaşlık Kanunu, 1111 Sayılı Askerlik Kanunu, 3885 Sayılı Ahıska Türklerinin Türkiye’ye Kabulü ve İskanına Dair Kanun, 4104 sayılı Muharip Yabancı Ordu Mensuplarından Türkiye’ye İltica Edenler Hakkında Kanun, 2692 Sayılı Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu, 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, 3497 Sayılı Kara Sınırlarının Korunması ve Güvenliği Hakkında Kanun, Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (1994 Yönetmeliği), Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği, Evlendirme Yönetmeliği md. 13–20 İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü’nün 22.06.2006 Tarihli Uygulama Talimatı gibi hukuki metinlerde mülteci, sığınmacı veya göçmenlerle ilgili hükümlere rastlanır. Bu durum aslında mevzuatımızın ne kadar karışık olduğunu göstermektedir. Uygulayıcılar açısından büyük sorunlar yaşanmaktadır. Bunun yerine mülteciliği, sığınma hakkını ve iç ve dış göç konularını düzenleyen temel bir

kanuna ihtiyaç duyduğumuz açıktır. Bu temel kanunun çıkarılması devletimizin tarihten gelen insan hakları koruyuculuğu görevinin devamını sağlayacaktır.

Konumuzla ilgili Türk Yargı Kararlarını incelediğimizde özgürlükçü bir anlayışın egemen olduğunu görürüz. İdare Mahkemeleri ve Danıştay kişi lehine olayları ve mevzuatı yorumlayarak basit usul hataları ve bir mülteci veya sığınmacı için bilinmesi çok güç olan mevzuatımızın hükümlerinin bilinmemesine dayanan hak kayıplarına engel olmaya çalışmaktadır. İdarenin yaptığı işlemlerin hukuki denetimiyle görevli bu mahkemelerimiz düzenleyici süreleri kaçıran veya idarenin yaptığı işlemde uluslararası hukuk yönünden yerindelik görmediği taktirde işlemi iptal edebilmekte ve zor durumda olan insanların haklarını koruyabilmektedir.

En nihayetinde Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme, Türkiye’de nadir uygulama alanı bulan bir pozitif hukuk metnidir. Konumuz, hukuki yönünden çok, sosyolojik ve politik yönü ağır basan bir konudur. Konumuzun hukuki yönü sosyolojik ve politik yönüne oranla daha sınırlıdır. Bu durum ülkemiz açısından da geçerlidir.

Ülkemiz coğrafi konumu nedeniyle göç yolları üzerinde bulunmaktadır. Her yıl binlerce insan ülkemiz üzerinden Avrupa’ya, Amerika’ya ve Kanada’ya ulaşmaya çalışmaktadır. Bu sırada çoğu hayatlarını kaybetmekte, soyulmakta, cinsel saldırıya uğramakta, hastalanmakta, açlığa ve susuzluğa mahkum edilmektedir. Bazı Avrupalı devletler ise bu insanları denizlere terk ederek ölümlerini izlemektedir. İnsan hakları savunuluculuğu yapan, aynı zamanda da bu insanları ölüme terk edenlerin ikiyüzlü tutumları tarihe kaydedilmektedir.

Bizler rahat ve huzurlu insanlar, zulüm tehlikesiyle karşılaşınca ne yapılır bilemeyiz. Bunu ancak zulümle karşılaşan mülteciler bilebilirler. Bizler

doğarken kim olacağımızı seçemez iken, yaşarken iyi bir insan olmayı seçebiliriz.

KAYNAKÇA

AKDOĞAN Hüseyin, “**Suçlarla Mücadelede Suçluların İadesi Kavramı**”

http://www.egm.gov.tr/egitim/dergi/eskisayi/34/yeni/web/Huseyin_AKDOGAN.htm Erişim: 11.03.2010

ALTINIŞIK, Çiğdem– YILDIRIM, Mehmet Şahin **Mülteci Haklarının Korunması**, Ankara Barosu Yayınları, Ankara–2002

ASAR, Aydoğın **Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı ve Hakları**, Baskı Emek Ofset Ltd. Şti, Ankara–2001

ASLAN, Muzaffer Yasin **Teoride ve Uygulamada Savaş Suçları**, Bilge Yayınevi, Ankara–2006

<http://www.avrupakonseji.org.tr/> Erişim Tarihi:05.03.2010

AYBAY, Rona **Yabancılar Hukuku**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 89, İstanbul–2005, s. 22

BETER, Önder **Sınırlar Ötesi Umutlar Mülteci Çocuklar**, Sabev Yayınları No:15, Ankara–2006

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği **Mültecilerin Korunması: Uluslar arası Mülteci Hukuku Rehberi Parlamenterler İçin Elkitabı**, Sayı:2, Ankara–2001

BMMYK Mülteci Elkitabı, Ağustos 1998

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, **STK'lar İçin Elkitabı**,
Erişim: <http://www.unhcr.org.tr/MEP/index.aspx?pageld=162> Tarihi:
30.05.2009

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, **Sığınmacı, Mülteci ve Göç Konularına İlişkin Türkiye'deki Yargı Kararları**, Ankara–1998

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, **Uluslar arası Koruma Konusunda Rehber “Statü Dışında Bırakma Hükümlerinin Uygulanması: Mültecilerin Statüsüne Dair Sözleşmenin 1 F maddesi”**
Erişim: <http://www.unhcr.org.tr/MEP/index.aspx?pageld=117> 01.07.2009

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Erişim:
www.unhcr.org.tr/.../UYGULAMA%20TALIMATI%2022.06%202006%20GENELGE-57.doc 01.07.2009

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Uluslararası Koruma Konusunda Rehber: **“Mültecilerin Statüsüne Dair 1951 Sözleşmesi ve/ya 1967 Protokolü 1A(2) Maddesi Kapsamında Dine Dayalı Başvurular”**
Erişim: <http://www.unhcr.org.tr/MEP/index.aspx?pageld=117> 17.03.2010

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Erişim:
<http://www.unhcr.org.tr/MEP/index.aspx?pageKey=MulteciKimdir> 09.06.2009

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Dünya Mültecilerinin Durumu 1997–1998 Bir İnsanlık Sorunu, Oxford University Press (Türkçe Baskı: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği, Ankara–1997)

BOZKURT, Enver – ÖZCAN, Mehmet – KÖKTAŞ, Arif **Avrupa Birliği Hukuku**, Asil Yayınları, 3. Baskı, Ankara–2006

BUZ, Sema **Zorunlu Çıkış Zorunlu Kabul Mültecilik**, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Yayınları, Ankara–2004

CİVELEK, İsmail Uluslar arası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar, “**1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme**”, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara- Kış 2000–2001

DOĞAN, İlyas **Devletler Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara–2008

DOĞAN, Vahit **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Seçkin Yayınevi, Ankara–2004

EKŞİ, Nuray **Yabancılar Hukukuna İlişkin Temel Konular**, Beta Yayınları, İstanbul–2006

Erdoğan GÖĞER, “**Çifte Vatandaşlık Kavramı**”
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/298/2753.pdf> Erişim: 08.03.2010

DEMİRÇİLER, Nilay **Türkiye’de Sığınma Alanında Çalışanların Görüş ve Değerlendirmeleri**, H.Ü.S.B.E. Yüksek Lisans Tezi, Ankara–2004

GÜNER, Cemil “**İltica Konusunda Türkiye’nin Yol Haritası: Ulusal Eylem Planı**” Erişim: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler> 01.07.2009

GÖZLER Kemal, “**Bir Devletin Unsuru Olarak “Millet” Kavramı**”
<http://www.anayasa.gen.tr/millet.htm> Erişim: 08.03.2010

<http://sorular.rightsagenda.org/soru-cevap/?g=2> Erişim: 06.06.2009

Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslar arası Sözleşme Erişim: <http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/irkayrim.html> 23.05.2009

KAYNAK, Muhteşem – YİNANÇ, Refet – ŞAHİN, Cemalettin – TOMANBAY, Mehmet – SAFRAN, Mustafa – SÜZAL, Nurcan – ALDAN, Mehmet – ÖZKİPER, Alaettin Hüsnü – AYTAÇ, Fethi **Iraklı Sığınmacılar ve Türkiye (1988–1991)**, Tanmak Yayınları, Ankara–1992

KILIÇ, Taner **“Bir İnsan Hakkı Olarak İltica”** Erişim: http://www.amnesty.org.tr/yeni/index.php?option=com_content&view=article&id=413 02.05.2008

KILIÇASLAN, Seher Cesur **Mülteci Kadınların Sorunları**, H.Ü.S.B.E. Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara–2001

KİRİŞÇİ, Kemal **“Osmanlı ve Cumhuriyet Türkiye’sinde Göç ve Sığınma”**, Erişim: <http://multeci.ihh.gor.tr> 31.12.2008

KORKUT, Levent **Mülteci Hukuku ve Uluslar arası Alandaki Gelişmeler (Sempozyum), “Dünyada ve Türkiye’deki Son Dönemde Mülteciler Hukuku Alanındaki Gelişmeler”**, Ankara Barosu İnsan Hakları Merkezi Yayınları, Ankara–2006,

ODMAN, M. Tevfik **Mülteci Hukuku**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları No:15, Ankara–1995; **Kadın Mülteciler**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları No:19, Ankara–1996

ÖZCAN, Mehmet **Avrupa Birliği Sığınma Hukuku Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı**, USAK Yayınları, Ankara–2005

ÖZDOĞRU, Fuat “**Dünya Mülteci Hareketleri, Türkiye’nin Konumu ve Mültecilerin Karşılaştıkları Sorunlar**”, Erişim: <http://multeci.ihh.gor.tr> 31.12.2008

PAZARCI Hüseyin, **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitabevi, Ankara–2008

SELM-THORBURN, Joanne van **Refugee Protection in Europe Lessons of the Yugoslav Crisis**, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, The Netherlands - 1998

SUR Melda, **Uluslararası Hukukun Esasları**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir–2000

Sözleşmelere Katılım ve Bilgi Paketi: Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 Sözleşmesi ve Vatansızlığın Azaltılmasına İlişkin 1961 Sözleşmesi Erişim:

<http://www.unhcr.org.tr/MEP/FTPRoot/HTMLEditor/File/multecileri%20korumak/STATE2.DOC> 24.05.2009

Sözleşmelere Katılım Belgesi Paketi: Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 Sözleşmesi ve Vatansızlığın Azaltılmasına ilişkin 1961 Sözleşmesi

<http://www.unhcr.org.tr/MEP/FTPRoot/HTMLEditor/File/yayimlar/STATELESS-TR.pdf> Erişim: 08.03.2010

ŞANLI, Yeliz **Küreselleşme Sürecinde İnsan Hakları: Sığınma Hakkı**, A.Ü.S.B.E. Kamu Hukuku (Genel) Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara–2004

TEKİNALP, Gülören **Türk Yabancılar Hukuku**, Beta Yayınevi, 7. Bası, İstanbul–2002

TOKUZLU, Lami Bertan **“Türk Sığınma Mevzuatında Devletin Taktir Yetkisi Sorunu”** Erişim:<http://multeci.ihh.gor.tr> 31.12.2008

TOMANBAY, İlhami **Mülteci Hukuku ve Uluslar arası Alandaki Gelişmeler (Sempozyum), “Sivil Toplum Örgütlerinin Mülteciler Konusundaki Faaliyetleri”**, Ankara Barosu İnsan Hakları Merkezi Yayınları, Ankara–2006

Türkiye Barolar Birliği, **İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin İç Hukukta Doğrudan Uygulanması (Anayasa, md. 90/Son)**, Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını: 5, Ankara–2005

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 17, İstanbul–1998

Türkiye’nin İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Eylem Planı, Erişim: <http://www.unhcr.org.tr/MEP/index.aspx?pagelId=162>, 28.05.2009

ÜMİT, Ceyda Erişim: www.yayin.adalet.gov.tr 06.06.2009

VARYEMEZ, Ersan **1951 Cenevre Sözleşmesinden Günümüze Avrupa’da Mülteci Haklarının Oluşumuna Etki Eden Süreçlerin Sosyolojik Bir Analizi**, H.Ü.S.B.E. Yüksek Lisans Tezi, Ankara–2006

http://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_Konseyi#Kurulu.C5.9F Erişim Tarihi: 05.03.2010

YAMAN, Ahmet **“İslam Kaynaklarında ve Geleneğinde Mülteci Algısı”** Erişim: <http://multeci.ihh.gor.tr> 31.12.2008

YAMAN, Ahmet Emin “**II. Dünya Savaşında Türkiye’de Askeri Mülteciler ve Gözaltı Kapları (1941–1942)**”, Tarih Araştırmaları Dergisi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara–2003 Sayı: 33

YILMAZ, Abdulhalim “**Türkiye’de Mültecilerin Hukuki Sorunlarının Çözülmesi ve STK’ların Rolü**” Erişim: <http://multeci.ihh.gor.tr> 31.12.2008

regulations placed in Turkish Legislation and Turkish Judicial Decisions regarding to the subject will be mentioned in the second part.

In the conclusion part, suggestions to solve the problems that refugees have both in our country and in the world and not to experience again the same tragic events in the history and also tasks assigned to us will be mentioned.

Key Words

- 1- Refugees,
- 2- Asylum Seekers,
- 3- Forced Migration,
- 4- Non- Refloulement,
- 5- Right of Asylum

ÖZET

KESKİNKAYA Volkan, Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme ve Türkiye, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010

İnsanların yaşadıkları yerleri baskı ve zulüm korkusu nedeniyle terk etmesi ve yeni yaşam alanları bulmaya çalışması insanlık tarihi kadar eski bir sorundur. Bu sorun için hiçbir zaman kalıcı ve tatmin edici bir çözüm bulunamamıştır. En temel insan hakkı olan yaşam hakkının korunması evrensel hukukun temel ilkelerindendir. Ancak devletler iç ve dış politik kaygıları nedeniyle yeterli hassasiyeti gösteremeyebilmektedirler. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 14. maddesinde düzenlenen sığınma hakkı da yaşam hakkıyla sıkı sıkıya bağlıdır. Bu bağlamda sığınma hakkı, yaşam hakkının korunması için kullanılan bir hak olagelmıştır. Biz de çalışmamızda başta yaşam hakkı olmak üzere tüm haklarını korumaya çalışan mülteciler üzerinde duracağız.

Çalışmamızın birinci bölümünde öncelikle mülteciliğin tarihçesinden kısaca bahsedilecektir. Daha sonra Türk tarihindeki mülteci hareketleri, Milletler Cemiyeti dönemi, Birleşmiş Milletler dönemi, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği hakkında kısa bilgiler verilecek ve asıl inceleme konumuz olan 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsü ile ilgili Protokol bu bölümde özet olarak anlatılmaya çalışılacaktır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise 1951 Sözleşmesi ayrıntılı olarak incelenecektir. Bu bölümde mülteci olma şartları, mülteci statüsünü engelleyen sebepler, mülteci statüsünün sona ermesi konuları irdelenecektir.

Son bölümde ise, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından belirlenen mülteci statüsünün belirlenmesinde uygulanacak usuller

üzerinde durulacaktır. Ayrıca yine çalışmamızın birinci bölümünde bölgesel sözleşmeler ile konu ile ilgili Türk Mevzuatında yer alan düzenlemelere ve Türk Yargı Kararlarına yer verilecektir.

Sonuç kısmında ise olması gereken hukuk açısından dünyada ve ülkemizde mültecilerin yaşadıkları sorunların çözülmesi ve tarihteki acı olayların bir daha yaşanmaması için öneriler ile bize düşen görevler üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler:

- 1- Mülteciler,
- 2- Sığınmacılar,
- 3- Zorunlu Göç,
- 4- Geri Göndermeme,
- 5- Sığınma Hakkı

ABSTRACT

KESKİNKAYA Volkan, The Convention Relating to The Status Of Refugees and Turkey, Master Thesis, Ankara 2010

The problem of human beings to leave the places they live due to the fear of pressure and oppression and to try to find new living spaces is old as the history of humanity. Any permanent and satisfactory solution has been found to this problem. Protection of right to live, which is the most basic human right, is one of the fundamental principles of universal law. However, governments could not have shown sufficient sensibility because of their internal and external political concerns. The right of asylum arranged in the 14th article of Universal Declaration of Human Rights is tightly coupled with the right to live. Within this context, the right of asylum continued to be a right used for protection of right to live. In our study, we will emphasize refugees trying to protect their all rights initially the right to live.

In the first part of our study, primarily the history of refugees will be mentioned briefly. After that, brief information about refugee movements in Turkish history, the period of League of Nations, the period of United Nations, and United Nations Refugees High Commissariat will be given and our main subject, Geneva Agreement in 1951 related to Legal Status of Refugees and the Protocol in 1967 in respect of Legal Status of Refugees will be tried to be explained as a summary in this part of study.

In the second part of our study, the Agreement of 1951 will be examined in details. The issues of conditions to be a refugee, reasons preventing the refugee status, and expiring of refugee status will be analysed here.

In the last part of the study, procedures to be applied in order to determine the refugee status identified by United Nations Refugees High Commissariat will be emphasized. In addition, regional agreements and regulations placed in Turkish Legislation and Turkish Judicial Decisions regarding to the subject will be mentioned in the second part.

In the conclusion part, suggestions to solve the problems that refugees have both in our country and in the world and not to experience again the same tragic events in the history and also tasks assigned to us will be mentioned.

Key Words

- 1- Refugees,
- 2- Asylum Seekers,
- 3- Forced Migration,
- 4- Non- Reflouement,
- 5- Right of Asylum